

tarih evresi

İki Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

ATATÜRK DEVRİM
TARİHİ DOSYASI

Mayıs - Haziran 2020
ISSN 1303-3876

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'N
Dünya Görüşünde Gerçek Sevgi'nin yeri
Cevad Memduh ALTAR

Atatürk'n
Yazarlığı
Ve Gazeteciliği
Kemal Arı

Mustafa Kemal'in Askeri Dehası ve
Muharebelerdeki Uygulamaları
Levent ÜNAL

Atatürk Cumhuriyet ve Demokrasi
Kemal Arı

Atatürk'n Doğumu ve ocukluk Yılları
Alaattin UCA

Cumhuriyet Halk Partisi'ne Katkıları İçin Teşekkür Ederiz.

**Gençliği yetiştiriniz. Onlara ilim ve
irfanın müspet fikirlerini veriniz.
Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız.
Hür fikirler uygulamaya geçtiği vakit,
Türk milleti yükselecektir.**

K. Atatürk

**Bilime, sanata, tarihe, edebiyata, felsefeye dayanan geniş bakış açın ve
düşüncelerin bugün hâlâ yolumuzu aydınlatıyor.**

**Senden aldığımız ışıqla, gençlerimize ve gençlerimiz için yatırım yaparak;
özgürce düşünebilsinler, üretebilsinler ve bu ülkeyi çok daha güzel günlere
taşıyabilsinler diye var gücümüzle çalışıyoruz.**

**19 MAYIS
ATATÜRK'Ü ANMA
GENÇLİK VE
SPOR BAYRAMI**
Kutlu Olsun

Ertan
İMAMOĞLU
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

**İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ**

tarih evresi

İki Aylık Tarih ve Kùltür Dergisi

ATATÜRK DEVRİM TARİHİ DOSYASI

Mayıs - Haziran 2020

Sahibi

MT PROMOSYON MATBAA

Yazı İşleri Müdürü

Ogün Nuri Taş

Yayın Yönetmeni

Nesim ŞEKER

Yayın Kurulu

Ömer KOÇ - Koç Holding - Prof . Dr. İlber ORTAYLI,

Doç. Dr. Nesim ŞEKER, Doç. Dr. Nurten KILIÇ,

Doç. Dr. Birsen BULMUŞ, Doç. Dr. Mehmet ÖZ,

Doç. Dr. Umut ÖZGÜR.

İrtibat

Tel: (0312) 256 74 92 - 0505 677 22 35

tarihdergisi@gmail.com

Bu dergi Hacettepe, Boğaziçi, Bilkent, ODTÜ Üniversitelerinde bulunan Doktorlar, Doçentler ve Master Öğrencileri tarafından iki ayda bir yayımlanır. Dergiye gönderilen yazılar basılmaz ise istenmesi halinde iade edilir. Dergide yayınlanan yazıların içeriğinden yazı sahipleri sorumludur.

MT PROMOSYON MATBAA

Tel: 0312 384 76 15

İçindekiler

Atatürk'ün Yazarlığı Ve Gazeteciliği

Kemal Arı 4

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ÜN

Dünya Görüşünde Gerçek Sevgi'nin yeri

Cevad Memduh ALTAR.....25*

Mustafa Kemal'in Askeri Dehası ve

Muharebelerdeki Uygulamaları

Levent ÜNAL 43*

Atatürk Cumhuriyet

ve Demokrasi

Kemal Arı•.....81

Atatürk'ün Doğumu ve Çocukluk Yılları

(1881-1893)

Alaattin UCA.....91*

Dergiden...

Tarihi araştırmaların, neticesine dair söylenebilecek şeyler tarihteki hayatların, bugün yaşanabilirliklerin prrojeksiyonuna dairdir.

Bu sayımızda Atatürk'n Yazarlığı Ve Gazeteciliği adı makale ve Atatürk Cumhuriyet ve Demokrasi adlı makalelerle Kemal Arı, Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'N Dünya Görüşünde Gerçek Sevgi'nin yeri adlı makaleyle Cevad Memduh ALTAR, Mustafa Kemal'in Askeri Dehası ve Muharebelerdeki Uygulamaları adlı makale ile Levent ÜNAL ve son olarak Atatürk'n Doğumu ve Çocukluk Yılları adlı makaleyle Alaattin UCA'yı sizlerin beğeni-sine sunduk.

Umarın tarihin tozlu sayfaları arasında yapacağınız yolculuktan keyif alacağınızı tahmin ediyoruz...

Tarih Dergisi

Atatürk'ün Yazarlığı Ve Gazeteciliği*

*Kemal Arı***

Horace Mann, bir sözünde şunları demiş: “Mümkün olsaydı, her karış toprağa buğday eker gibi kitap ekardım!” 19. Yüzyıl’da Atlantik ötesinden, ta Amerika Birleşik Devletleri’nden dünyaya böyle seslenen bir bilgeye; yaşlı Avrupa’da İngiltere’den ünlü şair Schakespeare şöyle katkıda bulunuyor: “Kitaplarım bana yetecek kadar büyük bir krallıktır!”... Bir söz de Türkiye’nin seçkin düşünürlerinden birisi olan Orhan Burian’dan: “Kitap, imbikten süzölmüş hayattır!”.

Her insan, kitaplarının arasında kendine özgü bir krallık yaratabilir. Sınırsız özgürlüğün tadını sonuna kadar kitapları arasında yaşayabilir. En güzel aşklara, kahramanlıklara, erdemli ve ilkeli duruşlara bu krallıkta tanıklık edebilir. Böyle bir krallığı her meraklı kitap okuyan gönlünce kurabilir; buna kuşku yok...

Kitabı okuyanın kendine bir krallık kurması bu açıdan oldukça kolay görünüyor.

Ya kitap yazan?

Onun bu süreçte yeri ne?

Kitap okuyanın kitaplığından oluşan bir krallığı var; ancak kitap yazan her yazdığı yapıtında nice krallıkların saltanatını tekrar tekrar sürüyor... Kitabı okuyan, kitaplarını biriktirdikçe, krallığını satın alıyor; ama kitap yazan imbikten damlayan ve göle dönüşen damlalar gibi, bilgiyi ve özü biriktirerek, kendi krallığını kendi elleriyle yaratıyor. Kitap yazanın bir ayrıcalığı daha var; gerçek krallıklar gün gelir, yıkılır gider. Ancak iyi yazılmış her kitap, zamanın onca acımasız saldırılarına, hoyratça kıyımlarına karşı insan aklının alamayacağı kadar büyük bir direnç gösterir. Eğer bilge bir

* ÇTTAD, V/13, (2006/Güz), s.s. 3–23 YAYINLANMIŞTIR

** Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü (kemal.ari@deu.edu.tr)

kişiliğin özünden, kimliğinden, duygu ve düşünce dünyasından süzülerek gelen gür bir su gibiyse yazılan yapıt karanlıklara karşı savaşıyor bir “cengâver” gibidir. Örneğin toplumu ve giderek de toplumu oluşturan bireyleri gem almaz ihtiraslarıyla cendere altına alıp ezen, hoyratça sağa sola savuran, hezeyanlarını ve dogmalarını dayatan, astığı astık kestiği kestik diktatörlere karşı, akli ve erdemi yiğitçe savunur. Yapıtın tek tek bireylerin belleğine ve aklına serpiştirdiği ilkeler, giderek ahlak ve hukuk, en keskin kılıcıyla toplumları tutsaklığa iten karanlık ve köhne düzenin yarattığı kör düğümlerin üzerine iner. Adaletsizliklere ve insanı insan yapan değerlere ters düşen olgu ve oluşumlara karşı yiğitçe karşı koyar. Bu süreçte kurulu düzeni sarsan yapıtlar, toplumu ezen kişi ya da çıkar gurupları tarafından toplanıp yakılabilir. Yığın yığın kitaplar sırf beyinleri aydınlatmasınlar diye toprağa gömülebilir; sanki vebalı bir yaratılmış gibi onlardan kaçılabilir, denizlere atılabilir. Her türlü eza ve cefa “müstebitlerin” elinde bu tür yapıtlara karşı acımasızca yönlendirilebilir. Ancak o kendisine karşı yapılan onca acımasız saldırılara karşı ölmez, öldürülemez. Nefes almayı sürdürür. Öldürülüp yok edildiği düşünülse ve geçici bir süre karanlık dehlizlere atılsa, mezarlara sokulsa bile, gün gelir dirilir; karanlıklara ve karanlığı temsil edenlere karşı savaşmayı sürdürür; ancak kesin olarak sonuçta savaşımını kazanır... Utku, hiç kaçınılmaz biçimde onundur. Rufus Choate’dan bir söz: “Kitap, tek ölümsüzlüktür!”...

1.1- Kitaplar Öldürülebilir mi?

Evet, ölümsüzlük gücü olan tek şey kitaptır. Kitaplar öldürülmek istense de öldürülemezler. Örneğin Antik Dönem’de insanlığa ışık tutan Akıl Çağı’nın Platon ve Aristo, Ksenophon gibi nice düşünür ve yazarların kitapları bedeni, akli ve doğayı sorgulayarak, karanlıkları aydınlatmaya başlamıştı. Bu yapıtları çok tanrılı dinler döneminin küfürleri gibi gören; bu nedenle kimi zaman göklere kadar çıkan alevlerin ortasına kucak kucak kitapları nefretle atıp yakarak, kimi zaman atlarının nalları altında ezerek yok etmeye çalışan hoyrat Hristiyan şövalyeler, bu yapıtları yok ederlerken, başarılarını kutsayan isterik çılgınlık atıyorlardı. Kuşkusuz utkularının kalıcı olacağını düşünüyorlar, oluşturulmasında birer havari oldukları ve kendi inanç sistemi içinde elleriyle yarattıkları “Tanrı Düzeni”nin sonsuza kadar süreceğine inanıyorlardı. Sonradan engizisyon yasalarıyla daha da güçlerini artırırken, saplantı halinde bedenlerini ve ruhlarını tutsak alan dogmalar, onlar için tek varlık nedeni gibi görülüyordu. İnanç adına ortaya atılan değişmez ilkeler her şeyde ve her ortamda en etkili kuralları oluşturuyordu. Hukuk, bu dogmalar adına, hukuksuzluğun tutsağı olmuştu. Engizisyon düzeni, hakkı ve adaleti savunan yapıtlara ve onları yazanlara karşı demir yumruğunu bütün gücüyle indiriyordu. Göğüslerine haçı tanrının yeryüzüne gönderdiği kutsal savaşçıların bir arması gibi takan ve diz çöküp istavroz çıkarırken, dünya âleminde kendini soyutlayıp, tanrıya kulluğunu dile getiren ruhban ehli, tanrıya yaranmak adına, insanı yok etmeyi kutsal bir görev olarak görüyordu. İnanç adına hınçla indirilen o kılıçlar

yalnız bedenleri doğramıyor, o zamana dek imbikten akan damlalar gibi insanoğlunun ortaya koyduğu ortak belleği ve aklı da yok ediyordu. O bedenlere inen kılıçlar ve kırbaçlar sanki Tanrı adına harekete geçmişti. Böylece dinsel dogmalarla bezenmiş yeni bir etik ve hukuksal düzen oluşturuluyordu. Hıristiyan orduların geçtiği her yerde, dogmaları egemen kılma adına büyük kütüphaneler içindeki kitaplarla birlikte yakıldı ve yıkıldı. Bunu yaparken tanrı indinde yükseleceğine, sevaba gireceğine inanan dogmatik kafa, insanı insan yapacak değerleri de talancı ruhuyla acımasızca yok ediyordu.. Onca hoyratlık ve yıkıcılığa karşın, gün geldi, kimi zaman dehlizlerde, kimi zaman yıkılmış duvarların arkasında öyle ya da böyle yok edilememiş, bir biçimde kalmış yapıtların kopyaları gün ışığına çıkarıldı. Diyalog yoluyla sorgulamaya, giderek gözleme ve deneye dayanan bilimsel uyanış, Ortaçağ'ın karanlık koridorlarından sıçrayarak, Rönesans kültürüne öncülük edenlerin elinde yeniden canlandı. O andan buyana söz konusu yapıtlar insanlığı yeniden aydınlatmaya başladı.

Böylece “Rönesans” denilen yeniden doğuş, yapıtların aslında gözden ırak edilemeyecek kesin utkularıydı. Karanlık düzen yıkılıyor, insanlığın ortak belleği ve aklı yeniden aydınlanıyordu. Rönesans nice sorgulamaların ve bilimsel uyanışların başlangıcı oldu. Zaman zaman ileri ve geriye gidişler sonrasında insan merkezli “aydınlanma” kültürü yaratıldı. İlerleyiş durmadı; nice içsel hesaplaşmalara, karanlık düzeni temsil edenlerle, aydınlığı getirmeye çalışanlar arasındaki kanlı hesaplaşmalara ve savaşlara karşın, eskinin

etkisi aşama aşama kırıldı. Aydınlanma Sanayi Devrimi'ni yarattı; o da 19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla uzanarak uygarlık düzeyini en yukarılara çekti. Bu sürece kuşkusuz yazılan her kitap katkıda bulunuyordu . Bu sürece koşut olarak, yaşanan olaylar ve olgular karışık, iç içe geçmiş döngüler ve akışlar sonunda bilişime, kuantuma ve post-modern kültüre dek değişik sürümler ve yollar oluşturarak aktı durdu ... Her kitap, bu akışta yeni bir dünyaydı.

Her yapıt bir dünyaysa, o yapıtın da bir yaratıcısı kuşkusuz vardır. Doğal olarak, düşünen, araştıran, öğrenen, bilgiyi edinen; bunları da yapıtlarıyla başkalarına ve gelecek kuşaklara aktaranlar, en görkemli, yıkılmaz ve gücü tartışılmaz anıtlar ortaya koyma onuruna erdiler. Günümüzde her entelektüel, yüzyıllar ötesinden günümüze seslenen Sokrates'in Savunması'nı bilir; hala herkesin Yunus Emre'nin özlü deyişlerinden ve mısralarından alacağı dersler vardır. Hala geçmişin koridorlarından günümüze uzanan karanlık dehlizleri Spinoza, Jean Jacques Rousseau, Volter gibi nice düşünür, bilim adamı yapıtlarıyla aydınlatıp durmuyorlar mı?

Doğanın bir kuralı olarak kitabı yazan da gün gelir, ölür. Bu doğanın bir kuralıdır. Ancak bedendeki bu ölüş, gerçek bir ölüş sayılamaz. Yazılan her kitapta öz yeniden dirilir ve o yapıt tanınıp bilindikçe, sonsuza dek yaşar. Sır William Davenant boşuna dememiş; “Kitaplar, kaybolmuş kafaların anıtlarıdır!” diye...

Her kitap bir anıtsa; yeter ki iyi yazılmış olsun; o anıt esen rüzgârlara, karlara, boranlara aldırılmaz; sonsuzluğa uzanan o büyük süreçte yıpranmadan, örselenmeden dipdiri ayakta

durur. Gelecek kuşaklara seslenir. Bu görkemli anıtın sahibi, yapıtının geçmişten geleceğe uzanan çizgisinde oluşan etki ağında sınırsız bir iletişimi gelecek kuşaklara aktarır; kitabı yaşadıkça, yazarı da yaşar ve kahramanlaşır... Kitap, yazarını da var eder; kendisini okuyanı da... Payot'tan bir söz: "Okumak, kurtulma, özgür olma gücü kazandırır"...

2-Mustafa Kemal Atatürk'ün Gazeteciliği ve Yazarlığı

Öyleyse, özgür olmanın, bu güce ulaşabilmenin bir takım gerekleri vardır. Tarihte pek çok lider, ulusuna özgürlük ve bağımsızlık getirmek için çırpınıp durmuştur. Kimisi bunda başarılı olmuş, kimisi bu uğurda canını vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk de, yirminci yüzyılın başında, geri kalmış bir toplumun bireyi olarak, ulusuna önderlik ederek, onu bağımsızlık ve özgürlüğe taşımayı başarmış büyük bir kimlik ve kişiliktir. O, yalnız Türkiye Cumhuriyeti'ni kurup, tebaadan ulus yaratarak ve o ulusa çağdaş değerleri kişiliğine bir özgüven duygusu olarak kazandırarak dünyanın en büyük devrimcisi olma sıfatlarıyla yetinmedi. O aynı zamanda sürekli yazılar ve kitaplar yazan bir yazardı... "Benim en büyük eserim cumhuriyettir" derken, kuşkusuz haklıydı; ancak o cumhuriyette, yeni kuşakların zihin eğitimi tamamlamak için sürekli araştırdı ve sorguladı. Ulaştığı sonuçları kısacık yaşamı içinde kaleme dökmeyi başardı. Gazetecilik yaparak, kamu oyu oluşturmaya ve halkı uyandırmaya çalıştı; kitaplar yazarak, bilgi, duygu ve düşüncelerini halkına aktardı. Her

yazar gibi o da kitaplarını oluştururken, yeniden oluştu. Ne diyor ünlü düşünür Montaigne'?: "Ben, kitaplarımı yaratmadan önce, kitaplarım beni yarattılar".

2.1 Okuma Merakı; Okurken Yeniden Yaratılış

Kitap yaratılır; yaratılan kitap, yaratılmadan önce yazarını yeniden yaratır. O nedenle zaten her kitap bir dünyadır ve her kitapta o kitabı yazan yeni bir dünyayı yaşar. Yazar, yapıtını yazmadan önce sürekli okur, araştırır; beyin ve duygu gücünü en son aşamasına kadar zorlar; bilgi, deneyim ve akıl gücünü imbik imbik süzerek, yapıtındaki satırlara döker.

Mustafa Kemal Atatürk de sürekli okuyan bir insandı . Daha erken yaşlardan bu yana okumaya ve araştırmaya son derece meraklıydı. Okuduğunu yaşlılarıyla tartışmaktan son derece hoşlanırdı. İlgi alanları sürekli geliştirdi, genişledi ve değişti. Tarih ona deneyimlerini aktarıyor, geçmişle günü arasında neden-sonuç ilişkisini gözlerinin önüne koyuyor, geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunmasına olanak sağlıyordu. Edebiyat ve felsefe sorguluyor ve duygu dünyasını, dünyaya bakışını genişletiyordu. İktisat, siyaset bilimi ve sosyoloji yaşadığı dünyayı anlamasını sağlıyordu. O yalnızca öğrenmiyor, bu kitapların ortaya koyduğu verilerden hareket ederek, gündelik siyaseti, stratejileri algıliyordu. Bu nedenle de yalnızca bilgiyi tüketmiyor, kafa yorarak, o bilgiyi algılama gücüyle birleştiriyordu. Kitaplar, dupduru kaynak sularını cömertçe akıtan pınarlar gibiydi. O, bu pınarlardan akan suları

İmbik imbik süzerek dimağına yerleştirdi. Bu imbikten akan bilgiler o tarihsel kişiliği sürekli besledi. Olaylardan, olgulardan ve kişilerden etkileniyor, düşünce yapısını olgunlaştırıyordu . Bu öğrenmeye, algılamaya ve giderek duyumsamaya dayanan süreç, gün geldi, Mustafa Kemal gibi bir dehayı yarattı. Sonra da O deha; her biri bir anıt olan yapıtlarını yazdı. Ulusuna en değerli armağanlarından birisi olarak bu değerli kalıtı ortaya koydu... Burada, O'nun tarih okurken, Vasıf Bey'in (Çınar) "Niçin bu kadar çok okuduğuna" ilişkin verdiği soruyu anımsatalım: Ben çocukken yoksuldum. İki kuruş elime geçince bunun bir kuruşunu kitaba verirdim. Eğer böyle olmasaydım, bu yaptıklarımın hiç birisini yapamazdım"...

Doğruydu; çünkü Mustafa Kemal her kitabın imbikten süzölmüş bir hayat olduğunu biliyordu; her kitaptan bir hayatı alıyor, o hayatı kendi bedenine katıyor; düşünce dünyası genişliyor; olayları algılaması derinleşiyordu... Mustafa Kemal okudukça, yeniden Mustafa Kemal oluyordu...

1.2- Yazma Tutkusu

Mustafa Kemal'in en çok bilinmesi gereken yönlerinden olması gerekirken, en az bilinen yönlerinden birisi O'nun gazeteciliği ve yazarlığıdır. O'nun öğrencilik yıllarında kendi çocukluk ve gençlik döneminin en parlak uğraşlarından birisi olan gazeteciliğe merak saldığı biliniyor. Bu merakı daha İdadi öğrenciliği dönemine kadar gidiyor (1896–1899). O yıllarda en çok etkilendiği kişi Ömer Naci'dir. Doğrudan kendisinin anlattığına göre,

Ömer Naci Bursa İdadisi'nden kovulmuş, Mustafa Kemallerin sınıfına gelmişti. Şiire meraklı bu genç, Mustafa Kemal üzerinde çok etkili oldu. Konuşma sanatına ilgi duydu. Günün birinde Ömer Naci Mustafa Kemal'den okumak için kitap istedi. Mustafa Kemal, okuduğu kitapları gösterince, bunların hiç birisini beğenmedi. İşte bu olay, Mustafa Kemal'in ruhu üzerinde kırbaç etkisi yaptı. Ömer Naci'nin bu tavrı Mustafa Kemal'in zoruna gider; ancak bir şeyi de çok iyi öğrenir: Şiir ve Edebiyat diye bir şey vardır... Şiire yönelmek ister; ancak bir öğretmeni, bu türde uğraşının kendisini askerlik sanatından uzaklaştıracağını söyler. Bu öğütün etkisinde kalmıştır; yine de güzel konuşmak ve yazmak hevesi tepeden tırnağa genç Mustafa Kemal'i sarmıştır .

Mustafa Kemal güzel konuşmak, güzel yazmak hevesine kapılmıştı. Bir yanda tarihsel konulara ilgi duymaya başladı. Manastır İdadisi'ndeki öğretmenlerinden Mehmet Tevfik Bey tarihe ilgisinde etkili olmuştu. Namık Kemal'in, Abdülhak Hamit'in, Ahmet Mithat'ın Tarihçi Murat Bey'in yazdıklarıyla yakından ilgilenmeye başladı. Ulusal bilinci, aldığı bu gıdalardan oluşuyordu. Üzerinde en etkili kişilerden birisi de arkadaşı Ali Fethi Bey oldu. Ali Fethi Bey, daha çok Fransız düşünürlerinin kitaplarıyla tanışmasını sağladı. Artık Mustafa Kemal'in dünyasında Voltaire, Montesquieu, Rousseau bulunuyordu. Fransız aydınlanma tarihini öğrenme fırsatı buldu; insanlığın onuru olan temel kavramları tanıdı; onlara inancı bir kişilik konusu olarak algıladı .

2.1- İlk Gazetecilik

Bu ilgi hiçbir zaman eksik olmadı. İdadi sonrasında Harp Okulu öğrencisiyken de sürdü. Pek çok öğretmeninin onun düşünce dünyasının oluşumunda etkileri oldu. Dünyada ulusçuluk rüzgârları esiyor; II. Abdülhamit Yönetimi, bu rüzgârın etkisiyle yazılan yapıtların ülkeye girmesine hoş bakmıyordu. İran üzerinden girerek, el altından dağıtılan kitaplar, Mustafa Kemal'e de ulaştı. Eşitlik, özgürlük gibi kavramları anlatan yapıtları gizli gizli, yatakhaneinde kör ışıklar altında okumaya çalışıyordu. Uzun düşüncelere dalarak, kendi ülkesinin koşullarını, sorunları algılamaya çalışıp kafasında tartıyordu. Sonuçta bir birikim oluşmuştu. Bu birikimlerini arkadaşlarıyla paylaşmak istedi. Yazdığı yazılarını elde çoğaltarak, bir gazete çıkarmaya karar verdi. Yanına aldığı güvendiği arkadaşlarıyla ortaklaşa çıkarmaya çalıştığı gazetenin yazılarını kimi zaman tek başına yazıyordu. Yazdıkları fikir yazılarıydı. Bir ara yaptıkları iş anlaşıldı; tutuklanmaktan son anda kurtulabildi ...

Ve Mustafa Kemal, gün geldi, genç bir subay olarak orduda görev aldı. Ülke en karanlık günlerini yaşıyordu... Düşüncelerinden dolayı, çok eleştirdiği Abdülhamit döneminde Şam'a sürgüne gönderildi. Ancak, özgürlükler ne kadar sınırlanırsa sınırlansın, Osmanlı Devleti'nin çöküşü sona ermiyordu. Ardı ardına savaşımlara tanık olunuyordu. O da canlı biçimde koca bir imparatorluğun çöküşünü kendi kuşağının pek çok yurtsever bireyi gibi canlı gözleriyle gördü. İçi yandı; ülkesinin savunmasına koştu. Derne'de, Çanakkale'de, Doğu Cephesi'nde ülkesini savundu; Yıldırım Orduları

Kumandanlığı'na getirilerek, bu hazin çekilişin fiilen içinde yer alıp, direnme yolları aradı... Ama bu süreçte hep okuyan, yana yakıla arkadaşlarından kendisine kitap gönderilmesini isteyen Mustafa Kemal portresi hep karşımızdadır ...

Ve kaçınılmaz son: Mondros Mütarekesi; imparatorluğun fiili olarak teslim oluşu... Mustafa Kemal'in Suriye cephesinden İstanbul'a dönüşü... İtilaf donanmasının üzerine çekilmiş toplarının gölgesinde sabahlara uyanan, üzerine kasvet ve pus çökmüş İstanbul... Bir insan ömründe çok ender karşılaşılabilecek kadar yoğun ve ağır bir tarihsel süreç...

2.2 İlk Kitaplar

Bu süreçte Mustafa Kemal, önemli yapıtlar yazmaktan geri kalmadı. Balkan Savaşı'nın acı deneyimleri, orduda yaşanan bozgun havası, emir komutada görülen eksiklikler onu kitaplar yazmaya yönlendirdi. En değer verdiği arkadaşlarından birisi Nuri Conker'di. Aynı tarihte doğmuşlardı. Yazgının bir garip oyunu, Nuri Conker'in de ölümü Atatürk'ün ölümüne yakın bir tarihe denk gelir: 1937... Çok değer verdiği bu arkadaş O'nun aynı mahalleden arkadaşındı. Aynı okullara gitmişlerdi. Ardından okul arkadaşı oldu; derken aynı mesleği paylaştılar. Türk Ordusu'nda silah arkadaşındı. İmparatorluk ellerinden kayıp yıkıma doğru adım adım giderken; ellerinde silahları cepheye birlikte koştu. İkisnin ömürleri, yaşamlarının her döneminde neredeyse keşişmişti. Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı direnişi örgütlerken yan yanaydılar. Ardından

kendilerini Çanakkale’de buldular. Balkan Savaşı başladığında, Trablusgarp’tan Balkanlar’a koştular. Çünkü burada tehlike çok daha yakın ve büyüktü... Balkan Savaşı, Türk askeri açısından tam bir çöküşü ifade ediyordu. Ordu Komutanı Abdullah Paşa, en yakınındaki muharip güçlere emirlerini iletemeyecek kadar zor durumlara düşmüştü. Orduda muhabere denilen şey yoktu; iletişim adeta çökmüş, ordu tek bir kurşun atamadan, telaş içinde geri çekiliyordu. Bir mitolojik öykü gibi koskoca bir imparatorluk çöküyordu. Nuri Conker oturdu; bir kitap yazdı. Bu kitabında Türk Ordusu’nun emir-komutadaki sorunlarını irdeledi. Bu kitap onun tek kitabıydı. Kitabını yayınladı. Kitabının adı, Zabit ve Kumandan’dı. Mustafa Kemal arkadaşının kimi görüşlerine katılıyor, kimisine katılmıyordu. O da oturdu; bu kitabın eleştirisini yapan yeni bir kitap yazdı: Zabit ve Kumandan ile Hasbihal ...

Trablusgarp ve Balkan Savaşları’ndan yeni çıkmış ordunun eksiklikleri, orduyu sevk ve idare etmedeki yeteneksizlikler, aksaklıklar üzerine görüşlerini dile getiriyorlardı. Amaç, soruna tanı koymaktı. Tanı konulmadan, hiçbir hastalığın tedavisinin olamayacağını biliyorlardı. Dönemlerinin iki gözde subayı, ülkelerinin bu en önemli ve ivedi sorunlarına kafa yorup, çözüm yolu arıyorlar; birbirlerinin görüş ve gözlemlerini demokratik bir tavırla olumlu bir yaklaşımla irdeleyip eleştirmekten de geri kalmıyorlardı. Birbirini bütünleyen ve berkiten bu kitapta üzerlerinde durduğu önemli bir ilke vardı: İyi yöneticilik ve iyi komutanlık... İyi komuta edilemeyen bir ordunun başarısız olacağının farkındaydılar. Askerler, bilimsel

birikime sahip olmalıydılar. Cesaret, kuşkusuz olması gereken bir şeydi. Bunun yanı sıra kendi başına karar alma ve kritik zamanlarda karar verme yeteneği bir askerde kaçınılmaz olarak olması gereken özellikti... Bireysel gelişimini tamamlayamamış bir askerin, başarılı olması olanaksızdı...

Nuri Conker’in ve Mustafa Kemal’in yapıtları birbirlerini tamamlayan nitelikte iki ayrı kitaptı. Her ikisi de komuta kademesindeki başarısızlığın, koskoca bir ordunun ve ülkenin yazgısını nasıl etkilediğini anlatıyordu. Bilimsel birikim kadar cesaret, kendi başına karar alma yeteneği ve bireysel özellikler de önemliydi. Mustafa Kemal Balkan Savaşı’nın hemen bitiminde kitabını bastırmayı düşündü. Ancak Birinci Dünya Savaşı, bu düşüncesini hemen gerçekleştirmesini olanaksız kıldı. Kitap ancak, Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda, İstanbul’da 1918 yılında bastırılabilirdi. Kitap basıldıktan altı ay kadar sonra, Mustafa Kemal Paşa Anadolu’da emperyalist güçlerin yutarak ortadan kaldırmak istediği bir ülkenin ve o ülke üzerinde yaşayan Türk ulusunun yazgısını ele almak üzere Samsun’a çıktı. Anadolu’daki ulusal savaşımın en katı düşmanlarından birisi olan Damat Ferit Paşa Hükümeti, Mustafa Kemal’in İstanbul’da iken bastırdığı kitabını toplattırarak imha ettirdi.

Savaş çıktığında Sofya’da askeri ateşeydi. Oradayken, İstanbul’daki arkadaşlarına mektuplar yazarak, kitaplar istiyor; araştırıyor, okuyordu.. Vatani için ölüm kalım dönemi olan böyle sancılı bir dönemde, hareketsiz bir görevde kalmayı içine sindiremedi. Enver Paşa’ya mektup yazarak, aktif görev istedi. Artık

o da Birinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmış; cepheye koşmuştu. Bu dönemde onu Çanakkale'de 19. Tümen Komutanı olarak görüyoruz. Yine boş durmadı. Hem okudu, hem yazdı. Birinci Dünya Savaşı gibi en hengâmeli dönemlerin koşullarında bile İstanbul'daki arkadaşlarından okumak için kitaplar istedi. Çanakkale savaşının en şiddetli zamanında kendisini ziyarete gelen gazeteci Ruşen Eşref Ünaydın onunla uzun bir görüşme yaptı. Bu görüşmeyi çalıştığı gazete yayınlayan Ruşen Eşref Bey Atatürk'ün odasını hoş sözcüklerle betimlerken, onun kitap okuma merakına da vurgu yaptı. O, Mustafa Kemal'i ziyarete gittiğinde Balzak'ın, Maupassant'ın, Boule de Suif'in ve Lavedan'ın yapıtlarının masasının üstünde durduğundan söz etti. Arkadaşı Ömer Lütfi Bey'in eşine mektuplar yazarak bazı kitapları bulup kendisine göndermesini rica ediyordu. İsteddiği kitaplar geldiğinde, bunları ne büyük bir sevinçle karşıladığı kendi kaleminden dökülen satırlara yansıyor... Dönemin en popüler şairlerinden Tefik Fikret hayranıydı... Abdullah Cevdet'in düşüncelerini yakından izliyor, Filibeli Ahmet Hilmi'nin "Allahı İnkâr Mümkün müdür?" adlı yarı felsefî nitelikli kitabını zevkle okuyordu... Namık Kemal'in özgürlük, Mehmet Emin Yurdakul'un, Mithat Cemal Kuntay'ın ulusal nitelikli yazılarını okumaktan büyük zevk duyuyordu. Okuduğu yapıtlar arasında Georges Fonsegrive'nin Mebadi-i Felsefeden Birinci Kitap: İlmünnefs de vardı . Yine Alphonse Daudet'in Sopho, Moeurs Parisienne adlı yapıtlarını da okumuştı . Okumaya cephe de devam ediyordu. 16 Kolordu Komutanı iken Doğu Cephesinde bir

yandan "Hatıra Defteri"ni yazrı, bir yandan da bu deftere İstanbul'dan istediği kitaplar geldiğinde duyduğu sevinci satırlarına döktü ...

Fırsat bulduğu anlarda kendini okumaya, araştırmaya ve öğrenmeye veren Mustafa Kemal, yazma konusunda da boş durmadı. Birinci Dünya Savaşı içinde bu hatıra defteri yanı sıra başka yapıtlar da yazdı. Bunlardan ikisi Arıburnu Muharebeleri Raporu ve Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe adlarını taşıyordu. Bu iki yapıtında o Çanakkale'nin bu iki önemli ve yaşamsal cephesini bize usta bir kalemle resmetti. O'nun anlattığı satırlarda Çanakkale Savaşı tarihe kaydedilirken; aynı zamanda ne büyük bir edebi kişiliği olduğunu ortaya koydu. Gözlemlerine resmi raporları da ekledi; böylece belgesel yapıtlar ortaya koymuş oldu. Bu iki yapıtında Çanakkale Cephesi sonraki kuşakların gözlerinde sanki yeniden canlanıyor; günü gününe tutulan notlarla bezenen bu iki yapıt, Çanakkale'yi Mustafa Kemal'in gözlerinden anlatıyordu. Çanakkale cephesinde gerçekleşen muharebeler, onun kaleminden canlı biçimde dirildi, dile geldi. "Tarih ne güzel aynadır!" diyen Mustafa Kemal, Conkbayırı Harekatını anlatırken; "Çanakkaleyi kurtaran ruh bu ruhtur!" diyen satırlarda, Türk ruhunun yeniden nasıl dirildiğine de vurgu yapıyordu . Bu iki yapıtında da, savaşın gün gün ayrıntılarını anlattı.. Bölgesinde oluşan muharebelerin tarihini tuttu. Anlattığı konu ve olayları, belgelere dayandırıyor .

Türk bu büyük savaşla öldürülmek istenmişti; ama o ölmemiş, dirilmişti...

2.3 Ulusal Savaşın İki Önemli Gazetesi

Bırakışma Döneminde Mustafa Kemal Paşa, pek çok arayışa yöneldi. Bir ara, sonradan Damat Ferit Paşa tarafından toplatılıp imha ettirilecek olan Zabıt ve Kumandan İle Hasbihal adlı yapıtını yayınladı. O günlerde Türkler, tarihlerinin en karanlık günlerini yaşıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda büyük toprak kayıpları olmuştu. O, Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı'nı bırakarak İstanbul'a gelmiş ve Şişli'de bir ev kiralamıştı. Arkadaşlarıyla Şişli'de kiraladığı evde sık sık toplanıyor, kurtuluş çareleri arıyordu . Osmanlı Padişahından ve O'nun hükümetinden bir yarar gelmeyeceğini görüyordu. Ardı ardına kurulan hükümetlerle dirsek temasına geçiyor, yeni dönemde daha etkili olabilecek yolları araştırıyordu. Sonunda İstanbul'dan umudu kalmadı. Ulusa gidilmeli ve ulusla birlikte bir şeyler yapılmalıydı. Ancak bu arada siyasi yoldan kimi yararlı şeyler yapılabileceğine, en azından bu yolu zorlamak gerektiğine inanıyordu. İstanbul'a geldiğinde, elinde savaş yıllarında harcayamayıp biriktirdiği bir miktar parası vardı. Önce bu parayla annesine bir ev almak istedi; bunu başaramadı. Elinde kalan parayı, çıkarılacak bu gündelik gazeteye sermaye olarak verdi . Arkadaşı Ali Fethi Bey'le birlikte halkı uyandırmak adına yeni bir gazetecilik denemesinde bulundu. Minber adlı bir gazete çıkarmaya çalıştı. Dr. Rasim Ferid, Minber'in imtiyaz sahipliğini ve sorumlu müdürlüğünü almıştı. Atatürk de bu gazetede "Minber" takma adı ile başyazılar yazdı. Gazete, yaklaşık 50 sayı çıktıktan sonra 21 Kasım 1918 Minber kapandı .

Bu küçük deneme Atatürk'ün ulusun aydınlanmasında gazetelere verdiği önemi gösteriyordu . Falih Rıfkı ile yaptığı bir söyleşide bu girişimi kendisi şöyle anlattı: "Fethi Bey İstanbul'da Minber isimli bir gazete çıkardı. Sahibi ve başyazarı o idi. Düşüncelerimizi birlikte yayınlamak üzere ben de kendisi ile ortak olmuştur. Gazetenin ne derece başarılı olduğunu bilemem" ...

Atatürk'ün bu gazetede, "Hatib" ve "Minber" takma adıyla yazılar yazdığı değişik yazarlarca söylenmiştir; ancak Hatib'in Mustafa Kemal olamayacağına ilişkin yorumlar da vardır .

Ancak bu çaba pek başarılı olamadı. Anadolu kaynıyordu. Yunan ordusu İngiltere'nin desteğinde İzmir'e çıkmış, bu kentte hoyratça Türk kanı akıtılmıştı. Binlerce Türk, Yunan süngüleri altında can vermişti . Bu olaylar olurken, artık İstanbul'dan bir şeyler ummanın gereksiz olduğu kanısına varan Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü, 19 arkadaşıyla birlikte Samsun'da Anadolu topraklarına ayakbastı. Bu süreçte, yeni arayışlar başlamıştı. Ancak Mustafa Kemal'in kafasındaki amaç belliydi: Ulusal egemenliğe dayanan tam bağımsız, yeni bir devlet kurmak... Bunu bir anda anlatmanın zorluğunu biliyordu . Karşıtları yöneldiği yolda her türlü zorluğu çıkarabilirler; düşüncede bunu kavrayamayanlar türlü zorluklar yaratabilirlerdi. Bu nedenle, bir yol çizgisi belirlemenin gerekliliğine inandı. Amaca ulaşmayı evrelere ayırarak, yeri ve zamanı geldiğinde adımlar atmayı uygun buldu. Bunun için de kuşkusuz koşulların da elvermesiyle, çevresindekileri ve halkı buna inandırma yoluna

gitti.

Bu süreçte verilecek savaşımın iki boyutu vardı. Birincisi, ulusal egemenlik temelinde Osmanlı monarşisine ve onun dayandığı kurum ve kavramlara karşı savaşılmaktı. İkinci boyutu da, ülkeyi işgal eden, topraklarını parçalamayı göze almış sömürgeci güçlere karşı tam bağımsızlık savaşı vermektir.

Bu savaşımın anlamını ulusa anlatmanın yolu, onu aydınlatmaktır. O dönemde başta İstanbul olmak üzere, Anadolu’da pek çok gazete yayınlanıyordu. Bunların bir kısmı Anadolu’da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türk Ulusu’nun verdiği savaşı destekleyenler olduğu gibi, karşı çıkarak, bunun bir bozgunculuk ve eşkıyalık olduğunu söyleyenler de vardı. Örneğin Alemdar ve Peyam-ı Sabah gazeteleri bu savaşıma karşıydılar. Tasvir-i Efkâr, İkdâm, Vakit ve İleri gibi dönemin ünlü gazeteleri işgal güçlerinin sansürüne karşı, daha ılımlı duruyorlardı. Anadolu da bu savaşımı destekleyen gazeteler olduğu gibi, karşı olanlar da vardı .

Atatürk, basınının gücünü biliyordu. Bu nedenle ulusal savaşımı hem Türk Ulusu’na hem de batılı kamuoylarına anlatacak gazetelerin çalışmasına önem veriyordu. Samsun’dan Amasya’ya, Amasya’dan Sivas’a, Sivas’tan Erzurum’a ve sonunda Erzurum ve Sivas üzerinden Ankara’ya uzayan yolculuğunda pek çok gazete ile ilişki kurdu. Özellikle girişilen ulusal savaşımın haklılığını dünyaya anlatmanın gerekliliğine inanıyor; bu nedenle yabancı basında davayı anlatacak yazılar yer almasına önem gösteriyordu. Sivas Kongresinin toplandığı günlerde, Amerika’dan Sivas’a

Chicago Daily News gazetesi bir muhabir gönderdi. Bu gazetecinin adı Lous E. Brown’dur. Bu Amerikalı gazeteciye Atatürk, ulusal savaşın haklılığını anlatmaya çalıştı. Bununla yetinmedi; Sivas Kongresi’nde alınan kararları, yapılan işleri ulusa duyurmak; hem ülke içinde hem de ülke dışında taraftar toplamak için kamuoyu oluşturmayı sağlayacak bir gazete yayınlamaya karar verdi. Sivas valiliğine başvurarak, gazetenin imtiyazını aldı. Gazetenin sahibi ve sorumlu müdürlüğünü Sivaslı gençlerden biri olan Selahaddin’e verdi. Gazetenin adı İrade-i Milliyeydi. Gazetenin baskısı, Sivas Valiliği’nin matbaasında gerçekleştiriliyordu. 14 Eylül günü, gazete adının altına şu yazıyı yazdırdı: “Ulusun istek ve amaçlarının savunucusudur” ...

Gazete, vilayet matbaasında basılıyordu. Anadolu’da yeni girişilen ulusal savaşın propagandası bu gazete aracılığıyla yapılacaktı. Kimi gazete çıkarmaya hevesli kişilerin olmasının yanı sıra, böyle bir gazetenin çıkarılmasını doğrudan Atatürk istemişti. Bunun için valiliğe başvurulmuş ve yirmi iki yaşındaki Selahattin Bey, gazetenin yayın imtiyazını almıştı. Gazete 30x50 santim boyutundaydı. Ta meşrutiyet döneminden kalan bu matbaa makinesi kolla çevriliyor, yeterli puntoda harfleri bulunmuyordu. Gazete matbaasının bulunduğu binanın bir köşesine de Sivas Müdafa-i Hukuk cemiyeti merkezi haline getirilmişti. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa sık sık buraya geliyordu. Milli Mücadele’nin temel ilkeleri Atatürk’ün direktifleriyle bu gazetede yayınlanmaya başlamıştı. Gazete değişik yollarla Anadolu’nun dört yanına ulaştırılıyordu. Gazetenin bir nüshasını ele geçiren İngilizler Bab-ı Ali’ye

gelerek, protesto da vermişlerdi. Gazetede ki haberler ve yazılar Atatürk'ün arkadaştan tarafından hazırlanıyor, Atatürk'e gösterildikten sonra yayınlanıyordu. Gazetenin ilk sayısında Atatürk'ün Sivas Kongresi'ni açış söylevi yer aldı. Ayrıca Kongre'nin padişaha çektiği telgraf ile ulusa yayınladığı genelgesine gazetede yer verildi. Atatürk 18 Aralık 1919'da Sivas'tan ayrıldığında gazete yayınını sürdürüyordu. Toplam 138 sayı yayınlanan gazete, 1921 yılı başlarında matbaanın yanmasına kadar yayınını sürdürdü .

27 Aralık 1919 günü Atatürk Ankara'daydı. Artık Ankara günleri başlamıştı. O, ulusal savaşın merkezi olarak Ankara'yı seçmişti. Keçiören'deki Ziraat Mektebi'nde kalıyordu. Ankara vilayet matbaasında o tarihlerde bir gazete çıkıyordu; ancak bu resmi gazete düzensizdi; ne zaman çıkacağı belli bile olmuyordu. ıktığı zamanlarda da vilayet haberleri ile bir iki resmi haber yayınlanıyordu. Ankara'ya gelişinin ikinci gününde, bu kentte yeni bir gazete yayınlamaya karar verdi. Önce gazetenin adının ne olacağını düşündü. Çevresindekilerin kimi önerileri üzerine önce yeni çıkacak gazeteye “Anadolu'nun Sesi” adı verilsin istendi. Ardından bu karardan vazgeçildi. Bu karar doğrultusunda, 10 Ocak 1920 tarihinde Hâkimiyet-i Milliye gazetesi kurulmuş oldu. Ancak Anadolu'nun sesi düşüncesi, sonradan kaleme Mustafa Kemal'in aldığı sanılan “Anadolu'dan Sesler” başlığıyla bir makaleye dönüştü. Gazetenin basılacağı doğru dürüst matbaa yoktu, gazete bulunmuyordu. Buna karşın Ankara vali vekili Yahya Galip'ten gazetenin yayın izni alındı.

Genel müdürlüğüne ise Recep Zühtü getirildi. Gazetenin dar ve tahta merdivenle çıkılınca küçücük bir oda yönetim yeri ydi. O odanın birinde, tahta bir masanın kenarında, beş numaralı kötü bir lambanın ışığı altında Ziya Gevher'i yazı yazarken gören Mazhar Müfit Bey, anılarında o zor günleri dile getirir . Sonradan Ankara'nın Ulus Meydanı'nda, ilk büyük millet meclisine yakın Veli Hanı'nın birinci katında iki oda kiralanarak yazı kurulu bu odaya yerleştirildi. Gazete vilayetin alt katındaki matbaada basılıyordu.

10 Ocak günü yayınlanan ilk sayısında daha Hakimiyet-i Milliye kesin tavrını koydu. Başyazısında vurgulandığı üzere, gazetenin tavrı vatan ve millettten, milletin hâkimiyetinden yanaydı. Gazete Kuvay-ı Milliye taraftarı olduğunu ilan ediyordu.

Bu süreçte Atatürk hep okumaya devam etti. Kurtuluş Savaşı'nın en zor günlerinde hem dünya olaylarını takip etmek ve Türkiye'de olanları dünyaya duyurmak için Anadolu Ajansı'nı kurdurdu. Hem de sürekli, yerli ve yabancı basını izleyerek, bununla yetinmeyip kitaplar okuyarak dünya olaylarına bakışını ve düşünce alt yapısını genişletti. Sakarya Meydan Savaşı ve Büyük Taarruz arasındaki zamanda paşa İslam Tarihi'ni okuyor ve inceliyordu.

Atatürk'te okumak, bir tutku düzeyindeydi. Savaştan savaşa, cepheden cepheye geçen yaşam öyküsü içinde, düzenli bir kütüphane ortamı oluşturamadı. Ancak her gittiği yerden, arkadaşlarına mektuplar yazarak okumak için kitaplar istedi. O, her kitabın bir hayat olduğunu bilen biri olarak, kitaplardan hayatına hayat katıyordu. Okuduğu her satırdan imbik imbik

beslendi. Yazarlık, beslenip, dolduktan sonra “taşılan” bir süreçtir. Beyin dolar; duygu gelişir; yaşama bakış biçimi zenginleşir; beyindeki olgunluk bedene ve beden diline yansır... Kişilik özellikleri ve karakter, bilgi, duygu, ahlak ve davranış sarmalında biçimlenir. Mustafa Kemal Atatürk, üstün özelliklere sahip bir kimlik ve kişilik olduğuna göre, çok okuması kadar doğal bir şey yoktur. Hele gazetecilik ve yazarlık boyutuna varan bir gelişmeysé söz konusu olan; çok okuması da kaçınılmazdır.

3.1 Diğer Kitaplar

Tarihten örnekler almıştır kendine; kimine hayranlıklarını dile getirmiş; kimisinden nefret etmiştir. Örneğin Silistre Kahramanı Osman Paşa için, “Türkün onurunu kurtardı” yorumunu yaparken; Napolyon için; “Bu adamı hiç sevmiyorum, çünkü kendi şan ve şöhreti uğruna koca bir ulusu peşinden sürükledi” diyerek, ona karşı duruşunu sergilemiştir. İsa’yı da yorumlamıştır, Musa’yı da... Dinsel ve düşün önderlerinin yaptıkları ve başardıklarına ilişkin yorumlar yapmıştır. Her okuduğu kitaptan, her tanıdığı düşün önderinden ve yazardan etkilenmiş; kendi kişiliğini imbibik imbibik oluşturmuştur. Mustafa Kemal yazarlık yolunda pek çok olaydan, kişiden ve kitaptan etkilenmiştir .

Kitap sınırsız bir hayattır; her kitapta kişilikler ortaya çıkar; ve kitabı okuyan geçmişin en keskin zekalarıyla sonsuz bir diyaloga girer... Mustafa Kemal, bu tarihi buluşmaları sık sık yapmış bir kişidir...

Mustafa Kemal Atatürk, yalnız okuyan

değil, yazan ve yazdıklarıyla toplumu aydınlatmaya çalışan bir aydındır. Ne yazık ki onun yazdıkları toplum tarafından yeterince bilinmiyor. Atatürk’ü anlamak için yola çıkan birisi, iki önemli sürece yönelmek zorundadır. Birincisi Atatürk’ün yazdıklarını incelemek; ikincisi de Atatürk’ün özgeçmişini okumak. Ancak bunlar yapıldıktan sonra daha derin analizlere yönelmek olanaklıdır. Oysa Türkiye’de Atatürk’ün özgeçmişini yazmak konusunda Türk aydınları yeterince çaba harcamamışlardır. Atatürk’ün yaşam öyküsünü dile getiren yeterli biyografi çalışmalarının yapıldığı da söylenemez. Yapılanların büyük kısmını yabancı yazarlar yazdı; bu da eleştirilmesi gereken başka bir yönü işin... Yazdıkları değişik kurumlar tarafından zaman zaman yayınlanmış olsa da, yazılan bu yapıtların dilini sadeleştirme yolunda geç kalınmış olması ve en azından bu yapıtların Türk eğitim müfredatına girmemesi, Atatürk’ün yazarlık yönünün ve yazdıklarının tanınmasına engel olmuştur . “Beni görmek demek, yüzümü görmek demek değildir. Duygularımı ve düşüncelerimi anlıyor ve hissediyorsanız bu yeterlidir!” diyen Atatürk’ün kendisidir. Toplum, Atatürk’ü anlamak ve hissetmek yerine, bilinçli ya da bilinçsiz, görüntüye dayanan bir söyleme ve yapay duruşa yönlendirilmiştir. Türkiye’nin her yerine çoğu estetik değér taşımayan Atatürk yontularının yapılması, değişik ortamlarda çoğu zaman içi boş hamasi söylevlerin söylenmesi bunun en belirgin kanıtıdır. Toplum, o ya da bu nedenle, Atatürk’ü tanıma sürecine yönlendirilememiştir. Türk aydınının da Atatürk’ü yeterince tanıdığı söylenemez.

Örneğin sırf siyaset yapma uğruna ya da Atatürk'e eleştiri getirme adına, onun yaşamı boyunca tek bir kere "Demokrasi" sözcüğünü ağzına almadığını söylemekten öte yazmaktan da geri kalmayan yığınla sözde aydın ve bilim adamı ortaya çıktı. Cahil cesaretiyle söylenen bu sözlerle, sözde tabular yıkılıyor, yerleşmiş kanaatler değiştiriliyor, aydınlık ve demokratik ikinci cumhuriyetin önü açılıyordu. "Cahil cesareti" ydi bu tavrı; çünkü Mustafa Kemal iki siyasal parti kurma denemesinden sonra, demokrasiyi topluma tanıtmak için kitap yazmış, ardından da bunu orta dereceli okullarda zorunlu ders kitabı olarak okutturmuştu. Tanımadan, bilmeden söylenen ve söylemden öte yargıya ve yargılamaya dönük çabaya dönüşen bu yaklaşım başlı başına üzerinde durulması gereken bir konuydu. John Lyly'ye ait şu söz, konuyu çok güzel özetliyor: "Boş kap, dolu fiçiden çok ses çıkarır".

Ancak öyle de olsa, Atatürk'ün yazdıkları ortadadır. Hem gazetelere yazdığı yazılar, hem tuttuğu notlar; hem de kitapları...

Ne demiş Cervantes? "Kalem aklın dilidir!"

Ne doğru bir söz... Atatürk'ü anlamanın yolu, onun hakkında yazılanları okumak kadar, onun yazdıklarını anlamaktan da geçmiyor mu? Buna Bacon'dan başka bir sözü de ekleyelim: "Okumak bir insanı doldurur, insanlarla konuşmak hazırlar, yazmak ise olgunlaştırır".

Mustafa Kemal Atatürk'ün doğrudan kaleminden çıkan belli başlı kitapları şunlardır:

Takımın Muharebe Talimi, Cumali Ordugahı, Tabiye Tatbikat ve Seyahati, Takımın Muharebe Talimi, Bölüğün Muharebe Talimi, Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal, Tabiye

Meselelerinin Halli ve Emirlerin Sureti Tahririne Dair Nesayih; Arıburnu Muharebeleri Raporu, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, Karlsbat Hatıraları, Hatıra Defteri, Nutuk, Medeni Bilgiler, Geometri... Ve bunlara eklenebilecek Söylev ve Demeçler... Aynı zamanda dört cilt olarak onun döneminde Maarif Vekaleti tarafından yayınlanmış olan Tarih kitabında, İslam Tarihi'ni onun yazdığı biliniyor... Tam on dört kitap...

Bunların ikisi Almancadan çeviridir. Mustafa Kemal Alman Generali Litzmann'dan iki kitap çevirmiş: Takımın Muhabere Talimi ve Bölüğün Muhabere Talimi... 1850-1936 yılları arasında yaşamış olan bu ünlü Alman General'in iki kitabını Türkçeye çevirdikten sonra yayınladı. General Karl Litzmann, Berlin Askeri Akademisi eski müdürüydü. Mustafa Kemal Selanik'te 3. Ordu Karargâhı'nda görevli kıdemli kurmay yüzbaşı iken, General Litzmann'ın "Seferber Mevcudunda Takım, Bölük ve Taburun Muharebe Talimleri" adlı yapıtının ilk bölümünü Almancadan Türkçeye çevirdi. 1908 yılında Selanik'te Asır Matbaasında bastırdı. Kitapta, değişik hava koşullarında, tam mevcutlu bir takımın muhabere yöntemlerinin ne olması gerektiğini anlatıyordu. Bu koşullarda, avcı hattı oluşturulmak zorunluluğu ortaya çıktığında, bu hattın ateş muharebesinin nasıl olacağı belirtiliyordu. Yapıta ve Mustafa Kemal Paşa'ya göre, subaylar arazide yetiştirilmeliydi. Bunun için de tatbikatlar önemliydi. Bu kitabı, aynı kişiden yaptığı başka bir çeviri izledi. "Bölüğün Muhabere Talimi" adıyla yayınladığı bu kitap, yerleşik yerlerde muharebe, savunma ve saldırı

konularını içermektedir. Yerleşik yerlerin kendine özgü savunma koşulları vardı. Bu durum, ister istemez hareketlere sınırlama getiriyordu. Ateş alanlarının temizlenmesi, ateş tutmayan ölü bölgelerin kapatılması, savunma düzeni, ilerleme ve ateş üstünlüğü gibi konular kitapta yer almaktadır.

Bu iki çalışmayla ilgili bir noktayı daha belirtmeye gerek vardır. Zaman zaman kimileri, Atatürk'e eleştiri getirme adına, onun yabancı dil bilmediğini, bu nedenle dünya olaylarını algılayamayacağını ileri sürdüler. Bu savlarda önyargı kadar, çarpıtma ve giderek de içinde yer aldıkları dünya görüşünü meşrulaştırma adına, karalama çabası vardı. Herkes bulunduğu yerden, bulunduğu bakış açısına göre tarihi ve tarihsel kişilikleri yeniden inşa etme yoluna gidiyorlardı. Yeni tarihsel kahramanlar yaratırken, düşünsel boyutta karşı olduklarını da küçümser bir tavır ve eda geliştirmişlerdi. Bu nedenle Mustafa Kemal, özel yaşamından, düşünce dünyasına kadar, her yönden saldırılara maruz bırakıldı. Gerçeği çarpıtmaktan başka bir anlamı olmayan bu söz ve tavırlar, toplumu yanıltma açısından etkili de oluyordu. Böylece Atatürk yanlış tanıtılıyor ve giderek toplum tarafından da yanlış tanınıyor; bununla, Atatürk'ün yarattığı siyasal düzene, cumhuriyetin temel ilkelerine güvensizlik duygusu yaratmak amaçlanıyordu. Atatürk'ün dediği gibi, kendisini yanıltmayı görev bilmiş kişilere karşı, toplum kesimlerinin çok uyanık olmak gibi bir zorunluluğu vardır. Gerçek her zaman olduğu kadar gerçektir; gerçek hiçbir zaman zaten değiştirilemez; ama yanlış aktarılabilir; bu yanlış aktarımla, toplum başka

bir yöne yönlendirilebilir. Tarihsel kişiliklerin, süreçlerin ve olguların kimisine sırf gündelik siyasal görüşlerin etkisiyle önyargılar geliştirilebilir. Bu tür savlar, böyle bir önyargı yaratmayı amaçlıyordu. Atatürk'ün hiç yabancı dil bilmediği savlarının aksine O, Fransızca'yı "çok iyi derecede" biliyordu. İkinci dil olarak da, Almanya'yı öğrenmişti. Fransızcaya göre biraz daha az bildiği Almancadan bu iki kitabı Türkçeye çevirebilecek ölçüde Almanca bilgisi vardı. Bu eleştiriye ve saldırıyı yapanlar için; şu sözü hemen anımsayalım. Söz Bernard Shaw'dan: "Hareket halindeki cehaletten daha korkunç hiçbir güç yoktur".

Atatürk'ün askerliğe ilişkin başka yapıtları da vardır. Bunlardan en tanınmış olanlardan birisi Cumalı Ordugâhı adını taşır. Cumalı, Makedonya'da bir yer adıdır ve Köprülü-İstip yolu üzerindedir. Suphi Paşa komutasındaki bir süvari tugayına bu bölgede bir eğitim ve manevra yaptırılmış; bu manevralara katılan Mustafa Kemal, "Cumalı Ordugâhı" adıyla bir kitap yazmıştır. 10 gün süren bu tatbikat sırasındaki gözlemlerini özenle not almış; bunun sonraki kuşaklar tarafından yararlı olabilmesi için yayınlanmasında yarar görmüştür. Küçük bir el kitabı niteliğinde olan bu yapıtı 1909 yılında Selanik'te basıldı. O'nun bu türdeki kitaplarından birisi de "Taktik ve Tatbikat Gezisi" adını taşıyordu. Bu yapıtında Atatürk, ağırlıklı olarak komutan olan kişinin niteliklerini ele almıştır. Her şey önceden belirlenmiş kurallar değildir. İyi bir komutan birliğini barış döneminde eğitir, savaşa hazırlar. Yönetme becerisini her aşamada gösterir. Eksiklikleri ustaca giderecek ve astlarından her konuda üstün

olacaktı. İyi bir komutan olmak için bu yetmezdi. Kişisel cesaret, önceden sezgi ve yapmak istediği eylemi en uygun zamanda yapma yeteneği bunları tamamlamalıydı. Bu otorite kurulduğunda, başarının yolu açılmış oluyordu .

Bu cümleler bile, O'nun Kurtuluş Savaşı döneminde izlemiş olduğu genel stratejinin ipuçlarını bizlere vermektedir. O, Kurtuluş Savaşı'nda yapmak istediklerini önceden belirlemiş; ancak koşullar olgunlaştığında uygulama aşamasına koymuştu. Bu süreçte, üstün yetenek ve yönetme sanatıyla en yakın arkadaşlarını belli bir amaca ustaca yöneltebilmişti. Bütün bu beceriler, bu dönemde edindiği bilgi, deneyim ve yeteneklerden geliyordu.

Ve Kurtuluş Savaşı'nın hiç kuşkusuz en önemli destanı olan Nutuk...

Bir sözünde şöyle diyor Atatürk: "Ulus adına devleti yönetmeye yetkili kılınanlar, gerektiğinde ulusa hesap vermek zorunda olduklarını bilmelidirler..."

Ulus hesap vermek; bunu zorunlu görmek; bunun için yola çıkmak... Göğsünü gere gere; "Ben milletime hesap vermek istiyorum!" diyebilmek; bunu yapmak, yapabilmek...

Atatürk, Nutuk'ta milletine tarih önünde milletine hesap vermiş, yaptıklarını anlatmıştır. Yapılanların niçin, nasıl, hangi amaca ulaştığını anlatmak için yapmış, karşılaştıkları zorlukları, bu zorlukları aşmak için izlediği yolu ve yöntemi bir bir ortaya koymuştur. "19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktım" diye başlayan uzun konuşma metni, önce Mondros Bırakışması Sonrası'nda ulusun ve ülkenin karşılaştığı güçlüğü

görüntüsünü çizmektedir. Ardından Anadolu'da başlayan işgalleri ele almakta; ardından adım adım işgallerin nasıl geliştiğini, bu gelişmeler karşısında Sultan Vahdettin'in ve onun etrafında yer alanların işbirlikçi tutumunu ve giderek işgalci güçlerin işlerini kolaylaştırmak için nasıl uğraştıklarını irdelemektedir. Anadolu'ya çıkış öyküsünü, bunun ardındaki gerekçeyi; Anadolu'ya çıktıktan sonra, sivil-asker bürokrasiyle, toplum önderleriyle, yerel direniş örgütleriyle ve halkla nasıl iletişime geçip kaynaştığını; adım adım ulusal duruş ve direnişin örgütlenmesinde oynadığı rolü aktarmaktadır. Ardından iç ayaklanmalar, padişah fermanları, "heyet-i nasiha" denilen kurulların ulusal direniş refleklesirini kırma çabalarını ve sonunda meclisin ve ulusal ordunun kuruluşunu; düşmanla kanlı hesaplaşmaları ve sonunda İzmir'e doğru yürüyüşün destanımsı anlatımını vermektedir. Ankara'da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 2. Olağanüstü Kurultayı'nda 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında kürsüye çıkmış altı gün boyunca süren uzun konuşmalar yapmıştır. Beş gün altı saat, son günse 6,5 saat olmak üzere, toplam konuşması 36 saat sürmüştür. Ankara'da toplanan İkinci Kurultayı'nda 36,5 saat süren ve altı günde okunan tarihi bir hitabeye dayandığı için Nutuk adını almıştır .

Nutuk yalnız geçmiş devrin bir öyküsü olarak Türk toplumunun dününü anlatmakla yetinmez. Bir ulusun, kendi öz varlığına dayanarak nasıl var oluş savaşımı verdiğini de destansı bir dille anlatır. Anlatım biçimi açısından, büyük bir sanatsal değer taşır. Bir siyasal önderin, toplumunu aydınlatmak adına,

bu kadar uzun konuşmalar yapıp, söylev ile toplumuna hesap verdiğinin örneği dünyada yok gibidir. Bu yapıyla o yalnız ulusuna hesap vermekle kalmadı. Ulusu, ülkenin geleceğini belirleyecek olan ulusal birlik duygusu çevresinde kenetlendirmeyi amaçladı. Böylece ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık duygusu düşünceden çıkıp, bir ülkü halini alacaktı. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk’la aynı zamanda toplumu ve siyasal yapıyı getirmek istediği düzeye doğru yürürken, önüne konulabilecek tehlikeler konusunda uyarma görevini bu yapıtta yaptı. Bununla kalmadı, daha kendi döneminde, bu tür olumsuz etken olabilecek kişileri ve siyasal görüşleri, bu yolun dışına itiverdi.

Nutuk ilk defa 1927 yılında, biri asıl metin, diğeri belgeler olmak üzere Arap harfleriyle iki cilt olarak Türk Teyyare Cemiyeti tarafından yayınlanmıştır. Aynı yıl, tek cilt halinde lüks bir baskısı da yapılmıştır. Yazı devriminden sonra, bu ilk metnin okunması güçleştiğinden, 1934 yılında, Milli Eğitim Bakanlığınca üç cilt olarak yeniden basılmıştır. O günden günümüze de pek çok baskıları gerçekleştirilmiştir.

Atatürk’ün en özgün çalışmalarından birisi de hiç kuşkusuz “Geometri” adlı yapıtıdır. Bu yapıtını, ölümünden bir buçuk yıl önce, yani 1936–1937 kışında, Dolmabahçe Sarayı’nda yazdı. II. Türk Dil Kurultayı yeni bitmişti. Bunun nedeni nedir? Niçin Atatürk gibi birisi, böyle bir kitap yazma gereksinimini duysun? Atatürk geometrici miydi?

Elbette değildi. Ancak, örneğin şu kavrama dikkat edelim. “Müselles-i mütesaviyul adla”... Bu ve bu gibi kavramlarla oluşturulan ve bunlarla öğrencilere geometri, matematik ve

diğer pozitif bilimleri anlatan ders programlarındaki eğitimden, ana kucağından buyana Türkçe konuşan, Türkçe anlayan ve algılayan Türk çocuklarının bu kavramlarla bir şey anlaması olanaksızdı.

Üçgen yerine müselles, alan yerine sath; çizgi yerine hat ve daha birçok karmaşık Arapça sözcükler ve kavramlar beyinlerde tam bir anarşi yaratıyordu. Dildeki bu karmaşa, Türk çocuklarının pozitif bilimlerde yol almasını engelleyen en önemli etkenlerden birisi oldu. Kafada ve beyinde canlanamayan bir geometrik biçimden hareket ederek, kuşkusuz bu ve buna benzer bilimlerde yol almak olanaklı bulunmuyordu. Cumhuriyet dönemi öncesinde, kimi matematik ve geometri kitapları yazılmıştı. Ancak bunları, ana kucağında Türkçe öğrenmiş olan ve başka bir dil bilmesi olanaksız olan Türk çocuklarının öğrenebilmesi zordu. Müselles, murabba, hatt-ı mübas gibi anlaşılmaz kavramlarla bu kitaplar yazılıyordu.. “Müsellesin sathı yatalay, dikeley zarbının müsavatına müsavidir” deyiimi zihinlerde neredeyse hiçbir çağrışım yapmıyordu. “Üçgenin alanı, tabanı ile yüksekliğinin çarpımına eşittir”, demek olan bu deyim, Türk çocuklarının zihinlerine hiçbir şekilde yerleşmiyordu. Kimi örneklerler verelim: Bölme yerine “maksumunaleyh”, bölme yerine “taksim”, bölüm yerine “haric-i kismet”, bölünebilme yerine “kabiliyet-i taksim”, çarpı yerine “zarb”, çarpan yerine “mazrup”, çarpma ayrılma yerine “mazrubata tefrik” kullanılıyordu. Ve daha başkaları: Çember yerine “muhit-i daire”, çıkarma yerine “tarh”, dikey yerine “amudi”, limit yerine “gaye”, ondalık

yerine “aşar’i”, sadeleştirme yerine “ihtisar”, pay yerine “suret”, payda yerine “mahrec”, teğet yerine “hatt-ı mübas” gibi kavramlar kullanılıyordu.

Bu nedenle de toplum, temel pozitif bilimlerde geri kalmıştı. Bu alanlarda, dil farklılığının yarattığı algılama zorluğu nedeniyle, bilimsel sıçrama yapılamıyordu. Bu durumda yapılacak en önemli şey, Türkçeyi bir bilim dili haline getirmekti .

Atatürk oturdu, 1936 yılı sonbaharından itibaren bir Geometri kitabı yazmaya başladı ve bunu 1937 yılında yayınladı. Böylece, Türkçenin kurallarına uygun, anlaşılır kavramlarla bir geometri kitabı yazmış, Türkçenin bir bilim dili olabileceğini ispatlamaya çalışmıştır. O bununla kalmadı. 13 Kasım 1937 günü Sivas’a gitti. Sivas Kongresi’nin yapıldığı binada bir geometri/ hendese dersine girdi. Bu derste öğrencilerle konuşarak, onlara bazı sorular yöneltti. Derste güçlüklerle, eski kavramlarla geometri dersi anlatılmaya çalışılıyordu. Konu pisagor kuramıydı. Ders sırasında, eski terimlerle matematik öğreniminin ve öğretiminin zorluğunu bir kez daha saptamış; ardından da bu anlaşılmaz terimlerle bilgi verilemeyeceğini ve derslerin Türkçe terimlerle anlatılması gerektiğini söylemiş; kara tahta başına geçmiş ve kendi buluşu olan terimlerle ve çizimlerle pisagor kuramını anlatmıştır.

Böylece O, bu Türkçeleştirilmiş kavramlarla bir geometri kitabının yazılabileceğini göstermeye çalıştı. Bugün Türkiye’deki okullarda, milyonlarca Türk çocuğu ve genci sabah akşam, Atatürk’ün Türkçeye kazandırdığı kavramlarla, çoğu kez bu

kavramları Türkçeleştiren kişinin Atatürk olduğunu bilmeden pozitif bilimleri öğreniyor. Milyonları kapsayan kuşaklar, bu kavramlarla eğitimden geçirildi; kuşakların yerini yeni kuşaklar aldı. Kuşaklar değişti; ancak bu sözcükler hep kaldı.

Sonuç

Ne yazık ki Atatürk’ün en az bilinen yönlerinden birisi onun gazeteciliği ve yazarlığıdır. Türk toplumunda sözde Atatürkçü eğitimden geçirilmiş bireylerin pek çoğu onun 14’ün üzerinde kitap yazan bir yazar olduğunu, tarihin çok kritik ve zor dönemlerinde kamuoyunu aydınlatma adına gazete çıkarma çabası içinde olduğunu bilmez. Atatürk’ün kitapları belli bir meraklı kitle ve entelektüel dışında neredeyse hiç okunmamıştır. Bu bir yana, Atatürk üzerine kitap yazan ve toplumu aydınlatmaya çalıştığını sanan pek çok kalem sahibinin de bu yapıtlardan haberinin olmadığını görmek, son derece acıdır. Atatürk, öğrenilerek tanınır; tanındığı ölçüde anlaşılır ve düşünceleri yaşama geçirilir. Bilmeden, öğrenmeden eleştirmek ve giderek onunla ilgili yanlış yaklaşım, tavır ve değerlendirme içine girmek, tarihi ve tarihsel kişilikleri “tahrif” etmekten öte bir anlam taşımaz. Atatürk ne yazık ki bugün yeterince, kendi toplumunda tanınmıyor. Yapıtları okunmayan bir düşün adamının, kuşkusuz düşünce dünyasını tanıma olanağı da yoktur. Atatürk’ün kitapları, bu zamana değin hak ettiği ölçüde ne yazık ki bu konuda görev üstlenmiş devlet kurumları tarafından da yeterince basılamamış veya basılmamıştır. Yapıldığında da, çoğu kez, o dönemin diliyle bu

basım eylemi gerçekleştirilmiştir. Bu türde basılan yapıtları da, dilin değişimi nedeniyle, günümüz kuşaklarının anlaması neredeyse olanaksızdır. Kaynak yayınları tarafından ıkarılan Atatürk’n Bütün Eserleri adlı büyük kapsamlı yayın, bu eksikliği bir parça gidermiş gibi görünse de, yeterli ölçüde genel kitaplıklara girdiği, bireylerin bu yapıta gereken önemi gösterdiği söylenemez. Oysa Atatürk’ün yazdıklarını ve yaptıklarını anlamadan, onu

anlama olanağı da yoktur.

Bu nedenle toplumun ve entelektüel kesimlerin bu kitaplara neden ilgi duymadığının ya da en azından belli bir kesim tarafından neden görmezden gelindiğinin sorgulanması gerekir.

Tıpkı, Atatürk biyografilerinin bu zamana dek, neden daha çok yabancılar tarafından kaleme alındığı ve Türk yazarlarca yeterli ölçüde Atatürk biyografileri yazılamadığının sorgulanması gibi...

KAYNAKÇA

- ARAR, İsmail, “Büyük Nutuk’un Kapsamı, Niteliği, Amacı”, Atatürk’ün Büyük Söylevi’nin 50. Yılı Semineri, TTK yay., Ankara, 1980.
- ATAY, Falih Rıfkı, Atatürk’ün Hatıraları: 1914–1918, Ankara, 1965.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, Tek Adam, I, Remzi Kitabevi, 3. baskı, İstanbul, t.y.
- Aydınlanma Sempozyumu, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2007.
- Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, TTK yay., Ankara, 2001.
- BORAK, Sadi, Atatürk ve Edebiyat, Kaynak yay., İstanbul, 1998.
- COŞAR, Ömer Sami, Milli Mücadele Basını, Gazeteciler Cemiyeti Yay., t.y.
- GAZİ MUSTAFA KEMAL, Nutuk, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.9.
- GÖRGÜLÜ, İsmet, “Atatürk’ün ‘Arıburnu Muharebeleri Raporu’ ve ‘Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe’ Adlı Eserlerinde Yer Almayan Emir ve Raporlarından Bir Demet”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/ 19 (Kasım 1990).
- İĞDEMİR, Uluğ, Atatürk’ün Yaşamı:1881-1918, TTK yay., Ankara, 1989,
- İRDE-İ MİLLİYE: (Tıpkıbasım ve Yeniharflerle), Buruciye yay., Sivas, 2007.
- KANSU, Mazhar Müfit, Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber, II, Ankara, 1968.
- KAYA, Erol Mustafa Kemal Atatürk’ün İlk Gazetesi Minber, Ebabil yay., Ankara, 2007.
- KAYA, Erol, “Minber Gazetesinde Mustafa Kemal Paşa İle İlgili Haberler”, Erzincan Eğitim Fak. Dergisi, Cilt 6/2 (2004).
- KEMAL ATATÜRK, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, (Yay. Uluğ İğdemir), TTK yay., Ankara, 1990.
- KEMAL ATATÜRK, Arıburnu Muharebeleri Raporu, (Yay. Uluğ İğdemir), TTK yay., Ankara, 1990.
- KOCATÜRK, Utkan Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999.
- MUSTAFA KEMAL, Zabit ve Kumandan İle Hasbihal, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2006.
- OUTRAM, Dorinda, Aydınlanma, (Çev. M. Hamit Çalışkan, Sevda Çalışkan), Dost yay., Ankara, 2008.
- ÖKTEM, Haydar Rüştü, Mütareke ve İşgal Anıları, (Haz. Zeki Arıkan), TTK yay., Ankara, 1991.
- ÖNDER, Mehmet, “Milli Mücadele’nin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/ 20 (Mart 199)
- ÖZKAYA, Yücel, Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın: (1919-1921), TTK yay., Ankara, 1989.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın, Güven Matbaası, Ankara, 1969.
- ÖZTOPRAK, İzzet, Kurtuluş Savaşında Türk Basını, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1981.
- ŞENALP, Leman, “Atatürk’te Okuma Tutkusu” , Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, V/14 (1989), s..369-377.
- TASLAMAN, Caner, Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı, Caner yay., İstanbul, 2008.
- TEVETOĞLU, Fethi, “Atatürk’le Okyar’ın Çıkardıkları Gazete: Minber”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, V/ 13
- TEZER, Şükrü, Atatürk’ün Hatıra Defteri, TTK yay.,

Ankara, 1972.

TURAN, Şerafettin, Atatürk'ün Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, TTK yay., Ankara, 1981.

DİPNOTLAR

Bu süreci anlatan pek çok yapıt olmasına karşın, örnek olarak bkz. Dorinda Outram, Aydınlanma, (Çev. M. Hamit Çalışkan, Sevda Çalışkan), Dost yay., Ankara, 2008; ayrıca bkz. Aydınlanma Sempozyumu, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2007.

Caner Taslaman, Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı, Caner yay., İstanbul, 2008.

Gülbüz Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 1983; yine bkz. Leman Şenalp, "Atatürk'te Okuma Tutkusu", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, V/14 (1989), s.369-377.

Şerafettin Turan, Atatürk'ün Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, TTK yay., Ankara, 1981.

Konu ile ilgili Atatürk'ün kendisinin yaşamından anlattığı kesitlerde ve onun yaşamını ele alan bibliyografik yapıtların tümünde bu konuya değinilir. Örneğin bkz. Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, I, Remzi Kitabevi, 3. baskı, İstanbul, t.y., s.78 ve d.

Turan, a.g.e., s.38 ve d.

Turan, a.g.e., s.5-8.

Uluğ İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı:1881-1918, TTK yay., Ankara, 1989,

Bu dönemde Atatürk'ün hangi yazarları okuduğunu ayrıntılı olarak görmek için bkz. Turan, a.g.e., s.18-24.

TÜFEKÇİ, Gülbüz Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 1983

YILDIRIM, Hüseyin, "İrade-i Milliye Gazetesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/23 (Mart 1992).

Balkan Savaşı'ndaki bu "hezimeti" anlatan

Bir çok baskısı yapılan bu yapıt için bkz. Mustafa Kemal, Zabit ve Kumandan İle Hasbihal, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2006.

Kitap cumhuriyet döneminde ilk kez, Hasan Ali Yücel tarafından 1956 yılında Türkiye İş Bankası'nın Kültür yayını olarak basılabilmisti.

Adı geçen kitap: (çev. Ahmet Naim), İstanbul, 1331 (1915); akt. Turan, a.g.e., s.7.

Turan, a.g.e., s.7

Atatürk'ün tuttuğu bu notlar Şükrü Tezer tarafından yayınlanmıştır: Bkz. Atatürk'ün Hatıra Defteri, TTK yay., Ankara, 1972.

Bu iki yapıt da Uluğ İğdemir tarafından yayınlanmıştır. Bkz. Kemal Atatürk, Arıburnu Muharebeleri Raporu, (Yay. Uluğ İğdemir), TTK yay., Ankara, 1990; aynı yazar, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, (Yay. Uluğ İğdemir), TTK yay., Ankara, 1990.

İsmet Görgülü, "Atatürk'ün 'Arıburnu Muharebeleri Raporu' ve 'Anafartalar Muhaberasına Ait Tarihçe' Adlı Eserlerinde Yer Almayan Emir ve Raporlarından Bir Demet", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/ 19 (Kasım 1990).

Aydemir, a.g.e., s.370 ve d.

Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları Gazete: Minber", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, V/ 13, s. 184.

A.g.m., s.185.

Erol Kaya, Mustafa Kemal Atatürk'ün İlk Gazetesi Minber, Ebabil yay., Ankara, 2007; yine bkz. Aynı yazar, "Minber Gazetesinde Mustafa Kemal Paşa İle İlgili Haberler", Erzincan Eğitim Fak. Dergisi, Cilt 6/2 (2004).

Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün Hatıraları: 1914–1918, Ankara, 1965, s.89; yine akt. A.g.m., s.77.

A.g.m., s.77.

Tevetoğlu, a.g.m., s.185.

Şerafettin Turan, "Minber Gazetesinin Hatib'i M. Kemal Atatürk Olamaz"; Çağdaş Türk Dili, Sayı 12 (Şubat, 1989), s.557-559.

Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları, (Haz. Zeki Arıkan), TTK yay., Ankara, 1991.

Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.9.

İzzet Öztoprak, Kurtuluş Savaşında Türk Basını, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1981.

İrade-i Milliye gazetesinin tıpkıbasımı daha sonra Sivas Belediyesi tarafından tek ciltlik bir yapıt olarak gerçekleştirilmiştir: İrade-i Milliye: (Tıpkıbasım ve Yeniharflerle), Buruciye yay., Sivas, 2007.

Konu ile ilgili bkz. Hüseyin Yıldırım, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/23(Mart 1992), s. ; ayrıca konu ile ilgili şu yapıtlara bakılabilir: Ömer Sami Coşar, Milli Mücadele Basını, Gazeteciler Cemiyeti Yay., t.y., s. 113.; Yücel Özkaya, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın: (1919-1921), TTK yay., 1989, ss. 60-61; Enver Behnan Şapolyo, Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın, Güven Matbaası, Ankara, 1969; İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 385.

Mazhar Müfit Kamu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, II., s. 503, Ankara, 1968; ayrıca bkz. Mehmet Önder, "Milli Mücadele'nin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/ 20 (Mart 199)

Şerafettin Turan, Atatürk'ün Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, TTK yay., Ankara, 1981; yine bkz. Sadi Borak, Atatürk ve Edebiyat, Kaynak yay., İstanbul, 1998; Atatürk'ün bu tarihsel kişiliklerle ilgili görüşleri şu yapıtta bulunabilir: Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999.

Önce Türk Tarih Kurumu, Atatürk'e ait yapıtların bir kaçını yayınladı. Ardından Genelkurmay Başkanlığı askerliğe ilişkin kitaplarının baskısını gerçekleştirdi. Kaynak yayınlarının, Atatürk'ün Bütün Eserleri adlı yapıtta, ona ait bütün yazıların yanı sıra kitaplarını da derlemesi övgüye değer bir çalışmadır.

Atatürk'ün askerliğe ilişkin kitapları küçük el kitapları halinde Genkur ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı) tarafından basılmış; ayrıca Kaynak Yayınları tarafından yayınlanan Atatürk'ün Bütün Eserleri adlı kapsamlı yapıtta yer almıştır.

İsmail Arar, "Büyük Nutuk'un Kapsamı, Niteliği, Amacı", Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50. Yılı Semineri, TTK yay., Ankara, 1980, s. 126-1227.

Pek çok yazar tarafından konuya vurgu yapılan önemli bir çalışma için bkz. Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, TTK yay., Ankara, 2001.

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ÜN Dünya Görüşünde Gerçek Sevgi'nin yeri

*Cevad Memduh ALTAR**

Atatürk'e özgü "insan sevgisi", her şeyden önce Türk milletinin moral yapısından güç alarak evrensel boyutlara ulaşmıştır. Nitekim böylesine bir gerçeği, Ata'nın Büyük Nutku da (1927) olağanüstü örneklerle kanıtlamaktadır. Açıkça görülmektedir ki, bu nutuk, Birinci Dünya Savaşından hemen sonra, yerinden, yurdundan edilmek istenen Türk'ün yok olmaktan kurtarılması yolunda, Ata'mızın vatan, millet sevgisinden aldığı güçle Anadolu'ya koşup büyük işler başarmış olmasının öyküsüdür.

İnsanlık tarihinde, hiçbir yarar beklemeden etkinliğini sürdüren Gerçek-Sevgi'yi tanımlama amacına yönelik ünlü yorumlar arasında, özellikle filozof Arthur Schopenhauer'in (1788-1868) sevgi üzerine olan yorumu önemlidir; ve Schopenhauer Gerçek-Sevgi'yi, bir tür "acı" ve "ıstırap" olarak, yani duygunun şefkatle

bileşiminden oluşan, kişiye dönük yarardan tümüyle uzak bir "sevgi" olarak yorumlamaktadır. Atatürk'ün İnsan-Sevgisi de, duygunun "merhamet" ve "şefkat" türünden üstün nitelikli faktörlerle bileşiminin oluşturduğu, vatana, millete, insana ve insanlığa yönelik bir sevgidir. Ve onun için, gene filozof Schopenhauer, "merhamet" ve "şefkat"ten pay almayan sevgi'yi "eros" (bencil-sevgi) olarak nitelemiştir.

Aslında özveriden kaynaklanan, yani herhangi bir yarar karşılığı olmayan sevgi, öncelikle toplumların "akıl" ve "ruh" evriminde erişebildikleri üstünlükten feyiz alarak kişilere yansımaktadır; kişiler ise gene de "akıl" ve "ruh" evriminin dinamizmi içinde erişebildikleri moral aşamalarla orantılı olarak toplumların uygar yapılarına katkıda bulunmaktadırlar; ve bu karşılıklı denge, insanoğlunun moral gücünü,

• (Gayrettepe, 20 Ekim

ileriye yönelik kesintisiz bir sevgi potansiyeli içinde yenileyip tazelemektedir ki, bu sürekli gelişimi, ancak şöylesine teorik bir formül ile açıklayabilmek mümkündür:

Kişiye dönük yarar faktöründen tümüyle uzak bir iradeyle ruhsal enerjiyi kesintisiz oluşturmada olağanüstü örneklerle dolup taşan insan sevgisini, “sonsuz-hareket” gücünü kendiliğinden yaratan ruhsal bir “perpetuum mobile” gibi görmek hiç de hata sayılmaz. Çünkü ünlü fizikçilerden J.R. Mayer ile Herrn von Helmholtz’un haklı olarak reddettikleri (1847) mekanik “perpetuum mobile”den farklı bir kuruluşa sahip olan ruhsal “perpetuum mobile”yi, Ata’mız, aşağıdaki yorumunda, insan sevgisinden beslenen bir espriyle şöyle dile getirmektedir:

“Devlet [Millet], belirli bir bölgede yerleşen ve kendine özgü bir güce sahip olan kişilerin tümünden oluşan bir varlıktır... Ulusun kurduğu devletin ve hükümetin, vatandaşlara karşı yükümlülükleri ve yetkileri vardır... Kişinin ekonomik uğraşı, ekonomik ilerleyişin ana kaynağı olarak kalmalıdır... Demokrasi, aslında bireyseldir; bu nitelik, vatandaşın egemenliğe insan sıfatıyla katılmasıdır... Enine sonunda demokrasi eşitliktir. Bu nitelik, demokrasinin bireysel olmasının zorunlu sonucudur. Şüphesiz bütün bireyler aynı siyasal haklara sahip olmalıdırlar. Bireyin özgürlüğünü düşünürken, her kişinin ve nihayet tüm milletin ortak yararını ve devlet varlığını göz önünde bulundurmak gerekir. O halde bireysel özgürlüğe sınır olarak, başkalarının özgürlük sınırını gösterirken, bireysel özgürlüğün, ulusun genel yararının gerektirdiği dereceden daha fazla

sınırlandırılmayacağı kabul edilmiş oluyor... Vicdan özgürlüğü mutlak ve ona karşı çıkılamaz. Ve bireyin doğal haklarının en önemlilerinden biri olarak tanınmalıdır.”

Ata’mızın bu yorumları, kişi ve toplum ilişkisinin, insan sevgisinden güç alan bir inançla toplumsal düzeni sağlamada başarılı olabileceğini açıkça ortaya koymuyor mu?

Atatürk’ün tüm inisiyatiflerine, engin bir şefkat ve özveriden beslenen insan sevgisinin egemen olduğu, açık seçik ortadadır. Nitekim Ata’nın, Cumhuriyetin kuruluşuyla ilgili olarak Millet Meclisinde göze almış olduğu amansız mücadeleyi, dış düşmanlar kadar iç düşmanlar da başarısızlığa uğratma yolunda olağanüstü çaba harcamışlar ve Ata’nın milletvekilliğini önleme yolunda ortaya koydukları yasa tasarısıyla, cehaletten güç alan bencil davranışlarını açıkça ortaya koymuşlardı. Ata’nın karşıtlarınca yasal yollardan oluşturulmak istenen engeller arasında en dikkat çeken, vatandaşın milletvekili olabilmesi için, doğum yerinin Türkiye sınırları dışında kalmamış olmasını ve seçim bölgesinde de en az aralıksız beş yıl oturmuş bulunmasını zorunlu kılan yasa maddeleriydi. Ne var ki Mustafa Kemal Paşa’nın, böyle bir tasarı karşısında yapmış olduğu konuşma, Türk Devletine yeniden can verme yolunda hayatı boyunca göze almış olduğu eşsiz özveri ile böylesine bir özverinin ana kaynağı olan insan sevgisini olduğu gibi ortaya koymaktadır. Nitekim Paşa’nın, kendisini meclisten uzaklaştırma amacıyla hazırlanmış olan bu yasa tasarısına karşı meclis kürsüsünden verdiği cevap şu olmuştur:

“Ne yazık ki doğduğum kent, bugünkü sınırlar dışında kalmış bulunuyor. Sonra herhangi bir seçim bölgesinde de beş yıl oturmuş değilim. Doğum yerim bugünkü millî sınırlarımızın dışında kalmıştır. Ama bu böyle ise, bunda benim kesinlikle bir kasıt ve kabahatim yoktur. Bunun nedeni memleketimizi, milletimizi mahvetmek ve perişan etmek isteyen düşmanların, hareketlerinde başarılı olmaktan kısmen menedilememiş olmasıdır. Eğer düşmanlar, amaçları tümüyle başarılı olmuş olsalardı, Tanrı korusun, bu tasarıya imzalarını koymuş olan efendilerin de memleketleri sınırlarımız dışında kalabilirdi.

“Bundan başka, bu maddenin aradığı şarta sahip bulunmuyorsam, yani beş yıl sürekli olarak herhangi bir seçim bölgesinde oturmamış isem, o da bu vatan için üzerime aldığım görevin gereğidir. Eğer ben, bu maddenin istediği şarta sahip olmaya çalışsa idim, İstanbul’u kazandırmayı sağlamış bulunan Arıburnu ve Anafartalar’daki savunmaları yapamamaklığım gerekirdi. Eğer ben, bir yerde beş yıl oturmaya mahkûm olsaydım, Bitlis’i ve Muş’u aldıktan sonra Diyarbakır doğrultusunda ilerleyen düşmanın karşısına çıkmamaklığım, Bitlis’in ve Muş’un kurtuluşunu sağlamış olan görevimi yerine getirmemekliğim gerekirdi. Bu efendilerin aradıkları şartlara sahip olmak isteseydim, Suriye’yi boşaltan orduların yıkıntılarından, Halep’te bir ordu kurarak düşmana karşı savunamamaklığım ve bugün millî sınır dediğimiz sınırı gerçekleştirme yolunu da saptayamamam gerekirdi. Sanıyorum ki ondan sonraki çalışmalarım herkesçe bilinmektedir. Hiçbir yerde beş yıl oturamayacak

kadar mesai harcamış bulunuyorum. Ben, bu hizmetlerimden ötürü milletimin sevgisini, teveccühünü kazanmış olduğumu sanıyordum. Belki de bütün İslam dünyasının sevgisini ve teveccühünü kazandım. O halde, bu teveccühe karşılık, vatandaşlık haklarından uzaklaştırılacağımı asla düşünmezdim. Sanıyorum ve sanıyordum ki, yabancı düşmanlar, beni kasten memleketimdeki görevimden uzaklaştırmaya çalışacaklardır. Ama hiçbir zaman aklımdan geçirmezdim ki, bu yüce mecliste, velev iki üç kişi olsun aynı düşüncede bulunabilsin. O halde ben anlamak istiyorum, bu efendiler, seçim bölgeleri halkının düşünce ve duygularını ciddi olarak mı yansıtıyorlar?

“Gene bu efendilere karşı söylüyorum, milletvekili olduklarına göre, doğal olarak etkin bir kişiliğe de sahip bulunacaklar. O halde millet bu efendilerle aynı düşüncede midir? Efendiler, beni vatandaşlık hakkından yoksun kılmak yetkisi bu efendilere nereden verilmiştir? Bu kürsüden resmen yüce meclisinize ve bu efendilerin seçim bölgeleri halkına ve bütün millete soruyorum ve cevap istiyorum!”

Ata’mızın vatan ve millet sevgisinden güç alan bu olağanüstü sorusuna karşı, meclis başkanlığına, gene Ata’ya duyulan olağanüstü sevgi ve saygının ifadesi olan protestolar yağmaya başlamıştı; bunların arasında yer alan iki maddelik bir telgraf aynen şu satırları içeriyordu ve telgraf Rize’den geliyordu:

“1) Şahsınız, kıymetli ve sayın çalışma arkadaşlarınız aleyhinde Liva’mız namına söz söyleyen ve karşıt düşünce besleyen ve bizce hiçbir şahsiyet ve mevkii olmayan milletvekilini lanetliyoruz. O Liva’mızı temsil hakkına da

sahip değildir.

“2) Şu zamanda vatansızların bile katılmayacağı karşıt düşünce ve fesatlıkları bize öneren milletvekili efendinin düşüncelerine katılacak tek kişi bile olmadığını, şükran ve derin saygılarımızla arzederiz efendim.”

Atatürk’ün dünya görüşü, akılcı felsefe kadar, insan sevgisini de olanca gücüyle üstün tutmaktaydı. Ata şöyle demişti: “Bu dünyada her şey insan kafasından çıkar. Bir insan başının anlatamayacağı hiçbir şey düşünemiyorum.” Ata’yı bu doğrultuda konuşturan sebep, Türk Devleti’nin arması nasıl olmalıdır? yollu tartışmalardı. Nitekim Ata, Türk Devleti’nin arması olarak hazırlanan eskizlerin incelendiği sırada açıkladığı görüşünü, yukarıdaki düşüncesine kattığı eşsiz kanısıyla tamamlamış ve şöyle demişti: “Bunların hiçbirisi, bugünkü dünyamızın içinde kurulan bir devletin arması olamaz. Devlet armasını, sembolik bir insan başı olarak temsil etmeli.”

Atatürk, dinamik aklın eseri olan sevgisini, demokrasiyi yorumlamada da değerlendirmiş ve şöyle demişti: “...Demokrasi, memleket aşkıdır, aynı zamanda analık ve babalıktır.” Ata, özellikle bu yorumunda, demokratik ilişkileri, aile içinde “ana” ve “baba”ın evlada beslediği sevgi ve ilgiyle özdeşleştiriyor, ve demokratik ilkelerin, ana baba sevgisi kadar saf, temiz ve içtenlikli olması gerektiğine işaret ediyor. Hattâ bu yoldaki görüşlerini, aşağıda olduğu gibi dile getiriyor:

“Demokrasi esasta kişiseldir; bu nitelik vatandaşın egemenliğe insan sıfatıyla katılmasıdır... Eninde sonunda demokrasi eşitliktir... Vicdan özgürlüğü mutlak ve ona

karşı çıkılamaz; [ve] kişinin doğal haklarının en önemlilerinden biri olarak tanınmalıdır... Şüphesiz düşüncelerin, inanışların başka başka olmasından yakınmamak lazımdır. Çünkü bütün düşünce ve inanışlar bir noktada birleştiği takdirde, bu, hareketsizliğin görünümüdür... Gerçek özgürlükçüler, hoşgörünün genel bir huy olmasını isterler. Ama, hattâ iyi niyetle de olsa, bağnazlık hatalarına karşı dikkatli olmaktan vazgeçemezler, çünkü iyi niyetle, hiçbir zaman, hiçbir şey onarılmamıştır. İnsanların, ruhun kurtuluşu için yakıldıklarını biliyoruz...”.

Atatürk’ün insan sevgisini bir başka açıdan da saptayabilmek için, Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarından kısa bir süre önceki elem verici olaylara değinmekte yarar vardır; şöyle ki:

Mustafa Kemal Paşa’nın, mensubu olduğu millete beslediği büyük sevgi, özellikle o karanlık günlerde ruhunda oluşan sarsılmaz güveni de tüm berraklığıyla ortaya koymaktadır. İmparatorluğun, Birin Dünya Savaşını kaybederek barış yollarını aramak zorunda kalması ve 30 Ekim 1918’de Mondros’ta imzalanan mütareke anlaşması, yurdu, önlenmesi imkânsız umutsuzluğa düşürmüştü. Memleketin hemen her yerinde halk, protesto mitingleri düzenlemişti. Dört yıl süren savaşta, yalnız Çanakkale’de şehit düşen iki yüz elli bini aşkın memleket evladının acısını, millet dayanılmaz bir sabırla göğüslemek zorunda kalmıştı. Esasen savaşın kaybedileceği ve yurdumuzun belki de daha büyük facialarla karşılaşacağı yollu düşünceler, daha 1918 yılının başlarında, milletin her ferdini şiddetle kaygılandırmaktan geri kalmamıştı. İşte bu

kapkara günlerde bile, Mustafa Kemal Paşa'nın inancı herkesinkinden farklıydı. Hattâ Paşa'yı, İngiliz, Fransız ve İtalyan birliklerinin silahları bırakma anlaşması hükümlerine uymaya lüzum bile görmeden İstanbul'u işgale başlamış olmaları da tedirgin etmemişti. Mustafa Kemal Paşa'nın, 20 Ekim 1918 tarihli Mondros Antlaşması'ndan da beş ay önce, olayların alabildiğine Türkiye aleyhine geliştiği günlerde, zamanın genç yazarlarından Ruşen Eşref beye hediye ettiği resminin altındaki ithaf satırlarında yer alan inancın içeriği, o günleri yaşamış hiç kimsede görülmeyen bir kanıyı açıkça ortaya koyuyordu ve Mustafa Kemal Paşa şöyle diyordu:

“Her şeye rağmen muhakkak bir nûra doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve milletim hakkındaki pâyansız muhabbetim değil, bugünün karanlıkları, ahlâksızlıkları, şarlatanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkıyla ziya serpmeye ve aramağa çalışan bir gençlik gördüğümdür. İşte, azizim Ruşen Eşref Bey, sizi ben, bu mubarek hizbin tabîî âzâsından görüyorum. Gün geçtikçe daha mühim hizmetlerinize intizar ediyorum. Bugünden ziyade yarınların şükran ve şâbâsına namzed olan sizi bugünden tanıyabilmekle memnunum.

Mustafa Kemal”

Atatürk'ün Ruşen Eşref beye resmini armağan ederken yazdığı satırlarda, milletimizin ıstırap içinde kıvrandığı günlerde bile, herkesin düşündüğünden bambaşka doğrultuda gelişen bir inancı gözler önüne sermekte olduğu açıkça görülmektedir. Büyük kurtarıcının bu inancı, sadece mensubu olduğu millete beslediği

sarsılmaz güven ve sevgiden güç almaktaydı. Ama ne var ki yurdumuzda umutsuzluğun kol gezdiği o üzüntülü günlerde, zamanın aydın kişileri olarak ün yapmış yazarların ve yöneticilerin bazıları, batmak üzere olan İmparatorluğun yaşama imkânına sahip olmasını sağlayabilecek tek önlemin, Türkiye'mizin geçici bir süre yabancı bir devletin himayesi altına girebilmesiyle oluşturulabileceğine inanıyordu. Nitekim rahmetli yazarımız Halide Edip Adıvar (1884-1964), Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği 10 Ağustos 1919 tarihli mektupta şöyle diyordu: “...Biz İstanbul'da, kendimiz için, bütün eski ve yeni Türkiye sınırlarını kapsamak üzere, geçici bir Amerikan himayesini, kötünün en az zararlısı olarak görüyoruz...”. Adıvar'ın bu önerisi, Mustafa Kemal Paşa'nın hiçbir zaman kabul edemeyeceği bir çözümdü, çünkü Ata, o sıralarda konuyla ilgili tartışmalarda öne sürülen bu tür önerileri şiddetle reddediyordu. Hattâ Ata, Sivas Valisi Reşit Paşa'ya göndermiş olduğu 20 Ağustos 1917 tarihli mektupta da şöyle demekten kendini alamamıştı: “...Burada şunu da arz edeyim ki, bendeniz ne Fransızların ve ne de herhangi bir yabancı devletin himayesine boyun eğerek küçülecek kişilerden değilim. Benim için sığınacak en büyük yer ve cömertçe bağışlayıcılığını bizlerden esirgemeyen tek kaynak, sadece milletimizin göğsüdür...”. Bu eşine rastlanmayan inanç, sadece ve sadece vatan ve millet sevgisiyle yoğrulmuş bir ruhun, ıstırap ve şefkatten beslenen moral özelliğini, tüm parlaklığıyla ortaya koymaktadır. İşte böylesine bir sevgidir ki, Türkiye'mizi Birinci Dünya Savaşı felaketinin getirdiği onarılması

güç acılara rağmen özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuşturmuş, hattâ tarih boyunca emperyalizme tutsak düşen ulusların kurtuluş mücadelesine de ışık tutmuştur.

Atatürk'ü 1919'da Anadolu'ya koşturan tek sebep, her şeyden önce ondaki memleket sevgisiydi. Hattâ gizlice Samsun'a gitmek üzere bindiği geminin batırılacağına güvenilir bir kaynaktan işitildiğinin, yakın bir dostu tarafından kendisine uyarı kastiyle söylenmiş olmasına karşılık, Ata'nın verdiği cevap şu oldu: "...İstanbul'da kalıp tutuklanmaktansa, batıp boğulmayı tercih ederim..."

Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçtikten sonra, İstanbul hükümetince görevine son verilmiş olmasını (8-9 Temmuz 1919) doğal karşılamış, durumunu, şöylesine engin bir inançla dile getirmiştir: "...Bu tarihten sonra, resmî sıfat ve yetkiden ayrılmış olarak, yalnız ulusun şefkat ve yiğitliğine güvenerek ve onun bereket ve kuvvet kaynağının tükenmezliğinden ilham ve güç alarak vicdani görevimize devam ettik".

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 1935 yılında kendisini Çankaya'da ziyaret eden Amerikalı gazeteci Gladys Baker'ın, diktatör denilmesinden niçin hoşlanmadığı yollu sorusuna verdiği cevapla, insanoğluna duyduğu sevgi ve saygıyı, nice devlet adamının erişemediği bir anlayışla dile getirmiş ve şöyle demiştir: "Ben diktatör değilim. Benim kuvvetim olduğunu söylüyorlar. Evet, bu doğrudur. Benim isteyip de yapamayacağım hiçbir şey yoktur. Çünkü ben gücümü milletimden alırım. Bence diktatör, başkalarını kendi iradesine zorla tutsak edendir. Ben,

kalpleri kırmak değil, kalpleri kazanarak hükmetmek isterim..."

Ata'ya özgü şefkat ve merhamet psikolojisi de çok önemlidir; ve insan sevgisinin eşine rastlanması imkânsız bir türünü yansıtmaktadır, şöyle ki: Büyük kurtarıcının, kendisini Çankaya'da ziyaret eden Fransız gazetecisi George Bennebe'e, savaş meydanlarında can veren yerli, yabancı, dost, düşman, tüm savaşanların birbirlerinden ayırt edilmelerine gönlü razı olmadığı için söylemiş olduğu sözler, Ata'ya özgü insanseverliğin en asil örneğini vermektedir; ve Ata, George Bennebe'e şöyle demiştir: "Görüyorsunuz ya, birçok zaferler kazandım. Ama bunların en büyüğünden sonra bile, her akşam, savaş meydanlarında ölen bütün erleri düşünerek derin bir keder duyuyorum". Bennebe de, Ata'nın -benzeri görülmemiş- bu insanseverlik idealini hayranlıkla karşılayarak, şöyle demekten kendini alamamıştır: "...Cesaret ve zekâsından başka, bu derece engin yürekli olan bir şefin, yurdu için mucizeler yaratmış olmasına şaşılır mı?".

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Birinci Dünya Savaşının Çanakkale savunusunda canlarını topraklarımız üstünde tüketen ve oraya gömülen Avustralyalı, Yeni Zellandalı erler için söyledikleri, dünya tarihinde, savaşta ölenler için söylenmiş sözler arasında çok farklı bir içeriğe sahiptir. Ata'nın, her yıl tekrarlanmakta olan Çanakkale savaşını anma törenlerinin birinde kaleme aldığı ve zamanın İçişleri Bakanı rahmetli Şükrü Kaya'nın Çanakkale'deki törende, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü temsilen okuduğu hitabe aynen şöyledir:

“Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar. Burada bir dost vatanın topraklarındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlâtlarını savaşa gönderen analar. Gözyaşlarınızı dindirir. Evlâtlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde uyuyacaklardır. Onlar bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlâtlarımız olmuşlardır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk”

Ata’nın bu sözleri, Avustralya hükümeti tarafından, Ata’nın bu felsefesine bir şükran ifadesi olarak, Avustralya’da geleneksel üslûpta inşa edilmiş bir Türk çeşmesi üstünde, İngilizceye çevrilmiş halde yer almaktadır.

Atatürk’ün, mezarları bizlere emanet edilmiş bulunan, bir zamanların düşman erlerine ve onların analarına yönelttiği yukarıdaki hitabe, antik dönemlerin ünlü devlet adamı Perikles’in (M.Ö. 500-429) Peloponez Savaşı’nın başında kahramanca ölenler için söylemiş olduğu ağıt-nutkundan, Greklerin ünlü trajedi yazarı Euripides’in (M.Ö. 481-406) “Hiketides” (Yalvaranlar) destanında, Thebai ile Argos devletleri arasında geçen kanlı savaşta ölen kahramanlar için kaleme almış olduğu acıklı öyküden de farklıdır ve eşi olmayan bir anlam taşımaktadır.

Perikles, Peloponez savaşında ölen kahramanlar için kısaca şöyle demektedir: “... Bu insanların böyle ölmeleri, kahramanlıklarının eseridir. Çünkü bunu kendileri dilemiş, sonra da yüce bir şekilde sona erdirmişlerdir... [Bunlar], kendilerini bedenleri ve ruhlarıyla bu işe

adamışlar ve kaderin öngördüğü anda, korkudan sıyrılmışlar, şerefle şehit düşmüşlerdir... Onun için şehitlerin,... ana ve babalarını, acımadan çok, teselli etmek istiyorum... Çünkü seçkin insanların tüm dünya mezarıdır, ve onlar, yalnız vatanlarındaki mezar taşlarında ve kitabelerinde anılmakla kalmayacaklar, onların sayısız anıları, yabancı diyarlarda bile, insanların bırakacakları eserlerden çok daha fazla, kafalarda sonsuzlaşacaklardır”.

Görülüyor ki ünlü Grek tarihçisi Thucydides’in (M.Ö. 470-394) yazmış ama tamamlayamamış olduğu “Peloponez Savaşı” (M.Ö. 431-404) adlı eserinden öğrendiğimiz bu ağıt-nutku da, savaşta canlarını veren kahramanlara hitap eden anlamlı bir ağıt ve övgüdür. Ne var ki Ata’nın, Çanakkale Savaşı’nda canlarını vermiş olan düşman erleri için söyledikleri, -hangi milletten olursa olsun-topraklarımız üstünde savaşırken ölenlerin anısına yöneltilmiş bir şefkat örneğidir; ve onun için de eşine hiçbir yerde rastlanmayan bir anlam taşımaktadır. Kısacası Perikles, ağıt-nutkunda, savaşta canlarını kahramanca vermiş, kendi milletinden olanlara hitap ederken, Atatürk, Çanakkale’de savaşırken ölen, orada gömülen ve mezarları bizlere emanet edilmiş bulunan, bir zamanların düşman erlerine ve onların kederli analarına, merhametle hitap etmektedir.

Antik Grek literatüründe önemle yer alan ünlü trajedi yazarı Euripides’in “Hiketides” destanına gelince: Euripides, “Yalvaranlar” başlığını taşıyan bu destanda, antik dönemin başta gelen Şehir-Devlet’lerinden Argoslular ile Thebaililer arasında geçen kanlı savaşta canlarını veren Argoslu kahramanların cesetlerinin, geleneğe aykırı olarak,

memleketlerine gönderilmeyip, öldükleri yerlerde oldukları gibi bırakılmalarından yakınmaktadır; ve bunu yapanlar, aynı kana, aynı dile, aynı duyarlılığa sahip bulunan ve çoktanrı inancının oluşturduğu karmaşık bir mitolojiyi ortaklaşa paylaşan Grek şehirlerinin evlâtlarıdır.

Euripides'in, "Thebaililere Karşı Yedilerin Savaşı" başlığını taşıyan bu büyük destanda, Argoslu kahramanlara reva görülen böylesine bir davranıştan yakınması, kısmen mitolojiye de yansımış bulunan bu tarihsel olayın gerçek yönünü zedelemektedir, çünkü Grek halkları arasında öteden beri "efsane" (mythos) olarak da benimsenmiş bulunan bu tür destanlar, bir bakıma gerçekleri yansıtmamanın önemini de taşımaktadır. Yani mitolojiler, bir bakıma gene de insanoğlunun değişik doğrultulardaki duygusal yaşantılarını biçimlendiren öyküler olarak benimsenmektedir. Hattâ ünlü filozof ve psikolog Wilhelm Wundt (1832-1920), insanoğlunun hayal gücüyle mitolojiyi de oluşturmasını "perception", yani hayalin bir bakıma gerçek olarak da benimsenebilmesini mümkün kılan "algı" (idrak) olarak nitelemektedir. Görülüyor ki Wundt, insandaki hayal gücünün ürünleri olan mitolojileri psikolojik yaşantılar olarak, yani gerçeklerden güç alan yaşantıların gibi yorumlamaktadır. Ve gene Wundt'a göre Euripides, "Hiketides" destanında, gerçek hayatla efsane arasında ayırım yapmadan, insanoğlunun olumsuz davranışlarından yakınmaktadır.

Trajedi türünde yazılmış bulunan "Hiketides" destanının mitolojik yönüne göre, yarı tanrı Theseus'un Thebaililere karşı yönettiği amansız savaşın sonunda, Argoslu yedi kahraman ile öteki ölümlerin cesetleri, gelenek

gereği toprağa verilebilmiştir. Görülüyor ki Perikles'in ağıt-nutkunda olduğu gibi, Euripides'in destanında da, birbirleriyle savaşan, birbirleriyle dövüşenlerin hepsi de antik dönemlerdeki Şehir-Devlet'lerin aynı kanı taşıyan çocuklarıdır ve ağıtlarla destanlar onlar için yazılmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Çanakkale'de bizlerle savaşırken ölen düşman erlerine ve onların üzgün analarına yönelik kısa nutkun taşıdığı anlam ise, eşine rastlanmamış bir dünya görüşünü yansıtmaktadır; ve Ata, derin bir şefkat ve merhametle oluşan bu duyarlı davranışla, insanlık tarihine benzeri görülmemiş bir "belge" armağan etmiştir.

Atatürk'ün İnsan-Felsefesi'nin özünü oluşturan "sevgi", ünlü filozof Schopenhauer'in de üzerinde önemle durduğu gibi, acıma, ıstırap ve şefkat felsefesinden güç alan İdeal-Sevgi'dir. Nitekim Schopenhauer, böylesine bir sevgiyi Gerçek-Sevgi ve bunun aksini de Bencil-Sevgi olarak adlandırmıştır ve ilkini "agape", ikincisini de "eros" terimleriyle nitelemesi, acıma, ıstırap, şefkat ve merhamet duyma türünden psikolojik faktörleri ideal uğraşlar doğrultusunda durmadan geliştiren kişileri bir araya getiren hayalî bir dost sofrasıyla kıyaslayıp simgeleştirmek içindir. Nitekim antik dönemlerin büyük filozofları da bu tür toplantıları, Sevgi-Sofrası anlamına gelen "agape" terimiyle nitelemişlerdir. İşte onun içindir ki, Büyük Kurtarıcı Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Gerçek-Sevgi'nin dünya görüşündeki eşsiz yeri bakımından, Sevgi-Sofrası'nı değerlendirmekte başarılı olabilen dünya büyüklerinin hiç şüphesiz en başında gelmektedir.

Atatürk'ün Müzik Devrimi

*C. Hakan Çuhadar**

Türkiye’de müzikte Tanzimat ile başlayan batı düşüncesine yönelik gelişmeler ve çokseslilik alanındaki çalışmalar ancak Cumhuriyet döneminde akademik bir temele oturtulabilmiştir. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa’nın ilgisini çekerek etkileri klasik bestecilerin eserlerine yeni bir renk ve anlatım ögesi olarak giren Mehter, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla yerini bandoya bıraktı. Türkiye’de batı tekniğinin uygulandığı ilk kurum Saray Bandosudur. Batılı anlamda askeri müzik topluluğu olan bandoyu, 1828 yılında Giuseppe Donizetti (1788-1856) kurdu. Daha sonra Muzika-i Hümayun adındaki bu topluluğun bünyesinde bir “Saray Orkestrası” ve bir “Fasıl Heyeti” eklendi. Ders olarak da müzik, ilk defa 1870 yılında İstanbul Muallim Mektebi’nde okutulmaya başlandı (Selanik, 1996, s. 293).

Cumhuriyet döneminde bu alanda yapılan çalışmaların baş mimarı hiç kuşkusuz Mustafa Kemal Atatürk’tür. Saygun (1982), Atatürk’ün daha 1923 yılında müzik konusunda ilk defa ve insanı şaşırtıcı olarak şu sözleri söylediğinden bahsetmektedir: "Amelî ve şâmil bir maarif için hududu vatanın merâkiz-i mühimmesinde asri kütüphaneler, nebatat ve hayvanat bahçeleri, konservatuarlar, dârülmesâîler, müzeler ve sanayı-i nefise meşherleri lâzım olduğu gibi bilhassa şimdiki teşkilât-ı mülkiyyeye nispetle kaza merkezlerine kadar bütün memleketin matbaalarla teşhizi icap etmektedir". O'nun daha o tarihte, yani memleketin düşman istilâsından kurtuluşunun üstünden ancak altı, yedi ay gibi kısa bir zaman geçtiği, barışın bile imzalanmadığı günlerde

• Çukurova Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü

eğitim sorunları üzerinde dururken güzel sanatlardan, türlü kültür kuruluşlarından ve konservatuarlardan bahsetmesi kendisinin, Türklüğün ilerdeki yolunu bu alanlarda şekillendirmiş bulunmasını mümkün kılan geniş bir fikr hazırlığı olduğunu kanıtlaması bakımından çok önemlidir (Saygun, 1982, s. 18).

Mustafa Kemal, Türk toplumunun müzik beğenisinde, müzik anlayışında bir dönüşüm gerçekleştirmek istemiştir. Çünkü müzikte reform olmadıkça diğer alanlardaki reformların eksik kalacağını düşünmektedir. Çağdaş Türk kültürünün oluşmasında müziğe ayrı bir önem vermiş olması onu dünyadaki birçok devrimciden de (Joan of Arc, Maximilien Robespierre, Napoleon Bonaparte, George Washington, Thomas Jefferson, Giuseppe Garibaldi, Sri Aurobindo, Michael Collins, V.I. Lenin, Fidel Castro, Mahatma Gandhi gibi) farklı kılmaktadır. Biographonline.net sitesinden alınan, dünyayı değiştiren kişiler ve önemli devrimci kişilerin yaşam öykülerinin verildiği bilgilerde Atatürk dışında başka hiçbir kimsenin müzik devrimine ilişkin bir teşebbüsünden söz edilmediği görülmüştür. Falih Rıfkı Atay’dan aktarıldığına göre, Mustafa Kemal, 1928 yılı yazında Sarayburnu’nda katıldığı bir açık hava eğlencesinde “Mziksiz devrim olmaz” derken sonraki uygulamalarından amacının klasik batı müziği olduğu görülmüştür (Mango, 2000, s. 449).

Bu düşünceler çok geçmeden Avrupa’nın ünlü mzikilerinin Ankara’ya davet edilmesine, onların yardımı ile bir konservatuvar açılmasına ve Türkiye’de müzik eğitiminin yeni

baştan örgütlenmesine varacaktır.

Türkiye’ye bilim ve sanat kurumlarını kurma amacı ile gelen kişiler arasında; Paul Hindemith 1936 yılında Ankara’da Devlet Konservatuvarını kurmuştur. Dört defa Türkiye’ye gelen Hindemith, 1939 yılından sonra Amerika’ya Yale niversitesi’ne gitmiştir. Eduard Zuckmayer (1890-1972) Gazi Eğitim Enstitüsü’n kurmuştur. 1931-32 yıllarında İstanbül’a gelen Viyana Müzik Akademisi direktörü Joseph Marx, İstanbül Konservatuvarının kuruluş, yönetim ve ğretimi için raporlar hazırlamış ve 10’a yakın sayıda detaylı metni konservatuvara sunmuştur. Prof. Carl Ebert, Ankara’da Devlet Konservatuvarı tiyatro tatbikat sahnesi ile opera stüdyosunu, dokuz yıl kesintisiz yönetmiştir. Yirminci yüzyılın en önemli besteci ve mzikologlarından birisi olan Bela Bartok, 1936 yılında Ankara Halkevi Başkanlığı’nın davetlisi olarak Türkiye’ye gelmiştir. Bartok, Türkiye’de kaldığı bir aya yakın süre içerisinde Ankara’da  konferans ve iki de konser vermiş ve ayrıca Ankara, Adana (Seyhan), Osmaniye ve Mersin’de, Türk müzik adamları ile birlikte saha araştırmaları gerçekleştirmiştir. 1976’da Amerika’da yayınlanan “Turkish Folk Music From Asia Minor” isimli kitap Küçük Asya’dan Türk Halk Msiksi adı ile Türkçe’ye çevrilerek Türkiye’ye kazandırılmıştır. Ernst Praetorius ise 1935 yılında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’nın şefi olmuş ve bu görevini 1946 da ölümüne kadar sürdürmüştür (saydam, erişim tarihi: 18.09.2013)

Giriş niteliğindeki bu bilgilerin ışığında, makalenin birinci bölümünde Atatürk’ün klasik

batı müziği hakkındaki düşüncelerine ve gerçekleştirdiği müzik devrimine dikkat çekmek amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise Atatürk'ün opera sanatına olan özel ilgisine dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Amaç, Problem, Yöntem

Bu çalışma, derleme niteliğindedir. Yöntem olarak da literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Bilindiği gibi tarama modeliyle yapılan araştırmalar, geçmişte ya da halen var olan bir durumu mevcut şekliyle betimlemeye çalışan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2002, s.77). Türkçe ve Türkçeye çevrilmiş yayınları, tezleri, sempozyumlarda sunulan bildirileri, periyodik yayınları kapsamaktadır.

Araştırmanın amacı, Atatürk'ün müzik alanında yaptığı çalışmalar ve Atatürk'ün müzik devrimlerini yazarın bakış açısıyla tekrar ele alarak, konuyla ilgilenen diğer araştırmacılar için, bilinenleri ve bilinmeyenleri bir araya getiren yeni bir kaynak yaratmaktır. Araştırmanın problemi ise şudur: Atatürk'ün müzik devrimlerinin amacı nedir?

Bulgular

1. Atatürk ve Türk Müzik Devrimi

1.1. Çağdaşlaşma ve müzik ilişkisi

Ulusal mücadele kazanıldıktan sonra Atatürk'ün “Asıl iş şimdi başlıyor” sözleri ile ulusal kurtuluş hareketinin ikinci ve belki de esas aşaması olan “çağdaşlaşma” hamlesine hız verdiği bilinmektedir (Giritli, 2004, s. 57). Tanzimat'tan bu yana modernleşme çabaları sürüyor olsa da kendisinden öncekilerle Atatürk arasında çok önemli bir fark vardır. Eskilerin genellikle sadece teknolojinin alınmasının

yeterli olabileceği, Avrupa uygarlığının kültürel değerlerinin alınmaması yönündeki görüşlerine karşın Atatürk, uygarlık ile kültür arasında bir ayrım yapmamaktadır. Atatürk'e göre kültür ve uygarlık birbirinden ayrılamaz ki bunun içine bilim de, iktisat da, güzel sanatlar da girmektedir. “Çağdaş uygarlık budanarak alınamaz”. Kesin sonuç alabilmek için topyekûn çağdaşlaşmak gerekmektedir (Çaycı, 1983, s. 41-51).

Giritli'ye göre, Atatürk inkılâbının amacı “ulusal modernleşme”yi sağlamaktır. Türk devrimi “ulusal bağımsızlık ve çağdaşlaşma hareketi”nin adıdır. Bir “toplumsal yeniden biçimleniş”tir. Ulusal bağımsızlığı ve özgür düşünce ile insan onurunu temel aldığı için hümanizme dayalı “Türk rönesansı”dır (Giritli, 2004, s. 5).

Türkiye'de çağdaşlaşma tartışmalarının hararetli bir boyutunu Atatürk devrimlerinin ya da “Türk Rönesans”ının, toplumun bu değişikliklere hazır olmadan yapıldığı iddiası oluşturmaktadır. Çağdaşlaşmayı hedefleyen bütün kadroların Tanzimatçılar, Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, Kemalistler- aldığı önemli kararlara toplumun hazırlıksızlığı gerekçesi ile karşı çıkmıştır. Koloğlu'na göre ise bir zamanlar geri sayılan Batı'nın başarılı bir sistem oluşturduğu fark edilince arayı kapatmak için hızlı olmak gerektiği anlaşılmıştır. Atatürk'ün devrimci aceleciliği böyle değerlendirilmelidir (Koloğlu, 1998, s. 59-65).

Karal'ın, Atatürk'ün 1938 yılında yaptığı bir konuşmasından aktardığı şu cümleler Koloğlu'nu doğrulamaktadır: “Memleketimizde çalınan Türk musikisi değildir. Bir Bizans

aksiyonudur. Bizim milli musikimizi ancak köylerde çobanlar çalar. Fakat onu da garp musikisinin şimdiki seviyesine yükseltmek için takriben dört asır lazımdır. Bu kadar beklemek fazladır. Onun için Avrupa musikisini nakle çalışıyoruz”. Atatürk’ün “milli musiki” derken söz etmek istediği, Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar gelen halk müziğinin ta kendisidir. Yapılacak yöntem de halk müziğinin batı müziğinin besteleme ve orkestralama teknikleriyle ifadede ve icrada en üst düzeye çıkarılmasıdır (Karal, 1986, s.101).

Atatürk’ün, müziği de içine alan bazı konulardaki Batıcılığı, bir özentî ya da taklitçilik midir yoksa Batı’nın bilimsel düşünce yöntemini, müzikteki çoksesliliğini, Türkiye’de yaratmak istediği ulusal kültüre bir yöntem olarak aktarma çabası mıdır? Kuşkusuz bu tartışma makalenin sınırlarını aşmaktadır. Ancak bilinen odur ki müzikteki çağdaşlaşma çabaları, klasik batı müziği normları örnek alınarak gerçekleştirilmek istenmiştir.

Akarsu’ya göre, Batı emperyalizmine savaş açmış bir insan olarak Atatürk’ün Batı’ya yönelimini Batı’nın dış görünümüne hayranlık olarak görmemek gerekir. Atatürk Batı’yı Batı yapan düşünüş biçiminin kaynaklarına, tekellerine uzanmak istemiştir. O da aklın kılavuzluğunda bilimsel düşünüşdür. Yani kuşku duyan, sorup soruşturan, eleştiren, araştıran, aklını kendine kılavuz ederken gözlemler, deneyler yapan, deneylerin verilerini aklın ışığında değerlendiren Batılı düşünce. Atatürk’ün Batı kültürüne yönelirken göz önünde tuttuğu şudur: Kültürün en yüksek düzeye ulaştığı Batılı toplumlara temel olan

bilimsel görüşlere varmak, o temel üzerine Türk kültürünü oturtmak ve böylece de o kültür düzeyinin üstüne çıkmak. Çünkü Atatürk’e göre, uluslar çeşitli olsa da uygarlık tektir ve ilerlemek için de bu kültüre katılmak gerekir (Akarsu, 1997, s. 216-238).

Bu düşünceler Childe’nın kültür konusundaki görüşleri ile paralellik taşımaktadır. Childe’a göre, kültürler tarih içinde giderek çeşitlenirler. Fakat toplumlar arasındaki kültürel alışveriş de zamanla artar. Kültürel gelenek, bir yandan daha çok kollara ayrılma eğilimindeyken, bir yandan da birleşme ve tek bir nehre katılma yönünde ilerleme eğilimi gösterir. Kendi ulusal değerlerini kaybetmeden ama onları Batı’nın ilerici yöntemleri ile yoğurarak geliştirmek; sanatı ilerici ve devrimci bir çaba olarak gören Atatürk için müzik alanında yapılması gereken işte budur (Childe, 1998, s. 24).

Mustafa Kemal’in Sofya’da ateşemiliter olarak geçirdiği bir yıl Avrupa ortamındaki en uzun süresidir ve belki de yapacağı müzik devriminin düşünsel temelleri oradaki yaşantılar sonrasında atılmıştır. Sofya’nın Osmanlı sonrasındaki kısa sürede kaydettiği gelişme onda derin bir üzüntü yaratmıştır. Atatürk bir gece Carmen operasını izlemeye gittiğinde bütün sanatçıların –oyuncular, orkestra elemanları, şef- Bulgar olduğunu öğrenmiş ve “Balkan Savaşı’nı neden kaybettiğimizi şimdi anladım. Bulgarları çoban bilirdik oysa biz farkına varmadan nasıl ilerlemişler; tüm sanatçıları Bulgar. Biz bu uygarlık düzeyine ulaşamazsak bize yaşam hakkı yok” demiştir (Çambel, 1989 ve Mango, 2000, s. 128).

1.2. “Musikinın nev’i şayan-ı mütalaadır”

Enver Ziya Karal, Atatürk’ün müzik hakkındaki düşüncelerini şöyle aktarmaktadır: “Hayatta musiki lazım mıdır? Hayatta musiki lazım değildir. Çünkü hayat musikidir. Musiki ile alakası olmayan mahlûkat insan değildir. Eğer mevzuubahis olan hayat insan hayatı ise musiki behemehâl vardır. Musikisiz hayat zaten olamaz. Musiki hayatın neşesi, ruhu, süruru ve her şeyidir. Yalnız musikinın nev’i şayan-ı mütalaadır (Karal, 1986, s.100).

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, çok erken tarihlerde dahi müziğin insan ve toplum üzerindeki önemini farkındadır. Müziğin yalnızca varlığı değil hangi türde var olması gerektiği de kafasını kurcalamaktadır. Saygun, Atatürk’ün müziğe verdiği öneme bizzat tanık olmuş ve O’nunla yaşamış bir müzik sanatçısı olarak, O’nun Türk halkını alıştırmak istediği müziğin klasik batı müziği olduğunu söylemektedir. Saygun’a göre Türkiye, verdiği kurtuluş savaşı ile bütün mazlumlar dünyasının kurtuluşuna öncü olmuştur. O nedenle bu savaş yalnızca Türk yurdunu kurtarmak için değil, insanlık adına yapılan bir savaştır. Böyle olunca da, bu savaşı “terennüm edecek” olan musikinın tek sesli bir müzik değil, beşeri ve evrensel bir nitelik taşıması gerekmektedir. İşaret edilen hedef de klasik batı müziğidir (Saygun, 1982, s. 26).

Atatürk, müzik alanında yapmayı düşündüğü değişikliklerin toplumu zorlayacağını farkındadır. Sadi Irmak (1978) anılarında Atatürk’le yapılan bir söyleşiyi şöyle aktarır: “Atatürk ‘En güç devrim nedir?’ diye sordu. Ancak cevaplarımızın hiçbirini

beğenmedi. ‘En güç devrim, müzik devrimidir’ dedi. ‘Çünkü müzik devrimi şahsa önce kendi iç dünyasını unutturmayı, sonra da yeni bir âleme yönelmeyi gerektirir. Onun için çok zordur’. Sonra ekledi ‘Zordur ama yapılacaktır’ (Çambel, 1989, s.17-18).

1 Kasım 1934’te TBMM’ni açarken yaptığı konuşmada Atatürk’ün müzik konusunda şunları söylediği görülmektedir; “Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır. Ancak bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğindeki ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletilmeye yeltenilen musiki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir an önce genel son musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak böylelikle Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir” (TBMM açış nutku; 1934, s.378).

1934’teki konuşma 1925’teki “musikinın nev’i” konusuna açıklık getirmektedir. Ulusal kültürün müzik ile ilgili öğeleri saptanacak ve klasik batı müziği normları içinde işlenerek çağdaştırılacaktır. Atatürk’ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” sözü dikkate alındığında müzik ile ilgili çalışmalara da bu sözün rehberlik ettiği görülür. Türkiye’deki üniversitelerde müzik bilimi (müzikoloji) bölümlerinin yer alması Atatürk’ün isteğidir. Çünkü yalnız bilimsel çalışmalar, sanatsal doğurganlık ortamı yaratarak, iyi müzik yapma yollarını açabilir (Demirsipahi, 1982, s. 109-121).

Dadaşov’a göre de Atatürk, Türk milli müziğinin kendine Batı Avrupa klasik müziğini örnek alması gerektiği düşüncesindeydi. 1 Kasım 1934 tarihindeki konuşmasında Türk toplumunun çağdaşlaşması için yapılan çalışmaların kaderini neredeyse müzik reformlarının kavranabilme düzeyine bağlamıştır (Dadaşov, 1996, s.1311-1317).

Akıllı’ya göre, Atatürk’ün müzik anlayışında Türk müziğinin evrensel müzikte yerini alabilmesi için, üzerinde durulması gereken üç husus vardır ki, bunlar; “özde ulusallık”, “yöntemde çağdaşlık” ve “nitelikte evrensellik”tir. Müzik, ulusal kaynaklardan beslenmeli ancak, batının bilgi ve deneyimlerinden, modern ilke, yöntem ve tekniklerden, bilimden, buluşlardan ve ilerlemelerden yararlanılmalıdır. Ayrıca müzik, çağın tutumuna, anlayışına ve gereklerine uymalıdır. Bu uyum müzikte evrenselleşmeye giden yolu açar. Müzikte çağdaşlaşma sonsuz bir süreç olup, koşullar gerektirdikçe kendi kendini yenileme ve aşma özelliği taşır. Çağdaş kurallarla işlenmesi gereken ulusal müziğin, evrensel müzikte yer alması nihai hedeftir. Türk müziğini; ulusallığını koruyup, çağın tekniği olan çok seslilikle düzenlemek ve sonucunda da yaratılan Türk ulusal müziğini, çağdaş ülkelere evrensel boyutlarda tanıtmak, dinletmek gerekmektedir (Akıllı, 2007, s. 19).

Mango da Atatürk’ün hedefinin Türk kültürünü içerik olarak milliyetçi, biçim olarak Batılı yapmak olduğunu yazmaktadır. Böylelikle Türklerin sanatın her dalında parlamalarını ve evrensel kültür platformuna girmelerini arzu etmektedir (Andrew Mango, 2000, s. 484).

Saygun, Atatürk’ün “Bizim hakiki musikimiz Anadolu halkında işitilebilir” dediğini yazmaktadır (Saygun, 1982, s. 30).

Müzik ile ilgili olarak yapılan gerek teknik gerek kültürel tartışmalar çok geniş kapsamlıdır. Hatta bu tartışmaya Atatürk döneminde yurt dışından davet edilen ünlü Avrupalı müzikçilerin de dâhil olduğu anlaşılmaktadır. Alman besteci Paul Hindemith 1935 yılında Maarif Vekâleti’ne sunduğu raporda görüşlerini şöyle belirtmektedir: “Ankara’da çeşitli okulların küğ (müzik) derslerinde Avrupa halk ezgileri, kırkılp uyarlanmış opera aryları, operet parçaları, vb. dinledim. Yabancı ürünlerin böylesine aktarılmasını doğru bulmuyorum. Öğrenciler ezgilerin –ister istemez- yalnızca tınlayışsal ve biçimsel akışını öğreniyorlar. Oysa bir halk ezgisinin değeri yalnızca bıraktığı küğsel (müziksel) izlenimde değil söyleyende budunsal, bölgesel ve zamansal ilişkilerle uyandırılan duygulardadır. Dolayısı ile okul eğitiminde kullanılacak çığırğılar (şarkılar) eski ve güçlü Türk halk küğü (müziği) içinden seçilmeli, bunlar zaman içinde çoksesliliğe gitmelidir” (Hindemith, İzmir, 1983, s. 71).

Unutulmaması gereken önemli bir nokta da yapılan kökten değişim çabalarının “yeni bir ulus inşa etme” hedefine kilitlenmiş olmasıdır. Yeni bir toplum, yeni bir anlayış yaratılmaya çalışılmaktadır. Vatandaşlara içeriği yeni baştan düzenlenmiş yeni bir aidiyet kazandırılmak istenmektedir. Cumhuriyet döneminde yapılan müzik devrimine bu açıdan bakıldığında, geçmişin ağır klasik eserlerinin yerine (ki bunlar Atatürk tarafından Türk değil, Bizans ezgileri

olarak değerlendirilmektedir) konulması arzulanan yeni bir müzik anlayışı vardır. Yeni müzik okullarının açılması, geleneksel Türk müziğinin öğretiminin ve radyolarda yayınlanmasının yasaklanması, müziğe dayalı yeni bir kimlik arayışının göstergesidir. Atatürk’ün kimlik ve aidiyet oluşturma sürecinde müzik alanına özel bir önem vermesi ve bu alanın bir inkılâp konusu haline getirilmesinin ardında yeni bir ulus-devlet inşasında ona milli, türdeş ve aynı zamanda da medeni bir tını verecek bir arayış söz konu olmuştur (Gökçedağ, 2007, s. 150).

Türk müzik yaşantısında yapılmaya çalışılan böylesine büyük bir değişimin, doğal olarak yanlış anlamalara ve uygulamalara da neden olduğu anlaşılmaktadır. Coşkun Gla’nın Vasfi Rıza Zobu’dan aktardıklarına göre, Atatürk müzikle ilgili olarak o zamana kadar yapılan uygulamalardan yeterince hoşnut olmamıştı. “Ben demek istedim ki, bizim seve seve dinlediğimiz Türk bestelerini onlara da (Avrupalı’ya) dinletmek çaresi bulunsun. Onların tekniği, onların ilmiyle onların sazları, onların orkestraları ile çaresi her ne ise. Mesela Ruslar ne yapmışsa. Biz de Türk musikisini milletlerarası bir sanat haline getirelim, Türk’ün namelerini kaldırıp atalım da sadece batı milletlerinin hazırda musikisini alıp kendimize mal edelim, yalnız onları dinleyelim demedim” (Gla, 1988, s. 595).

Atatürk’ün bu yakınması, uygulamalardaki bir takım aksaklıkları da doğrular niteliktedir. Nitekim Ata’nın bu sözlerinin, yukarıda aktarılan Hindemith’in sözleri ile de paralellik gösterdiği görülmektedir. Atatürk’ün müzik

devrimi yaparken de gönlünden geçen hedefin esas olarak bu olduğu söylenebilir.

1.3. Müzik alanında yapılan alışmalar: Bir inkılâp hareketi

Ulusal Türk müziğinin yaratılması, öğretilmesi ve yaygınlaştırılması çalışmalarına Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra başlanmıştır. Cumhuriyet döneminin en önemli müzik sorunu, ulusal ve ağdaş Türk müziğinin yaratılması ve yaygınlaştırılmasıdır. Halk ezgilerinden yararlanarak ulusal nitelikte bir müzik yaratılması istenmiştir. İlk iş olarak 1916 yılında kurulan Darülelhan ele alınmış ve birçok değişiklikten sonra bu kurum 1927 yılında İstanbul Konservatuarı adını almıştır. İstanbul Konservatuarı halk türküleri derlemeleri ile ilgilenmiştir (Yücel, 2004, s. 415-478)

Bünyesinde bando, orkestra ve fasıl heyeti bulunan Muzıka-i Hümayun 1924’te Ankara’ya taşınmış ve Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti – bugünkü ismi ile Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası- adını almıştır (Selanik, 1996, s. 253).

Saygun, Ankara’ya nakledilen müzik grubunun içinde yer alan orkestra ve bandonun muhafaza edilmesine ancak fasıl heyetinin lağvedilmiş olmasına dikkat çekmektedir (Saygun, 1982, s. 22).

Fasıl müziğinin Cumhurbaşkanlığı bünyesinde bulunması böylece açıkça reddedilmiş olmaktadır. Saltanattan pek çok kurum devralınmış olmasına karşın Atatürk’ün bunlardan hiçbirine “Cumhurbaşkanlığı” adını koymadığını, yalnızca senfoni orkestrasının adının “Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası” olduğunu belirtilmektedir (ambel, 1989).

Cumhuriyetin ilk on yılında Ankara’da ve İstanbul’da klasik batı müziği konserleri sıkça yapılmıştır. Ankara’da haftalık senfonik halk konserleri yapılmakta, yaz aylarında TBMM bahçesinde Riyaset-i Cumhur Bandosu tarafından halka açık konserler verilmektedir. Böylece ünlü bestecilerin senfonik eserleri halka tanıtılmaktadır. Atatürk’ün Cumhurbaşkanlığı Orkestrası’nın bir konserinden sonra çevresindekilerle şöyle konuştuğu söylenmektedir: “Halkın musiki ihtiyacını da düşünmek gerekir. Halkın musiki zevkinin gelişmesi için Batı musikisine alışması ve bu musikiden hoşlanması için köklü bir musiki eğitimine ihtiyaç vardır”. Nitekim devlet konservatuvarlarının temeli olan Musiki Muallim Mektebi (1924) bu işaret üzerine açılmıştır. 1932 yılında açılan Halkevleri de, farklı çalışma konularının yanında güzel sanatlar eğitimi vermek ve güzel sanatları sevdirmek amacını da taşımıştır (Ataman, 1991).

1924 yılı sonlarına doğru Avrupa’ya müzik alanında yetiştirilmek üzere öğrenciler gönderilmiş ve geri döndüklerinde Türk müzik yaşamını geliştirmeleri yanında Musiki Muallim Mektebi’nde öğretmenlik yapmaları da beklenmiştir. 1924’te Ekrem Zeki (Ün), Ulvi Cemal (Erkin) Paris’e, 1926’da Necil Kazım (Akses) Viyana’ya, 1927’de Hasan Ferit (Alnar) Viyana’ya, Cevat Memduh (Altar) Leipzig’e, 1928’de Ahmet Adnan (Saygun) Paris’e, Halil Bedi (Yönetken) Prag’a gönderilmiştir. Nurullah Şevket (Taşkiran) ve Afife Hanım da Avrupa’da şan eğitimi yapmışlardır. Atatürk, Musiki Muallim Mektebi ile yakından ilgilenmiş, sıkça okulu ziyaret etmiş, yabancı konuklar onuruna

okulda konserler düzenletmiştir. 1934 yılı Kasım ayında radyo yayınlarından alaturka müzik kaldırılarak son derece köktenci bir adım daha atılmıştır (Yücel, 2004, s. 415-478).

1934-1935 yıllarında Atatürk’ün girişimi ile ilk ulusal opera temsilleri yapılmıştır. İran Şahı’nın Türkiye’ye gelişi onuruna kısa sürede hazırlanan ve 19 Haziran 1934 günü sahnelenen Özsoy operası başarılı bir örnektir. Bestecisi Ahmet Adnan Saygun’dur. Saygun’a göre, bir devlet başkanının ziyareti gibi önemi küçümsenemeyecek bir olay nedeni ile “opera” yapılmasının istenmesi, gerçekten riskli bir iştir. Bu konuların konuşulduğu bir ortamda Atatürk’ün söylediği sözlerden birisi şudur; “... Bu bir inkılâp hareketidir”(Saygun, 1982, s. 42).

Bütün bölümleri ile modern bir konservatuvar kurulması işine başlanınca yurt dışından uzman getirilmesine karar verilmiş, 1935 yılında Paul Hindemith Ankara’ya gelmiştir. Onu Eduard Zuckmayer ve Carl Ebert izlemiştir. Halk ezgilerinin bilinçli ve yöntemli bir biçimde derlenip, bunlardan modern besteler yaratılması konusunda Macar besteci Béla Bartok’un önemli katkıları olmuştur. Böylece, temeli sağlam, gelişime açık kurumsal yapıların oluşturulması sağlanmıştır. (Selanik, 1996, s. 296 ve Yücel, 2004).

2. Atatürk’ün Opera Sevgisi ve Wagner ilgisi

2.1. Atatürk’ün Opera Sevgisi

Mustafa Kemal’in Sofya’nın yüksek çevrelerinde gözlemlerde bulunduğunu ifade eden İlber Ortaylı da Atatürk’ün yaşamı boyunca operayı Türkiye’de kurmak için çabaladığını

belirtmektedir. 1933'te İran şahı geldiğinde sergilenen “Özsoy” operasının (Adnan Saygun'un bestelediği ve “Şehname”den Münir Hayri Egeli'nin uyarlayarak librettosunu yazdığı İran ve Turan halklarının birliği üzerine bir konu içeren bir opera) ardından, güçlü seslere sahip gençler Berlin'e gönderilmiştir. Ayrıca Ortaylı, Atatürk'ün, tiyatro ve operayı kurmakla görevlendirdiği Karl Ebert'e, bu iş için kaç yıl gerektiğini sorduğunu ve aldığı cevabın onun kısaltıldığını hissettiği ömrü için pek iç açıcı olmamakla birlikte, girişime devam edilmesini istediğini de yazmaktadır (Ortaylı, erişim tarihi: 01.11.2013).

Atatürk, Batı toplumunun sanat ve bilim alanında vardığı düzeyi anlamının, Batı'nın müziğini kavramakla mümkün olduğunu düşünmektedir. Atatürk'ün, türkülerini rahatlıkla söylediği, halk oyunlarını kolaylıkla oynadığı, Batı'nın ünlü ezgi ve danslarını da söyleyip oynadığı bilinmektedir. Fokstrotlardan en çok sevdiği ve açış dansı olarak kullandığı “Ich suche biringend liebe”yi; Tosca'nın “Büyük arya”sını okuyarak müzisyenleri denetlediğine tanık olunmuştur (Demirsipahi, 1982, s. 109-121).

20. yüzyılın başında ortaya çıkacak olan yeni ve modern Türkiye Cumhuriyeti'nin köklerini de bu dönemin tarihsel akımlarında bulabilmek mümkündür. Bu çerçevede, genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, 19. yüzyıldaki ulusalcılık akımından siyasal ve sanatsal olarak fazlasıyla etkilendiğini söylemek yanlış bir yaklaşım değildir.

2.2. Wagner sevgisi ve büstü

Atatürk'ün Anıtkabir'de korunan özel eşyaları arasında, bir müzikseverin ilgisini çekebilecek en önemli eşya, Atatürk'ün özel eşyaları arasında yer alan Wagner büstüdür.

Ankara'nın en eski evlerinden olan Pembe Köşk, Atatürk'ün başkanlık ettiği çeşitli toplantılara sahne olmuştur.

Çambel'in aktardığına göre (1989) yine bunlardan bir tanesinde Atatürk, bir akşam başlıca sanatçıları, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne yemeğe çağırmış ve onlara Batı müziğine ait aryaalar söylettirmiştir. Odadaki piyanosunun üstünde de, Wagner'in büstü durmaktadır. Çünkü Çambel'e göre Wagner de, kral ve imparator rejimlerine gençliğinde başkaldırmış bir devrimcidir. Fakat incelenen kaynaklarda bu büstün kim ve ne zaman edinildiğine ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır (Çambel, 1989).

Gençliğinde imparatorluk rejimine başkaldıran Wagner ile, yıkılan bir imparatorluktan çağdaş Türkiye Cumhuriyetini kuran Atatürk arasındaki bağın, Wagner'in çelişkili yaşamının ve uç siyasal görüşleri nedeni ile değil, bir müzik dehası olması ve müzikte ve opera sanatında yaptığı devrimler nedeni ile olduğu düşünülmektedir. Yapılan kaynak taramalarında tersi bir görüşe rastlanmamıştır. Wagner, hemen hemen çağdaşı tüm bestecileri etkilemiş büyük bir bestecidir ve bu sanatı bilen herkes bu gerçeği bilir. Bu nedenle, özellikle opera sanatına karşı özel bir sevgisi olan Atatürk'ün, olağanüstü bir opera bestecisi olan Wagner'in eserlerinden etkilenmesi ve onun sanatına hayranlık duyması da, kendi özel eşyaları arasındaki Wagner büstünden anlaşılabilir.

Tartışma ve Sonuç

Atatürk döneminde gerçekleştirilen devrimler, yeni cumhuriyetin batı medeniyetine dönük yüzünü göstermesi anlamında kurulan-oluşturulan-yapılandırılan kurumlar bağlamında, dönemin koşullarına göre oldukça önemli kazanımlar elde edildiği düşünülmektedir. En azından son yedi yüz yıldır batı müziğinde gerçekleşen büyük değişim ve gelişim göz önüne alındığında, bu dönemler içinde ve Cumhuriyet'e kadar uzanan yıllar sresinde, büyük değişim gösteremeyen Türk müzik yaşantısının, Cumhuriyet dönemi içinde büyük bir dinamizm içinde yeniden yapılanışı sayesinde uluslararası sanat alanında önemli bir noktaya ulaşıldığı görülmektedir. Müzik devrimi de işte bu açıdan bakıldığında, dönemin siyasal anlayışı açısından, bir ağdaşlaşma aracı olarak ele alınmıştır.

Fakat bu yeniden yapılanış sırasında oluşan yanlış anlamaların, yasakların, ayak diremelerin, kraldan fazla kralcı olmaların, müzik devriminin Atatürk'ten sonra biraz yavaşlamasına sebep olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte yapılan müzik devriminin gelişmesinin engellenmediği ve durmadığı da görülmektedir. Uluslararası düzeyde alınan ödüller, yorumlar, konservatuvarlarda ve müzik okullarında gelişen-yetişen gençler göz önüne alındığında, bu coğrafyada gelinen ağdaşlaşma noktası açısından önemli kazanımların elde edildiği görülmektedir. Bu başarının, azımsanamayacak kadar önemli bir başarı olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak; Bilim ve sanat, ağdaş toplumun iki kanadıdır. Biri eksik olursa toplum yükselemez.

Mustafa Kemal'in Askeri Dehası ve Muharebelerdeki Uygulamaları*

*Levent ÜNAL***

Sosyal bilimciler, insanlığın ilerleme ve gelişmesinin, sayıca çok az olan büyük adamların katkısıyla mümkün olduğunu söylerler. Gerçekten de tarih; sanat, edebiyat, bilim, siyaset, askerlik gibi yaşamın her sahasında, durgun ve sakin yaşayan büyük ve hareketsiz kitleleri dâhilerin ve büyük adamların bir lokomotif gibi harekete geçirdiklerini belgelemektedir. Normal insanların çok üzerinde niteliklere sahip bu insanlar toplumları derinden etkilemiş, onları arzu ettikleri çizgiye yükseltmeyi başarmışlardır. Atatürk de kuşkusuz çok az sayıdaki dâhi önderlerden biridir.

Dâhi, üstün zekânın bir üst kademesi olup bir meslek grubunda çıkılabilecek en üst sınır kabul edilir. Meydan Lauresse Ansiklopidisi dehayı, “herhangi bir alanda yaratıcı güç”, dâhiyi, “hakikat, güzellik veya

yararlılık bakımından çok büyük yenililikler ortaya koymuş insan” olarak tanımlamaktadır.

Ünlü tarihçi Prof. Yusuf Hikmet Bayur, lider ve deha kavramlarının özelliklerini; “olağanüstü işler görmek ve eserler yaratmak kabiliyetine doğuştan sahip olmak, herkesten çok önce görmek, duymak, anlamak ve kavramak, anlaşılması ve anlatılması imkânsız doğuştan büyüklük, insanlığın gelişiminde görebileceği en yüksek zirveleri görmek, göstermek ve topluluğu oraya götürecek olağanüstü yaradılıştaki olmak ve nihayet sabırlı olmak” şeklinde sıralamıştır.

O halde bir insanı dâhi olarak tanımlayabilmek için öncelikle; üstün bir zekâyâ sahip olması, başka kimsenin yapamayacağı bir eser veya başaramayacağı bir uygulama ortaya

* Bu makale “Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, Cilt:17, Sayı:26”da yayınlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi, Ankara

koyması, eser veya uygulamalarının toplum yararına, kalıcı ve örnek olması gerekir.

Bu özellikler ışığında bir komutan olarak muharebelerdeki uygulamaları ve sonuçlarına bakıldığında Mustafa Kemal'in askeri dehası tartışılmaz bir gerçektir. Üstelik Mustafa Kemal'in dehası sadece askeri alanla sınırlı değildir, aynı zamanda dâhi bir lider ve devlet adamıdır da. Bu nedenledir ki tüm dünya kendisini çok yönlü bir dâhi olarak kabul etmektedir.

Amerikalı bilim adamı Richard D. Robinson, O'nun askeri dehasını oluşturan niteliklerin; kişisel cesaret, başkalarının hareketini sezis yeteneği, sabır, yani kendi hareketlerinin en etkili olabileceği zamanı kavrayış, askeri harekâtın amacını saklı tutmak, inandırıcı biçimde yanıltma hareketleri yapabilme yeteneği, hasım kuvvetlerin nispi muharebe gücünü, objektif bir görüşle ve doğru olarak değerlendirebilme niteliği, yani "gerçekçilik" olduğunu belirtmiştir.

Atatürk biyografisinin yazarı tarihçi Lord Kinross Atatürk için, "Onun çağımızın yetiştirdiği en büyük devlet adamlarından biri olduğu hakkında en ufak bir kuşku yoktur. Benim ülkemin en büyük adamlarından biri olan Winston Churchill, "Atatürk"ü Birinci Dünya Savaşı ve sonrasının en büyük dört-beş simasından biri" olarak anlatır. Churchill ondan "Türk Milleti'nin önderi, büyük bir asker olarak Savaşçı Prens" diye söz etmiştir. Gerçek de budur. Atatürk her şeyden önce, büyük bir askerdi; fakat zamanla büyük bir devlet adamı oldu. Tarihin bize anlattığı pek çok büyük askerler ve büyük devlet adamlarının yanında,

bu iki özelliği kendinde toplayan pek az kişi vardır ve Atatürk, bu seyrek görülür kişilerdendir. O büyük bir asker-devlet adamıdır. Atatürk, bir taraftan savaş adamı, öte yandan da barış adamıdır. İçindeki büyük askeri deha milletini çökmekten kurtarmış ve yine içindeki devlet adamı özelliği, hayatına ışık saçtığı milletin yeniden doğuşunu sağlamıştır. Bu büyük başarı, insanlarda az rastlanan yetenek birleşimlerinin eseridir" diye bahsetmektedir. Yine Kinross, "Asker Atatürk, zamanında başka hiç kimsenin başaramayacağı şekilde Avrupa devletlerinin kendisine karşı planlarını altüst edip tarihin yüzünü değiştirmiş, ülkesini kurtarmış, devlet adamı Atatürk, ülkesinin bu devletlerce eşit koşullarla kabul edilmesini ve Yakındoğu gibi sık sık değişikliğe uğrayan bir bölgede bir istikrar unsuru olarak kalmasını sağlamıştı" ifadelerini kullanmıştır.

Büyük adamları büyük milletler yetiştirir. Tarihi büyük adamdan yoksun olan bir millet, fakir bir millettir. Kökünü tarihin derinliklerinden alan yüce Türk Milleti'nin yetiştirmiş olduğu en son büyük adam Atatürk'tür" Gerçekten de ileri görüş, cesaret, azim, kararlılık, yönetim gücü, zamanında doğru ve hızlı karar verme özelliklerinin tümünün aynı liderde toplanması, bu liderin Türk milletinin içinden çıkması Türk ulusunun kaderini değiştirmiştir.

1922 yılında Türk Ordusunun Yunan Kuvvetlerini denize dökmesinin ardından İngiliz Parlamentosunda yapılan toplantıda İşçi Partisi Lideri, Başbakan Lloyd George'a hitaben kürsüden; "Nerde Başbakan Lloyd George? Bize ne söz verdi, netice ne oldu? Hazinesinden büyük

paralar alıp bizi boş yere masrafa soktu. Hani boğazlar bizim olacak, Anadolu paylaşılacaktı? Hiçbiri olmadı. Bu başarısızlığın hesabını bize versin.” diye seslenir. Bu sözler üzerine Lloyd George kürsüye gelir ve “Asırlar pek nadir olarak dâhi yetiştirir. Şu talihsizliğe bakınız ki o dâhiyi asrımızda Türk Milleti yetiştirdi. Mustafa Kemal’in dehasına karşı elden ne gelir” diyerek kürsüden inip istifasını verir.

O halde, dünyanın en güçlü ordularına geçit vermeyen, İngiltere Başbakanı’nı istifa etmek zorunda bırakan, Rus Çarlığı’nın çöküşünü hızlandıran, muharebe meydanlarında en ümitsiz ortamlar ve çarelerin tükendiği anlarda, verdiği tek bir emirle durumu tersine çevirmeyi başarabilen bu üstün insanın askeri dehası nasıl oluşmuş, hangi süreç ve ortamlarda gelişmiştir?

Mustafa Kemal’in Askeri Dehasının Özellikleri

Mustafa Kemal’in askeri dehası; asker kişiliği çerçevesinde oluşmuş ve mesleki tecrübeleri ışığında gelişmiştir. Asker kişiliği; doğuştan sahip olduğu kişisel nitelikler, yetiştiği ortamın etkisi ve aldığı eğitim sonucu şekillenmiştir.

Doğuştan Sahip Olduğu Kişisel Nitelikler

Kişisel niteliklerine bakıldığında, şüphesiz Mustafa Kemal bir dâhi olarak sayısız üstün niteliklere sahipti. Fakat onu dâhi asker yapan en temel nitelikleri; cesaretli, kararlı, gerçekçi, inisiyatif sahibi, öngörülü, sabırlı ve lider özelliklerine sahip olmasıdır.

-Cesareti; en zor anlarda, en zor kararları verebilmesini, tüm muharebelerde atılğan bir ruhla hareket etmesini,

-Kararlı olması; muharebelerde asla yenilgiyi kabullenmeden, başarıyı elde edinceye kadar mücadele etmesini,

-Gerçekçi olması; maceraya kapılmadan, içinde bulunduğu şartlarda en akılcı kararları verebilmesini; hesaplı riskleri göze almasını,

-İnisiyatif sahibi olması; en zor şartlarda, en ağır sorumlulukları üzerine almasını, askerliğin gereklerini yapma konusunda emir beklemeden derhal harekete geçmesini,

-Öngörü ve sezgilerinin kuvvetli olması; geleceği herkesten önce görmesini, hep karşı tarafın önünde harekete geçerek hasmı kendi iradesine bağlı hareket etmeye mecbur bırakmasını,

-Sabırlı olması; en uygun zamanda harekete geçmesini,

-Lider özelliklerine sahip olması; öğrencilik yıllarından itibaren girdiği her ortamda çevresini etkileyerek fark edilmesini ve herkes tarafından saygı görmesini sağlamıştır.

Atatürk’ün yakın arkadaşlarından Kılıç Ali, onun liderlik özelliğini, “Atatürk’ün hayatı incelenecek olursa görülür ki gençliğinden, okul hayatından itibaren çok canlı ve hareketli bir yaşayış tarzı vardı. Nerede ve ne rütbede olursa olsun onu daima bir baş olarak görürüz. Nereye gitse, hangi mecliste bulursa, onun derhal bu meclislerin, bu toplantıların reisi olduğu görülür. Hatta genç bir erkân-ı harp (kurmay) subayı olarak emrinde bulunduğu komutanların dahi çok defalar ona boyun eğdiklerine şahit oluyoruz” ifadeleriyle açıklamıştır. Yine Mustafa Kemal Paşa Büyük Taarruz öncesi 24

Temmuz’da Konya’da, kendisi ile görüşmeye gelen İngiliz General Towshend’i kabul etmiş, görüşme sonrası Birinci Dünya Harbinin bu nl Generali Atatürk’e karşı hayranlığını, “Ben şimdiye kadar 15 hükümdar ve cumhurbaşkanı ile özel ve resmî konuşma yaptım. Mustafa Kemal’de büyük bir ruh kudretinin esrarı var” sözleriyle açıklamış, onun müstesna kişiliğinin ne denli büyüsü altında kaldığını samimiyetle belirtmiştir.

Yetiştiği Ortamın Etkisi

Mustafa Kemal’in asker kişiliğinin oluşmasına, şüphesiz yetiştiği ortamın da etkisi olmuştur. Çünkü her kültür vresi kendi insanını yetiştirir. Atatürk’ün asker kişiliğine bakıldığında da yetiştiği ortamın izlerini taşıdığı görülür. Atatürk, sürekli mücadeleler içerisinde yaşamış ve yoğrulmuş bir Türk insanıdır. O dönem, Türk milleti için, bütün değerleri ile birlikte var olmakla yok olmanın hududunda yaşanılan bir tarih kesitidir. Bu ortam onun fikir ve düşünce hayatının şekillenmesinde etkili olmuştur. Uzun mücadeleler sonunda kurulan ve dünyanın en büyük imparatorluklarından birisi olan Osmanlı İmparatorluğu ağlar boyunca kendi hukukunu ve adaletini geniş bir alanda egemen kılmıştı. Atatürk, milletin; gelenekleri, kahramanları, zaferleri, şehitleri, gezginleri ve düşünürleri ile kök saldığı Balkanlardaki topraklarından sklerek Orta Asya’ya sürülmesini önlemeye çalışan, bu ağır yüke omuz veren, şanssız fakat yüce bir kuşağın çocuğudur.

Doğduğu ve yetiştiği XIX. yüzyılın son ve XX. yüzyılın ilk döneminde Osmanlı Devleti, Avrupalı büyük devletlerin şark Meselesi

erevesinde takip ettikleri emperyalist politika ve Balkanlarda yaşayan gayrimüslimler arasında yayılan milliyetçilik hareketleri sonucu dağılma sürecine girmişti. Dolayısıyla Mustafa Kemal, yok olmamak için direnen ve başlangıçtan beri büyük bir imparatorluğu’nun içinde yaşadığına inanan bir toplumun yesi olarak dünyaya geldi. Fransız Devrimi ile yayılan milliyetçilik akımlarının çok uluslu imparatorlukların dağılmasına yol açtığı ve Uzak Doğu’da yeni g odaklarının ortaya çıktığı tarihsel bir dönemde gözlerini dünyaya açtı. Türk tarihi ile özdeşleşmiş, devletine ve Türk geleneklerine bağlı bir aile ortamında büyüdü. Doğduğu yer Selanik o dönemlerde birçok fikrin oluştuğu birçok siyasi olayın gerçekleştiği bir şehirdi. Toplumsal uçurumun ve dengesizliklerin bir arada yaşandığı, büyüklüklerin gururuna, kklklerin ezikliğine şahit oldu. Kklğu reddeden hatta isyan eden bir ruh hali ile çocukluğunu yaşadı. Uzun süre kurtuluş çareleri arayan bir milletin başarısızlıkla sonuçlanmış deneyimlerine rağmen are aramaktan yılmayan bir kuşakla beraber yetişti. Aile ortamı ve çevresi ile birlikte harpler, ayaklanmalar, gler, eşkiya hareketleri ve Karadağ, Sırbistan, Avusturya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ile sürekli olarak kanayan sınır problemleri Mustafa Kemal’in kişiliğinin oluşmasında etkili oldu. Balkanların ekonomik, siyasi ve sosyal ortamında azınlıkları, dış güçleri tanıdı, amaçlarını anladı, çeşitli ırkları bir arada, milliyetçilik akımlarının etkisinde ve bağımsızlık mücadelesi içinde gördü. En büyük karışıklık döneminde, ırkların ve dinlerin çatıştığı bir ortamda yetişti.

Gençlik yıllarında içinde bulunduğu sosyal ve siyasi ortamı çok iyi gözlemledi, Türk ve dünya tarihini öğrenerek bu ortamın değerlendirmesini yaptı. Değerlendirmelerinden dersler çıkararak yıkılmakta olan Osmanlı Devleti'nin çöküş sebeplerini ve kurtarılma yollarını düşünme fırsatı buldu.

XIX. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı coğrafyasında yaşayan diğer milletler birer birer ayaklanmaya başlamışlardı. Ermeniler, Rumlar, Sırp, Hırvatlar, Rumenler ve Bulgarlar ayaklanmanın sacayaklarını oluşturmaktaydı. 1878'de sonuçlanan Osmanlı-Rus Harbi sonrasında Balkanların önemli bir kısmı elden çıktı. Balkanlar'da elde kalan bölüm son derece sınırlı idi. Yunan, Bulgar ve Sırp silahlı çeteleri Osmanlı Devleti'nin elinde kalan bu son Balkan yarımadası topraklarını da almak için büyük bir çaba içerisindeydi. Özellikle 93 Harbi'nin (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) bölge üzerindeki tahribat bilançosu korkunç oldu. Kısa sürede Rumeli'nin işgaliyle sonuçlanan savaşta, savaşın süresinin kısalığı sebebiyle can ve mal kaybının az olması beklenirken aksine bölgedeki Türk nüfusu en az yarısı oranında azalmıştı. Göç ettirilenlerin tüm mal varlıkları yakılıp yıkılarak yok edilmiş veya gasp edilmişti. Yerlerinde kalanların da büyük çoğunluğu aynı akıbete uğramıştı.

Sonuç olarak Mustafa Kemal, 93 Harbinde yüz binlere varan göçlerin, büyük yıkımların, kaybedilen toprakların ve terk edilen ocakların izlerinin yaşandığı bir çocukluk dönemi geçirdi. Sürekli olarak kanlı hudut olaylarını, dağlardaki eşkıyanın hikâyelerini dinledi. Askeri lise yıllarında Türk-Yunan

Harbini, gençliğinde Balkan Harbinin acılarını yaşadı. İmparatorluğun son yılları her yönden zor geçmekteydi. O dönemde çöküşü önlemenin tek çaresinin ordu olduğu düşüncesi hâkimdi. Bu sebeple herkes askerliğe saygı duyuyor, milleti düştüğü bunalımlı ortamdan askerin kurtaracağına inanıyordu. İşte Mustafa Kemal böyle bir ortamda yetişti, kişiliği bu duygular ve hassasiyetlerle bezendi.

Aldığı Eğitimin Etkisi

Mustafa Kemal'in yetişmesinde dönemin eğitim sistemi de etkili olmuştur. Aldığı eğitimin asker kişiliğine etkisine bakılacak olursa, Atatürk özel bir öğrenim görmemiş ancak tüm öğrenim hayatı boyunca hep çalışkan bir öğrenci olmuş, bu dönemi askeri kişiliğini geliştirmek bakımından çok faydalı değerlendirmiştir.

İlköğrenimini müteakip gittiği Selanik Askeri Rüstiyesinde yetenek ve zekâsı sayesinde kısa sürede arkadaşları arasında temayüz etmiş, özellikle matematik derslerindeki başarısı onun gelecekte, muharebelerde hesaplı riskleri belirlemesi ve analiz etmesine temel teşkil etmiştir.

Askeri Rüstiye sonrası öğrenimine Kuleli Askeri Lisesinde devam etmek isteyen Mustafa Kemal, daha iyi bir öğrenim göreceği yönünde tavsiyelere uyarak Manastır Askeri İdadisine gitmiştir. Çok yönlü kişiliği ile İstanbul'daki yaşam kendisine daha cazip görünse de, iyi bir asker olma ideali karar vermesinde daha ağır basmıştır. Matematik derslerine ilgisinin yanı sıra Askeri Lise eğitiminde tarih ve yabancı dil derslerine de merak salmış, okuma alışkanlığı kazanmıştır.

Manastır Askeri İdadisinde iken üzerinde önemli etkisi olan tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Bey, dönemin dar Osmanlı tarihçiliği görüşünden uzak, Türk tarihini tüm genişliği ve derinliği ile kavramış, öğrencilere dersi sevdirek tarih kültürünü aşılamıştır.

İdadi öğrencisi iken patlak veren Türk-Yunan Savaşı'nın doğurduğu düş kırıklığını yaşamıştır. Yunanlıların Girit'i ele geçirmek için adaya asker çıkarmalarıyla başlayan savaşta kimi gençler gibi Mustafa Kemal de gönüllü olarak savaşa katılmak istemiş, ancak henüz 16 yaşında olduğu için isteği kabul edilmemiştir.

Mustafa Kemal'in, askeri okullarda kendisine entelektüel ve siyasi alanda ufuklar açan birçok öğrenci arkadaşı olmuştur. Bunların arasında en çok öne çıkan Ali Fuad (Cebesoy)'dur. Tanınmış bir aileye mensup olan ve İstanbul'da saygın bir Fransız okuluna giden Ali Fuad Fransızca'yı çok iyi biliyordu. Ali Fuad Mustafa Kemal'in Fransızcasını ilerletmesine yardım ederken, karşılığında Mustafa Kemal de ona teknik derslerde yardımcı olmuştur. Şiir yazan Ömer Naci'nin tavsiye ettiği kitapların kendisini edebiyatla tanıştırdığını söylemiştir.

Kendisi gibi Makedonyalı arkadaşı Ali Fethi (Okyar) da Fransızcasını ilerletmesinde örnek teşkil etmiş, dil bilgisi ilerledikçe Ali Fethi ona Rousseau, Voltaire, Auguste Comte, Desmoulins, Montesquieu gibi Fransız filozoflarının eserlerini tanıtmıştır. Mustafa Kemal ayrıca Mekteb-i Harbiyede üç yıl Almanca öğrenimi görmüştür.

Okul döneminde birçok öğretmeni de Mustafa Kemal üzerinde iz bırakmıştır. Örneğin Mekteb-i Harbiye'de taktik dersleri veren

Kaymakam (Yarbay) Trabzonlu Nuri Bey bunlardan biridir. Talebeler geniş kültürlü, strateji uzmanı bu hocalarına büyük saygı duymuşlardır. Nuri Bey, aynı zamanda ders programında yeri olmayan gerilla savaşını da öğretmiştir. Öğrendikleri Mustafa Kemal'in zihninde unutulmaz bir iz bırakmış, yıllar sonra Libya'da çarpışırken, bir arkadaşına İtalyanlara karşı kendi gerilla harekâtlarında Nuri Bey'den öğrendiklerini uyguladığını yazmıştır. Tüm hocaları arasında en çok sayıp sevdiği ise Naci (Eldeniz) olmuş ve bu hayranlık ölümüne dek sürmüştür. Yüzbaşı Naci Bey, Harbiye'de adab-ı muâşeret ile talim ve tabiye dersleri vermiştir. Derslerinde insana dair konuları anlattığından Mustafa Kemal'in çok ilgisini çekmiştir.

Sonuçta iyi eğitilmiş bir asker olarak;

-Askeri tarih merakı onu; tarihte başarılı olmuş komutanları ve uygulamalarını inceleme, özümseme ve askeri kişiliğini geliştirme, başarılı manevraların ipuçlarını çözerek bunlardan istifade etme,

-Yabancı dil bilgisi; dünyaya açılma, askeri alanda gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları takip etme, modern teknik ve taktikleri öğrenme, bunları kendi uygulamalarına yansıtma,

-Okuma alışkanlığı; sürekli kendini geliştirme olanağı sağlamıştır.

Mustafa Kemal, öğrencilik yıllarından başlayarak askeri eğitim ve harekât yönetimine çok önem vermiş, bu konulardaki bilgi ve kavramlara yönelik yayınların üzerinde durmuş, bulabildiği zamanlarda bu amaçla kitaplar, broşürler yayımlamış, tercümeler yapmıştır. Bunlar; Takımın Muharebe Talimi (Tercüme), Cumali Ordugahı Süvari Takım, Bölük, Alay,

Tugay Manevraları, Beşinci Kolordu Erkan-ı Harbiye Tabiye ve Tatbikat Seyahati, Bölüğün Muharebe Talimi (Tercüme), Zabıt ve Kumandan ile Hasb-ı Hal, Tabiye Meselesinin Halline ve Emirlerin Yazılış Şekillerine Dair Broşürdür. Bu yayınlar incelendiğinde, askeri konular hakkında ilkeler belirlediği görülür ve bu ilkelerin çoğunun günümüz koşullarında geçerliliğini sürdürmesi onun askeri dehasını gösterir.

Harp Okulu; kendisini askeri eğitim yönünden teknik olarak ve taktik seviyede geliştirme ve muharebe sahasını canlandırma, Harp Akademisi eğitimi; stratejik seviyede harekât planlaması yapma, muharebe sahası fonksiyon alanlarını analiz etme ve muharebe sahasını şekillendirme yeteneği kazanmasını sağlamıştır. Tüm bu öğrenim hayatı Kurmay Yüzbaşı olarak meslek hayatına başlarken edineceği tecrübeler için sağlam bir temel oluşturmuştur.

Şurası da bir gerçektir ki o dönemin askeri okullarında yüksek seviyede bir öğrenim verilmiştir. O tarihlerde bu okullarda İmparatorluğun çektiği sıkıntıları bilen, büyük hedefleri olan, sorumluluğunun bilincinde genç insanlar eğitim görmüş, Türk milletinin ve Türk tarihinin altın bir kuşağı yetişmiştir. Bu altın kuşak iki buçuk asırdır devam eden yenilgilerin baskısından kurtulmaya çalışan aziz milletimizin öncüleri olmuştur. İlk görevlerinde Balkan Harbini yaşayan bu komutanlar, imparatorluğu yıkıntıdan kurtarmak için Sarıkamış'tan Basra'ya, Çanakkale'den Galiçya'ya, Makedonya'dan Sina'ya cepheden cepheye koşmuş, canları pahasına savaşmışlardır. İşte

Mustafa Kemal, tüm bu üstün asker şahsiyetler arasında bilgi, yetenek, tecrübe ve kişiliği ile öne çıkmış, onlara liderlik ve komuta etmiştir. Yani altın kuşağın en iyileri arasında en üst seviyeye yükselmiştir.

Mesleki Tecrübeleri

1905'de Akademiyi Kurmay Yüzbaşı olarak bitiren Mustafa Kemal atamayı beklerken, Padişaha suikast yapma hazırlığında oldukları yolunda yapılan ihbar üzerine Ali Fuat Cebesoy ve Fethi Okyar'la birlikte tutuklandı, aylarca tutuklu kaldıktan sonra Şam'daki 5'nci Orduya atandı. Memleketin her yeri gibi Suriye de karışık. Arap aşiretleri devlet otoritesini tanımıyor ve dirliği bozuyordu. Mustafa Kemal küçük rütbeli bir subay olduğu halde kendisini herkese saydırdı, birçok aşireti yola getirdi ve komutanların sevgisini kazandı.

Suriye'deki Dürzî ayaklanmasının bastırılmasından sonra Mustafa Kemal bütün rütbelerde harp tecrübesi kazanacağı görevlerde bulundu. Askerlik hayatının başlangıç dönemlerinde;

-Trablusgarp'da şeyhlerin önyak olduğu ayaklanma hazırlığının giderilmesinde görev aldı.

-Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek bölgesine asker yığması üzerine Bosna'da istihbarat çalışması yürüttü.

-31 Mart Ayaklanmasını bastırmak üzere Selanik'te teşkil edilen Hareket Ordusu ile İstanbul'a hareket etti ve ayaklanmanın bastırılmasında görev aldı.

Hareket Ordusu Kurmay Başkanı olarak ordunun ayaklanmayı nasıl bastıracağına dair bütün planları hazırladı. Ayaklanmanın

bastırılması sonrası artık ordunun görevini bitirdiğini düşünüyordu. Ona göre ordunun çok önemli asıl görevleri vardı. Siyaset sivillere bırakılmalıydı. Bu düşünce ile ittihatçıların arasına katılmadı. Cemiyetin askeri liderlerini, özellikle Enver Paşa'yı yeri geldikçe eleştirdi ve zaman onu haklı çıkardı.

-Harbiye nazırı Mahmut Şevket Paşa ile birlikte Arnavutluk'ta çıkan isyanı bastırma görevlerini icra etti.

-Subay Talimğâh Komutanlığı yaptı, gözlemci olarak Fransa'da düzenlenen tatbikata katıldı.

-Selanik'te Piyade Alay Komutanlığı görevinde bulundu.

Mesleki yönden olgunlaşan Atatürk dâhi komutan özelliklerini katıldığı muharebelerde gösterdi. Bundan sonraki tüm rütbelerini muharebe meydanlarında aldı. Bir cepheden öbürüne ömrünün 11 yılını savaş alanlarında geçirdi.

Mustafa Kemal'in Askeri Dehasının Muharebelere Yansıması

Trablusgarp Harbi

Trablusgarp, Mustafa Kemal için, gelecekte Milli Mücadele'de uygulayacağı, işgalci ordularla çatışma hareketi ve yerel halkı örgütlemek adına adeta bir staj yeri oldu.

-Tobruk ve Derne'de görev yaptı. Bölgeyi önceden tanınmasının faydalarını gördü. Emrinde çok az sayıda Türk askeri vardı. Yerel halkı mücahit olarak teşkilatlandırdı. Onları eğitti. Ruhen güçlendirdi ve disiplinli savaşçılar haline getirdi.

-Silah, mühimmat, malzeme ihtiyacını daha ziyade baskınlar sonucu İtalyanlardan

karşıladı. Küçük birliklerle üstün kuvvetlere karşı harekât taktiklerini kullandı.

-Kıyı savunması, çölde harekât ve gayri nizami harp tekniklerini uyguladı. Bu uygulamalar sonucu İtalyan kuvvetlerini kıyıya hapsetti, Trablusgarp içlerine doğru ilerlemelerini engelledi.

Mustafa Kemal buradaki muharebe tecrübelerinden, Çanakkale Muharebelerinde kıyı savunmasına ilişkin taktiklerde, Filistin cephesinde çölde harekât konusunda, Milli Mücadelenin başlangıcında gayri nizami harp konusunda ve milli teşkillerin desteklenmesinde etkinlikle istifade etti.

Balkan Harbi

Balkan Harbi Mustafa Kemal Trablusgarp'ta iken başladı. Aslında harbin öncesi Selanik'te görevli iken harbin yaklaştığını ve hazin sonucu öngörerek, Bulgar ordusunu yenmek için uygulanacak manevrayı ve alınması gereken tedbirleri rapor etmişti. Ne var ki bu rapor emrinde olduğu 5'inci Kolordu Komutanı tarafından padişahlık katına kadar haddini bilmezlik örneği olarak ulaştırıldı. Ve ne yazık ki aynı Kolordu Komutanı, Balkan Harbinde emrindeki Mürettep Kolorduyu tek kurşun atmadan 30.000 kişilik kuvvetiyle Selanik'te Yunanlılara teslim etti.

Mustafa Kemal Trablusgarp dönüşü yeni kurulan Bolayır Kolordusuna önce Harekât Şube Müdürü olarak atandı, bir süre sonra Kurmay Başkanı olarak görev yaptı. Çatalca hattı üzerinde çatışmalar devam ederken, Başkomutanlıkça Şarköy'e çıkarma yapılarak, güneyden de Bolayır Kolordusu ile koordineli olarak Edirne istikametinde taarruz edilmesi

planlandı. Bolayır Kolordusu planlandığı gibi 8 Şubat 1913'de taarruza başladı ve başlangıçta taarruzları da başarıyla gelişti. Ancak gemiler zamanında hareket etmediğinden Şarköy'e çıkacak kuvvet gecikti, takviye birlikler gelmedi. Bunun sonucunda Bolayır Kolordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Buna rağmen Mustafa Kemal 17 Şubat 1913 gecesini Başkomutanlığa, Bulgar ordusunun gerisini keserek imha etmeye ve çökmek üzere olan Edirne savunmasını takviye etmeye yönelik yeni bir harekât planı teklif etti. Ne yazık ki bu plan da dikkate alınmadı. Oysa o tarihlerde Şükrü Paşa komutasında Edirne Müstahkem Mevki Komutanlığı Edirne savunmasını devam ettirmekteydi. Harbin başlangıcında en fazla 50 gün süreyle savunacak yiyecek ve cephane stoku bulunan Edirne'deki kuvvetler ve halk Şükrü Paşa'nın önderliğinde şehri 5 ay 5 gün süreyle savunmuş, bu mucizevî direniş tüm itilaf devletlerince bile saygı ve hayranlıkla karşılanmıştı. Şükrü Paşa, 26 Mart 1913 günü teslim olmak zorunda kalana kadar Bulgarların çoğunluk kuvvetlerini oyalamış ve İstanbul'a dayanmasına engel olmuştu.

Sonrasında Balkan devletleri birbirlerine düşüp 1913 yılı Haziran ayı sonunda aralarında çatışmaya başlayınca Çatalca ordusu Bolayır Kolordusu ile birlikte ileri harekâta geçti. 20 Temmuz 1913'de Edirne'ye ilk giren birlikler arasında kolordu süvari tugayının başında Mustafa Kemal vardı.

Sonuç olarak Mustafa Kemal, Trablusgarp Harbi nedeniyle Birinci Balkan Harbi'ne Osmanlı ordusu Çatalca hattına çekildikten sonra katılmıştır. Rütbesinin henüz

küçük ve karargâhta ancak şube müdürü olması dolayısıyla da harbin gidişatına doğrudan müdahalesi olmamıştır. Buna rağmen eğer, savaştan önce önerdiği harekât planı uygulansaydı, iyi bir sevk idare ile harbi kazanmak mümkündü. Önerdiği plana göre; Garp Ordusu hem kuzeyden, hem güneyden orta bölgeye (Varna-Selanik-Manastır arasındaki) çekilecek, böylece komutanlık ve birlikler dağıtılmadan merkezde toplanacak, öncelik en tehlikeli düşman kuvveti üzerinde toplanarak ordu tüm gücüyle taarruz edebilecekti. Doğu Trakya'da ise Şark Ordusu önce Kırklareli-Edirne hattında toplanacak, müteakiben Garp Ordusu ile birlikte Bulgar ordusuna taarruz edecekti. Plana göre, harekâtın başarılı olması için orduların en kısa zamanda hazırlanması zorunluluğu vardı. Balkan Savaşı'nda Mustafa Kemal'in önerdiği planlamanın tersine uygulamalar yapıldı, strateji ve taktik kurallara uyulmadı. Bunun sonucunda iki hafta gibi kısa sürede her iki ordu cephesinde de hezimetle karşılaşıldı. Mustafa Kemal'in tıpkı savaş öncesi yaptığı plan gibi, harbin ilerleyen aşamasında Edirne savunması henüz devam ederken önerdiği ikinci planlama da dikkate alınmadı. Oysa Mustafa Kemal'in hazırladığı rapor, kaybedilmiş bir savaşın yıkıntıları arasında bile son bir kurtuluş ışığı vadeden bir atılım olması bakımından önemliydi. Bu planlar, muharebelerdeki örnek uygulamalar yanında kendisinin stratejik seviyede, rütbesinin çok ötesinde ne denli üstün bir planlama ve öngörüye sahip olduğunu göstermektedir.

Çanakkale Muharebeleri

Çanakkale Muharebeleri Atatürk'ün; cesur, kararlı, gerçekçi, öngörülü, sabırlı ve inisiyatif sahibi asker niteliklerinin tümünün en güzel şekilde yansıdığı örnek uygulamalarla doludur.

19. yüzyıl son çeyreğinden itibaren Prusya modelini örnek alan ve askerlik anlayışını bu model üzerine inşa eden Osmanlı ordusunda disiplin anlayışı ön plana çıkmaya başladı. Buna paralel olarak komutan ve subaylarda inisiyatif gücü sınırlandı, önemli kararlarda üst komutanın onayını alma zorunluluğu arttı. Bu zorunluluk şüphesiz, ihtiyat birlik komutanları açısından daha da bağlayıcı idi. Çanakkale muharebeleri, bir genel ihtiyat birlik komutanının inisiyatif gücünü hangi koşullarda ve nasıl kullanması gerektiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Balkan Harbi sonrası Sofya Askeri Ataşeliğine görevlendirilen Mustafa Kemal Osmanlı Devletinin savaşa girmesi üzerine aktif bir görev talep etti ve bunun üzerine yarbay rütbesinde, Çanakkale Muharebeleri başlamadan bir ay evvel 20 Ocak 1915'de ismi olan fakat henüz teşkil olunmayan 19'ncu Tümen Komutanlığı'na atandı. Mustafa Kemal'in atama kararnamesini Enver Paşa'ya vekâlet eden Talat Paşa, Sadrazam Sait Halim Paşa ve Padişah Mehmet Reşat imzalamışlardı. Atama kararnamesini müteakip Mustafa Kemal, atandığı 19'ncu Tümeni uzun çabalardan sonra bulabildi. Hatta Çanakkale savaşları sırasında kendisinin de komutanı olacak Liman von Sanders'in Kurmay Başkanı Kazım (İnanç) Bey'e tümeni sorduğunda, Kurmay Başkanı

Mustafa Kemal'e "Bizim kuruluşlarımız arasında böyle bir tümen yok" cevabını verdi. Kurmay Başkanı bir tahmin yürüterek; "Ama Gelibolu'daki 3'ncü Kolordu'nun böyle bir birlik kurmayı tasarlamış olması pek mümkündür. Oraya gitmek zahmetine katlanırsanız, herhalde gerekli bilgiyi elde edersiniz" dedi. Mustafa Kemal, kâğıt üzerinde oluşturulmuş 19'ncu Tümen'de ancak 2 Şubat 1915'te göreve başlayabildi.

19'ncu Tümen Çanakkale Muharebeleri öncesi 3'ncü Kolordu kuruluşunda olmakla beraber Bigalı çevresinde ordu ihtiyatına ayrılmıştı. Tümene verilen görev "düşmanın çıkarma harekâtına göre Gelibolu, Saros bölgesi ya da Anadolu yakasında kullanılmaya hazır olmağı".

Mustafa Kemal, Balkan Harbi'nde Bolayır Kolordusu'nda görev yaparken Çanakkale sahilini ve sahilin suretini tetkik etmişti. 18 Mart'tan sonra Boğazı donanma ile geçemeyen düşmanın karaya asker çıkarma olasılığı iyice artınca, düşmanın nereye çıkabileceği hususunda çeşitli harp oyunları yaptırmakla uğraştı. Neticede düşmanın aynı anda birkaç noktaya çıkarmaya yapabileceğine hükmederek aşağıdaki kararları verdi.

-“Düşmanın Seddülbahir bölgesinde karaya asker çıkarma olasılığı yüksektir. Düşman bu bölgeye çıkmayı ve Alçıtepe'yi elde etmeyi başardığı takdirde Boğaz'ın girişinden itibaren önemli bir kısmına sahip sahip olabilecektir.

-Düşmanın Kabatepe bölgesinin kuzeyi veya güneyine asker çıkarma olasılığı yüksektir. Kabatepe bölgesi, Boğazın kilidi olan

Kilitbahir’e çok yakın bulunmasından dolayı, Kabatepe bölgesine çıkacak düşman seri olarak Kilitbahir’e ulaşabilir. Birliklerin Seddülbahir bölgesine çıkan düşman askerleri ile meşgul olmalarını fırsat bilerek Kilitbahir’e ulaşabilir.

-Düşmanın Anadolu tarafında Menderes bölgesine asker çıkarması muhtemel ve tehlikeli değildir. Düşmanın buraya çıkaracağı askerlerin donanma ateşinden istifade edemeyeceği için çok kuvvet çıkarması gerekecektir.

-Düşmanın Bolayır tarafına asker çıkarma olasılığı zayıftır. Düşman ancak Kabatepe ve Seddülbahir civarına ihraç olunacak kuvvetleri desteklemek amacıyla Bolayır’a asker çıkarabilir, fakat bu çıkarma asıl hedefe yönelik değil, ikinci derecede gerekli bir tedbir olabilir.”

Bu kararlardan anlaşılabileceği üzere, Mustafa Kemal düşman çıkarma yerlerini tam ve isabetle değerlendirmişti. Bu değerlendirmesini defaten dile getirmiş, son olarak 24 Nisan 1915’de Gelibolu’dan Ecebat’a gelen Esat Paşa ile son gelişmeleri görüşürken, çıkarmaların yine Seddülbahir ile Kabatepe’ye olacağını bir kez daha belirtmişti.

Liman von Sanders ise, çıkarmanın birinci öncelikle Saros Körfezi’ne, ikinci öncelikle Anadolu kıyısına, üçüncü öncelikle Gelibolu Yarımadası’nın burnuna (Seddilbahir’e) yapılacağını hesap etmişti. Nitekim birlikleri tertiplerken bu görüş doğrultusunda, birinci öncelikle düşmanın çıkmasını beklediği Saros Körfezi’ne, yani dar bir alana 5. ve 7. Tümenleri, ikinci önceliği verdiği Anadolu kıyısında, daha geniş bir alana 3. ve 11.Tümenleri, üçüncü önceliği beklediği Gelibolu Yarımadası’nın güneyine sadece

9.Tümeni yerleştirdi. Bu hatalı değerlendirme ve tertiplenme, çıkarma başladığında birlik intikalleri nedeniyle zaman kaybına ve 9.Tümenin zayıyatının artmasına yol açtı.

Mustafa Kemal, sadece çıkarma bölgelerini isabetle değerlendirmekle kalmamış, aynı zamanda savunma şeklini de doğru belirlemişti. Gelibolu Yarımadası kıyı şeridindeki savunma sorumluluğunu devrederken 9.Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey, kendisine bölgenin savunulmasına yönelik karar ve değerlendirmesini sordu. Mustafa Kemal cevaben “Düşmanı karaya çıkartmamak suretiyle vazifenin yapılabileceğini, düşmanın çıkması mümkün olan sınırlı ve belirli iki sahil mıntıkasında, yani Kabatepe civarı ve Seddülbahir sahil kısımlarına çıkarma girişimi halinde savunma hattında derhal sahile yerleşecek surette kuvvetli tertibat almak gerektiğini” belirtti. Halil Sami Bey de Mustafa Kemal’in değerlendirmelerini esas alan savunma düzeni alacağını ifade etti. Ancak Ordu Komutanı olarak savunma planını kendi düşünceleri doğrultusunda yeniden düzenleyen Liman von Sanders, kıyının zayıf gözetleme birlikleriyle tutulmasını, kuvvetli ihtiyatlar ayırıp bunların desteğiyle düşmanı karaya çıkıttıktan sonra içerilere çekip karşı taarruzlarla denize dökülerek imhasını hedeflemişti. Kendisi bu konuda aldığı tedbiri sonradan şöyle ifade etmiştir. “Ben her fırka (tümen)’nın kuvvetlerini toplu tutmasını ve her fırkanın kendi mıntıkasında sahilde ancak mübrem (gerekli) emniyet tertibatı bulundurmasını emrettim.”

Doğrusu Ordu Komutanı’nın elindeki kuvvetlerin sayısı, hem kıyıyı sağlam tutmak,

hem de geride kuvvetli ihtiyatlar bulundurmak için yeterli değildi. Ayrıca kıyıya çok kuvvet yığmak, güçlü düşman donanmasının ateşleri altında daha savaşın başında fazlaca kayıp verilmesine neden olurdu. Ancak Mustafa Kemal ve diğer Türk komutanların Sanders'den farklı düşüncelerinin sebebi; mevcut kuvvetler, arazi ile düşman imkân ve kabiliyetlerini daha gerçekçi değerlendirmeleriydi. Bir muharebede, sorumluluk bölgesinin her yerinde kuvvetli olmak için birliklerinizi dağıtırsanız, hiçbir yerde kuvvetli olamazsınız. Komutanlık sanatı, tüm faktörler ışığında sorumluluk bölgesinde nerelerde kuvvet tasarrufu yapıp, nerelerde sıklet merkezi oluşturacağınızı belirlemek, hesaplı riskleri göze almaktır. Mustafa Kemal'i muharebe meydanlarında, özellikle Çanakkale muharebelerinde farklı kılan en önemli etken, onun hem stratejik planlama hem de muharebeleri sevk idare etme safhasında komutanlık sanatının eşsiz örneklerini sergilemesidir.

Sonuçta, eğer başta Mustafa Kemal olmak üzere Türk komutanların savunma tertibindeki isabetli görüşleri dikkate alınmış olsaydı savaş belki de bu kadar uzun sürmeyecekti.

25 Nisan 1915'de çıkarmalarla başlayan kara harekâtı son tahliyelerin tamamlanması ile 9 Ocak 1916'da sona erdi.

8,5 ay süren kara muharebelerinde;

-Birinci safhada; 25-30 Nisan 1915 tarihleri arasında ilk çıkarmalar ve kıyı muharebeleri,

-İkinci safhada; 01 Mayıs-05 Ağustos 1915 tarihleri arasında karşılıklı, birlikleri

takviye ederek taarruz ve karşı taarruzlar,

-Üçüncü safhada; 06-28 Ağustos 1915 tarihleri arasında İtilaf Kuvvetlerince yeni çıkarmalarla genel taarruz ve Anafartalar Muharebeleri,

-Dördüncü safhada; 29 Ağustos-17 Aralık 1915 tarihleri arasında mevzi/siper muharebeleri,

-Beşinci safhada; 18 Aralık 1915-9 Ocak 1916 tarihleri arasında İtilaf kuvvetlerinin Gelibolu yarımadasından tahliyesi gerçekleşti.

25 Nisan sabahı top sesleri ile uyanan 5'nci Ordu Komutanı, Gelibolu Yarımadasının güneyinden gelen raporlara rağmen İngilizlerin Bolayır kesimine çıkacağı saplantısından kurtulamadığı için, yanına sadece Alman yaveri Binbaşı Pirke'yi alarak Bolayır sırtlarına hareket etti.

Düşman çıkarması başladıktan sonra gelen raporları takip eden 19'ncü Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, Arıburnu kesimine çıkan kuvvetlerin kıyıda yerleşmesine meydan vermemek için hemen harekete geçilmesi gerektiğini değerlendirdi. İrtibat kuramadığı 5'nci Ordu Komutanı'ndan emrin gelmesini beklemenin harekâtın gecikmesine ve telafi edilemez gelişmelere yol açacağını düşündü. Bu durumda inisiyatifini kullanarak Süvari Bölüğünü keşif için Kocadere'nin batı sırtlarına gönderdi, 57'nci Alayı bir dağ bataryasıyla takviye ederek Conkbayırı doğrultusunda hareket ettirdi ve 72'nci Alayı Maltepe bölgesine yanaştırdı. Kendisi de durumu yakından incelemek amacıyla 57'nci Alayın tepeler hattına çıkmasını beklemeden yanına emir subayını ve birkaç atlı muhafız erini

olarak Conkbayırı'na gitti. Burada peşlerinde Anzak öncülerinin olduğu birkaç manga askerle karşılaşınca erlere süngü taktırarak mevzi aldirdi. Bu durumda Anzaklar da mevziye girdi ve beklemeye başladı. Çünkü Anzak öncü kuvvetlerinin görevi Türklerin asıl savunma hattının yerini öğrenmekti. Mustafa Kemal erleri mevzilendirince Anzaklar Türklerin asıl savunma hattına çattıklarını düşünerek gerideki kuvvetlerin gelmesini beklemeye başladılar. İşte bu arada zaman kazanılmış, 57'nci Alay bölgeye yanaşmıştı. Bundan sonra 27'nci Alayın Kanlısirt istikametindeki karşı taarruzundan sonra 57'nci Alayın Düztepe istikametinde taarruzu başladı. Bu taarruzlar neticesinde Anzak Kolordusu Arıburnu bölgesinde üç kilometre genişliğinde, bir kilometre derinliğinde bir bölgede kıyı hattına hapsedildi. Kısa süre sonra Arıburnu Kuvvetleri Komutanı olarak görevlendirilen Yarbay Mustafa Kemal, kendi tümeni ve 27'nci Alaydan başka bölgeye sonradan takviye gelen beş alayla birlikte uzun süre kıyı hattından çıkmasına müsaade etmedi.

1915 yılı Ağustos ayı başında Anzak Kolordusunu bir tümen ve iki tugayla takviye eden ve Suvla bölgesine üç tümenli 9'ncu Kolorduyu çıkaran İngilizler 6 Ağustos 1915'de genel taarruza geçti. Cephede oluşan büyük tehdit üzerine 8 Ağustos 1915 akşamı Anafartalar Grup Komutanı olarak görevlendirilen Albay Mustafa Kemal ertesi gün 9 Ağustos 1915'de önce Birinci Anafartalar Muharebesinde 9'ncu Kolorduyu mağlup ederek Suvla Koyu bölgesindeki tehdidi bertaraf etti. Bir sonraki gün 10 Ağustos 1915 sabahı şafak sökerken sadece süngü taarruzu ile

Conkbayırı'ndaki İngiliz ve Anzak kuvvetlerini 500-1000 metre geri attı. Yenilgiyi hazmedemeyen Akdeniz Sefer Komutanı General Hamilton bölgeye yeni takviyeler sevk etti. Tüm bu kuvvetlerle 21 Ağustos 1915'de bir kez daha taarruzu denedi. İkinci Anafartalar Muharebesi olarak tarihe geçen bu İngiliz taarruzunda da Türk kuvvetleri düşmana geçit vermedi.

İkinci Anafartalar Muharebesi sonrası Hamilton İngiltere'den 95 bin kişilik yeni takviye talebinde bulunduysa da hükümet bu talebi karşılamaya sıcak bakmadı. Bundan sonra Çanakkale cephesindeki muharebeler, İtilaf devletleri 1916 yılı başında çekilene kadar mevzi/siper harpleri şeklinde devam etti.

Mustafa Kemal Çanakkale Muharebelerinde;

-Arıburnu'na çıkarma yapıldığını öğrenir öğrenmez emir beklemeden kritik arazi kesimlerine kuvvet sevk etti,

-Durumu aydınlığa kavuşturunca derhal taarruza geçti. Bu suretle Arıburnu'na çıkan kuvvetleri dar bir alana sıkıştırdı. Hücumlarla üzerlerinde devamlı baskı oluşturarak Anzaklar dahil İngilizlerin savaşma azim ve iradelerini kırmaya yönelik strateji uyguladı.

-İngilizler cepheye yeni kuvvetler çıkardıkça bölge takviye ediliyordu, takviye gelen birlikler de Mustafa Kemal'in emrine verildi. Anafartalar Grup Komutanı olarak Albay rütbesinde 11 tümene emir komuta etti.

Sonuç olarak; Arıburnu cephesinde İngilizlerin 10 tümene yakın kuvvetini mağlup etti. Cepheyi yeni kuvvetlerle ne kadar takviye etseler de sonuç alamayacağını anlayan

İngilizler bölgedeki kuvvetlerini 1916 yılı başında tümüyle tahliye etmek zorunda kaldı.

Mustafa Kemal'in Çanakkale muharebelerindeki askeri ve stratejik yönden dâhice uygulamaları

-Muharebenin gidişatının henüz belirsiz olduğu çıkarmaların başladığı o kaotik ortamda, en tehlikeli gelişmenin nerede olacağını sezinleyip , emir beklemeden harekete geçmesi (Cephedeki durumun tümüyle belirsiz ve karmaşık olduğu, ihtiyata en fazla nerede ihtiyaç duyulacağını bilinmediği muharebenin başlangıcında, bir genel ihtiyat birliği komutanının Ordu Komutanının emrini almadan bu şekilde harekete geçmesi tarihte görülmemiştir. Elbette Mustafa Kemal, emir almak için çaba göstermiş, ancak Ordu Komutanı ile irtibat kurmak mümkün olmamıştır. Ordu Komutanı'nı beklemenin çok geç olacağını bildiğinden, sorumluluğu üstlenerek inisiyatif kullanmıştır.),

-Taarruz için ön olarak, bölgedeki kritik arazi kesimi olan Conkbayırı ve Kocaçimen Tepeye birlik sevk etmesi,

-Sevk ettiği birliklerinden önce Conkbayırına gitmesi, orada çekilmekte olan küçük bir asker topluluğuna süngü taktirip derhal mevziye sokması, bu suretle tepeye tırmanmakta olan Anzakları şaşırtıp duraklatması (Kazanılan kısa zaman gerideki birliklerin yetişmesini sağlamış, Mustafa Kemal mermileri biten birkaç manga askere sadece süngü taktirip mevzi aldirmekle savaşın kaderini değiştirmiştir.),

-Durum açıklığa kavuşunca tereddütsüz azami kuvvetle taarruz etmesi (Bu suretle

Anzakları kıyıda daracak alana sıkıştırmıştır.),

-Sürekli taarruz ve karşı taarruzlarla düşmanın moral gücünü ve savaşma azmini kırması,

-Conkbayırı'nda siper harpleri ile statik hale gelen muharebelerde baskın şeklinde süngü hücumu ile düşmanı 500-1000 metre geriye atması (Dünya harp tarihinde mevzi/siper harplerinde hem bu şekilde gerçekleştirilen, hem de tek bir hücumda düşmanı bu denli siperlerinden söküp atan başka bir örnek yoktur),

-Anafartalar'da süvarileri kitle halinde kullanıp üstün düşman kuvvetlerini mağlup etmesi (İkinci Dünya Harbinde uygulanan Yıldırım Harbine örnektir.),

-Muharebe alanında tek başına 11 tümeni (O dönemin muhabere imkânları ve muharebe ortamında, üstelik iç içe geçmiş birliklerin durumu tahayyül edildiğinde sevk idarenin ne denli zor olduğu açıktır.),

-İngilizleri çaresiz bırakıp cepheyi tahliye mecbur etmesidir.

Çanakkale'de uluslararası güçlere karşı kazanılan zafer, Türk ve dünya tarihi bakımından önemli sonuçları beraberinde getirmiştir. Bunların şüphesiz en önemlisi, Mustafa Kemal'in askeri dehasının dünya tarihinde yer almış olmasıdır. Diğer önemli neticelerinden biri de, Rusya üzerindeki tesirleri ve Çarlık Rejiminin çöküşünü hızlandırmasıdır.

Çanakkale Muharebelerini inceleyen H.C. Armstrong "Grey Wolf (Bozkurt) Mustafa Kemal" adlı eserinde, "Conkbayırı doruk çizgisi, Çanakkale'den İstanbul'a giden yolun kilidi idi. Eğer Çanakkale ve İstanbul düşerse, Türkiye Almanya'dan kopacak ve barış yapmak zorunda

kalacaktı. Bu durumda Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan muhtemelen İngilizlere katılacak, Rusya'ya giden yol açılacaktı. Taarruz eden Avustralyalılar bu müthiş olanaklar arasında soluk benizli, kararlı ve Conkbayırı'nın daracık doruğunda sadece kendi kişiliği ile yorgun Türkleri mevziilerinde tutan Mustafa Kemal vardı" diye belirterek Atatürk'ün oynadığı rolün azametini belirtmiştir.

Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey muharebelere ilişkin düşüncelerini; "Tarihteki hiçbir olay, Çanakkale Muharebeleri'nde olduğu kadar yapılan plan ve öngörülerini boşa çıkartmamış, alınan kararları karıştırmamış ve belirlenen stratejik kuralları bozamamıştır" sözleriyle açıklamıştır.

Yeni Zelandalı askeri tarih uzmanı Allan Moorehead ise Atatürk'ün Çanakkale Muharebelerinde ortaya koyduğu sevk ve idare yeteneğinden, "Mustafa Kemal'in savaş güdümünde gösterdiği şaşırtıcı başarılar dizisi bu tarihte başlar diyebiliriz. Ne Liman von Sanders'in ve ne de başkasının göremediğini O görmüş, Gelibolu Yarımadasına ancak Conkbayırı ve Kocaçimen'den egemen olunabileceğini O anlamıştı. İtilaf Devletleri burayı ele geçirirlerdi bütün Boğaz'a egemen olurlardı. Küçük rütbeli ama dahî bir Türk subayının orada bulunması İtilaf Devletleri için en büyük talihsizlikti" diye övgüyle söz etmiştir.

Doğu (Kafkas) Cephesi

Çanakkale Muharebeleri süresince Mustafa Kemal Gelibolu yarımadasında 289 gün görev yapmıştır. 9 Aralık 1915'de hastalığı nedeniyle Anafartalar Grubu Komutanlığından ayrıldıktan sonra 16 Ocak 1916'da 11'nci ve

12'nci Tümenlerden oluşan Edirne'deki 16'nci Kolordu Komutanlığına atanmıştır. Edirne'de bulunduğu altı haftalık kısa sürede kolordusunun eğitimini geliştirmeye, donatımını tamamlamaya ve birliklerine çeki düzen vermeye çalışmıştır.

1916 yılı Mart ayı sonunda Kolordusu ile birlikte Edirne'den Diyarbakır'a geldiğinde Rus Ordusu Muş-Bitlis hattına kadar ilerlemiş, Diyarbakır mihveri açılmıştı. Görev bölgesine giderken yolda terfi ettiğini öğrenmişti. "16'nci Kolordu Kumandanı Albay Mustafa Kemal'in cereyan eden savaşlardaki faydalı ve olağanüstü hizmetlerinden dolayı kendisine bir yıl kıdem verilerek rütbesi Tuğgeneralliğe (Mirlivalığa) yükseltilmiştir" ibareli Padişah Buyruğunu Sultan Mehmet Reşat 1 Nisan 1916'da imzalamıştı.

Mustafa Kemal Paşa'ya 16'nci Kolordu ve bölgedeki zayıf kuvvetlerle Rusları bu hatta durdurma görevi verilmişti. Önce bölge halkının güvenini kazandı, onların desteğini aldı. Yerel kuvvetleri toparlayıp düzene soktu. Yaklaşık 100 km genişliğindeki cephede, üstün Rus kuvvetlerini önce durdurdu, sonra taarruza geçti. Arazinin dağlık yapısını iyi kullandı. Rus kuvvetlerini belirli istikametlere kanalize etti. Çok sert geçen 1917 yılı kışında Ruslar bütün cephe boyunca yaklaşık 100 bin zayıat verirken Mustafa Kemal Paşa, kuvvetlerini uygun alanlara çekmek suretiyle soğuğa karşı korudu. Sonuçta Muş, Bitlis ve Tatvan'ı işgalden kurtardı. Rus kuvvetlerinin Diyarbakır istikametinde ilerlemesine mani oldu.

Buradaki muharebeler, Mustafa Kemal'in gerçekçi ve sabırlı kişiliğinin ön plana çıktığı, mevcut kuvvetlerin yanı sıra bölge

halkının desteğini alarak yerel kuvvetlerden azami istifade ettiği, özel harekât nevilerini başarıyla uyguladığı bir örnek olmuştur. En önemlisi de; buradaki görev süresince halkın güvenini kazanmış, bu güven sayesinde milli mücadele döneminde onların desteğini almıştır.

Burada görev yaptığı dönemde Muş ovasını geriye bağlayan Kulp geçidindeki savunma tertibi alınan yeri Rus taarruzları için tehlikeli görmüş ve birliklerini geriye çekme kararını vermişti. Bu geri çekilme hakkında, emir subaylarından Şükrü Tezel anılarında şu bilgileri vermektedir. “Bizzat idare ettiği bu harekatta, birliklerin geriye kalan en son er de önünden geçerek görünürde hiç kimse kalmamış olmasına rağmen araziye hâkim bir noktada saatlerce dimdik ayakta duran Paşa hala yerinden ayrılmıyordu. Karşı sırtlardan bazı Rus birliklerinin görünmesi üzerine emir subaylarının telaşlanmasını önemsemeyen Mustafa Kemal “karşıdan gelmekte olduğunu gördüğüm asker önümden geçip emniyetle girmedikçe buradan ayrılmayı asla düşünmem” diyor ancak birliklerin çekildikleri yere baktığımızda hiç bir şey göremiyorduk. Fakat Paşa’nın eliyle işaret ettiği tarafa baktığımızda hakikaten bir askerin oldukça yavaş yürüyüşle ilerlemekte olduğunu gördük. O bulunduğu yerden, hasta olduğu öğrenilen er geçtikten sonra ayrılmıştır.”

Kolordu komutanlığından sonra Mustafa Kemal Paşa bu cephede 2’nci Ordu Komutanı olarak da görev yapmıştır. Bu görevden ayrılırken Kafkas (Doğu) cephesinde muharebeler durmuştu. Rusya’da Bolşevik Devrimi öncesi karışıklıklar yaşanıyordu. Doğu

cephesinden sonra Atatürk 5 Temmuz 1917’de Sina Cephesindeki 7’nci Ordu Komutanlığına atandı.

Sina Cephesi

Sina cephesinde 1917 yılı ilkbaharında İngilizlerle yapılan iki Gazze muharebesi de Türk zaferiyle sonuçlanmıştı. Fakat İngilizler yeni kuvvetler getirerek cephe hattını takviye ediyorlardı. 11 Mart 1917’de Bağdat’ın İngilizler tarafından zapt edilmesinden sonra Filistin’de de durum ehemmiyet kazanmakta idi. Hicaz isyanı neticesinde Mekke düşmüş, Medine’deki kuvvetler sarılmış, Arap asileri Akabe Körfezinden Filistin Cephesinin yan ve gerilerini tehdide başlamışlardı. Mustafa Kemal Paşa cepheye geldiğinde İngilizler yeni takviyelerle sonbahar taarruzuna hazırlanmakta, Türk Başkomutanlığı Bağdat’ı geri almak için Yıldırım Ordular Grubunu teşkil etmekteydi. Yıldırım Orduları Grubu emrinde Halep’teki 7’nci Ordu ile Irak’taki 6’ncı Ordu bulunacaktı. Sonbaharda yapılan teşkilat değişikliği ile 6’ncı Ordunun yerini General Kress komutasında Filistin’deki 8’nci Ordu aldı.

Yıldırım Ordular Grubu Bağdat’ı geri almak için kurulsun da güneyde beliren tehdit üzerine Bağdat Seferi ertelenmiş, önce Sina cephesindeki İngilizlere saldırarak yenme, sonra Bağdat üzerine yürüme kararlaştırılmıştı. Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığına Almanya’dan Falkenhayn getirilmiş, kendisine büyük yetkiler verilmişti. Türkleri küçük gören Falkenhayn, bölgedeki şeyhleri, aşiret reislerini ve nüfuzlu insanları parayla satın alarak amacına ulaşacağı kanısındaydı. Bir sömürgeci gibi davranışları Mustafa Kemal Paşa’yı çok rahatsız

ediyordu.

Bir süredir cephe­deki durumu inceleyen Mustafa Kemal Paşa, 20 Eylül 1917’de Başkomutan Vekili Enver Paşa’ya bir rapor gönderdi. Raporunda özetle şunları belirtiyordu:

-Bölgede halk ile idare arasındaki ilişkiler sarsılmıştır. Halk perişan, hükümetin gçszlg yüzünden memleket anarşı içerisindedir. Rüşvet ve vurgunculuk almış yürümüş, halk hkmetten yüz çevirmiştir. Savaş sürüp giderse, çürüyen devlet binası günün birinde birden bire çökecektir.

-Savaş yakın bir gelecekte bitmeyecektir. Bizim karşı tarafı barışa zorlamamız bahis konusu değildir. Almanların izlediği usl “geliniz bizi yeniniz ilkesine dayanmaktadır.

-Ordumuz savaşın ilk yıllarına göre oranla çok zayıflamış, birliklerin mevcudu beşte bire dşmştir. Doğuda Ruslar bir saldırıya geçerlerse buna karşı koyamayız. Irak’ta İngilizler amaçlarını elde etmişlerdir. Sina cephesinde düşman saldırıya hazırlanmaktadır.

-Özetle Batı’dan bir saldırı beklemeli, Suriye Cephesinde ise düşman saldırısını geri çevirecek tedbirler almak lazımdır. Irak’ın geri alınması düşünülemez. Elimizde bunun için kuvvet de yoktur.

-Bu sözlerimle her şeyin bitmiş olduğunu söylemek istemiyorum. Kurtuluş areleri vardır. Ancak isabetli tedbirleri bulmak, durumu hayale kapılmadan görmek gerekir. Bunun için; iten hükümet kuvvetlendirilmeli, açlığı giderecek iktisadi tedbirler alınmalı, askeri politikamız savunma politikası olmalı ve elimizdeki bir tek eri dahi sonuna kadar

saklamalıyız. Yurt dışındaki bütün kuvvetlerimizi geri getirmeliyiz.

-Yine Suriye ve Hicaz’ın sorumluluğu şimdiye kadar olduğu gibi kendi evlatlarımızdan birinin elinde olmalıdır. Sina Cephesinde de komuta bizden birisine verilmelidir. Almanları idare etmek gibi bir yol memleketimizin çıkarlarına aykırıdır. Bu lm-kalım savaşında kendi kendimize karar veremeyecek kadar güçsüz değiliz. Falken­hayn’ın görevde kalması yurdumuzun çıkarları için zorunlu ise, kendisi yalnız bir askeri komutan kalmalı, asıl idare ve geri hizmetler bir yurt çocuğuna bırakılmalıdır. Eğer biz harekete geçmeden önce düşman saldırıya geçer ve 7’nci Ordudan gönderilen kuvvetler parça parça Kress’in komutasına verilerek benim kararghım işsiz kalırsa, bu hale seyirci kalamam ve derhal bütün kuvvetleri kendi emrime alırım. Sina cephesi bir komuta altında erimeğe mecbur olursa, bu komutan ancak ben olabilirim. Almanların bu durumdan faydalanarak yurdumuzun bütün kaynaklarını kendi ellerine almalarına karşıyım.

Bu raporla yetinmeyerek 24 Eylül 1917’de ikinci bir rapor daha gönderdi. Bu raporunda da Sina Cephesindeki İngiliz kuvvetleriyle kendi kuvvetlerimizi rakamlara dayanarak analiz ettikten sonra şu düşüncelere yer veriyordu:

-Burada bir saldırı değil ancak savunma savaşı yapabiliriz. Bunun için yurt içi ve dışından toplanacak bütün kuvvetler Sina Cephesine yollanmalıdır. Mevcut kuvvetlerle Mareşal Falken­hayn’ın bir saldırıya geçme düşüncesi tamamıyla yersizdir. Cepheye arka arkaya katılacak kuvvetleri, ağır top ve çok

miktarda cephaneye ve malzemeye pekiştirmek ve sağlam koruganlar hazırlayarak, saldıracak düşmana zayıf verdimek yolunu tutmalıyız.

-Bir savunma görevi alacak olan Sina Cephesine iki ordu karargâhı sığmaz. Bunu Falkenhayn'a da söyledim. Böyle bir kuruluşun Sina Cephesine sığabileceği gerekçesini savunduğu zaman bana gösterdiği plan, bir saldırı planı idi.

-Bu cepheye tek kişi komuta etmelidir. Sina Cephesine benim komuta edebilmem için noksan tecrübe ve kıfayet gibi bir düşünce ileri sürülemez. Çünkü Arıburnu ve Anafartalar'da 11 tümeni ve bir süvari tugayını başarı ile kullanmış ve 10 tümenlik 2'nci Orduyu idare etmiş bir komutan, istenilen tecrübeyi kazanmıştır. Falkenhayn beş ayda hiçbir iş görmemiştir. Kendisine ne askeri, ne de siyasi asla güvenim yoktur. Bu cephe görev alamaz. Arabistan Başkomutanlığına bağlı olarak Sina Cephesine ben komuta etmeliyim. Bu olmazsa beni 7'nci Ordu Komutanlığından affetmelisiniz. Raporlarıma cevap alamazsam Mareşal Falkenhayn'a emrinde çalışmayacağımı bildireceğim.

Mustafa Kemal Paşa'nın raporlarına karşı Başkomutan Vekili Enver Paşa birkaç defa teskin edici mahiyette cevap vermiş, görevine devam etmesini istemiştir. Ancak Atatürk, bu şartlar altında faydalı olamayacağını bildiğinden Ekim 1917 ortalarında 7'nci Ordu Komutanlığını bırakarak İstanbul'a dönmüştür.

Sadece bu raporlar bile Atatürk'ün askeri dehasını ortaya koymakta, onun geleceği nasıl doğrulukla sezinlediğini göstermektedir. Nitekim bu cephe sonraki gelişmeler tümüyle

Atatürk'ün belirttiği şekilde gelişmiştir.

İngiliz Mısır Seferi Kuvvetleri yeni komutanı General Allenby 27 Ekim 1917'de Gazze'ye yoğun bir topçu ve donanma ateşi başlattı. Hazırlık ateşleri sürerken Birüssebi garnizonunu çepeçevre kuşatacak şekilde manevra yaptı. 8'nci Orduya, sınırlı ihtiyat birliklerini mevzilendirme olanağı bırakmadan üç cepheden eş zamanlı taarruza başladı. 31 Ekim 1917'de cereyan eden Birüssebi Muharebesinde yapılabilecek bir şey yoktu, cephe yarıldı. Birüssebi düştükten sonra İngiliz ordusu Gazze istikametinde saldırılarını sıklaştırdı. 2 Kasım 1917'de Gazze savunma hattının birkaç yerden yarılması üzerine Türk birlikleri çekilmeye başladı. Allenby çekilen kuvvetleri rahat bırakmamak için takip harekâtında yoğun bir baskı uyguladı. 8'nci Ordu Yafa'nın ötesine kadar çekildi. Bundan sonra İngilizler dikkatlerini Kudüs'e yoğunlaştırdılar. İkinci Kudüs Muharebesinde de 8 Aralık günü savunma mevzii Kudüs'ün kuzey batısından yarıldı. Türkler 8/9 Aralık gecesi Kudüs'ü boşaltmak zorunda kaldı. 9 Aralık 1917 günü Osmanlı Devleti'nin son Kudüs Mutasarrıfı İzzet Bey, Belediye Başkanına bir teslim mektubu vererek sabah şehirden ayrıldı.

Kudüs'ün kaybı sonrası Enver Paşa Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına Liman von Sanders'i atadı. General Sanders ve ast birlik komutanları yaz mevsimi boyunca büyük olmasını bekledikleri İngiliz taarruzuna maruz kalacak savunma mevzilerini hazırlamak için gayretli bir şekilde çalıştılar. Filistin cephesinde Osmanlı ordusu 1918 yılında askerî insan gücü bakımından giderek zayıflıyordu. Kayıpların

çoğu hastalıktan ya da firardandı.

Filistin-Suriye Cephesi

7'nci Ordu Komutanlığından ayrılan Mustafa Kemal Paşa 15 Ekim 1917'de 2'nci Ordu Komutanı sıfatıyla izinli olarak İstanbul'a döndü. 15 Aralık 1917'de Alman İmparatoru'nun resmi konuğu olarak Almanya'ya giden Veliaht Vahdettin'e refakat etti. Onunla birlikte Almanya'yı gezen Mustafa Kemal Paşa, Batı cephelerindeki durumun umduğundan daha kötü olduğunu gördü. Almanya savaşı bitirmek üzereydi. Bu görüşünü Almanlara açtığı zaman soğuk karşılandı. Ama elinden geldiği kadar Vahdettin'i görüşlerine yaklaştırmaya çalıştı. Bu gezi, görüşlerinde ne kadar haklı olduğunu kanıtlamıştır.

Filistin'de durumun tümüyle kritik bir aşamaya gelmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa 7 Ağustos 1918'de ikinci kez 7'nci Ordu Komutanlığına atandı. İngilizlerin üstün kuvvetleri karşısında Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı Yafa-Kudüs hattının kuzeyinde üç ordu ile savunma tertibi almıştı. Batıda Akdeniz sahiline doğru Cevat Paşa'nın komuta ettiği 8'nci Ordu, merkezde Mustafa Kemal Paşa'nın 7'nci Ordusu ve doğuda Cemal Paşa'nın komutasında 4'ncü Ordu tertiplenmişti. Önceki muharebelerde Türk birlikleri çok zayıf vermiş, Yıldırım Ordular Grubunun toplamı yaklaşık 30 bin civarına düşmüştü. Üstelik arazi de savunmaya elverişli değildi. Buna mukabil İngiliz Mısır Seferi Kuvvetleri Komutanı General Allenby, sadece taarruz kademesinde 80 bin civarında askerle tertiplenmişti. Mısır Seferi Kuvvetlerinin toplam mevcudu 467.650 kişi idi.

Yıldırım Ordular Grubu üç ordusu ile 90

kilometrelik bir cepheye yayılmıştı. Tahkimat zayıf olmakla beraber eldeki kuvvet de bu kadar geniş bir cepheyi savunmaya kâfi değildi. Orduları birbirine denk cephelere yaymak suretiyle her deliği kapatmak isteyen düşünce neticesinde, düşman herhangi bir yerde kuracağı ağırlık merkeziyle cepheyi istediği yerden yarabilecek durumda idi. Nitekim İngilizler Nablus Muharebesine başlarken 8'nci Ordunun 8.000 mevcudu karşısında 53.000 kişi bulundurmak suretiyle 7 misli, bu ordunun 22'nci Kolordusunun 3.000 mevcuduna karşı 15.000 mevcutla 14 misli üstünlük sağlayınca yarma kaçınılmaz oldu. Mevcut azlığının yanı sıra Yıldırım Ordular Grubu Nablus Meydan Muharebesine, geceli gündüzlü muharebelerde fiziki ve moral bakımından muharebe gücünü büyük ölçüde kaybetmiş kuvvetlerle, her bakımdan noksansız bir desteğe sahip olan çok üstün İngiliz Ordusu karşısında girmek durumunda kaldı.

Henüz muharebeler başlamadan önce, cephe hattında hastalanmış yataarken Mustafa Kemal Paşa, Kurmay Başkanı'nın okuduğu günlük raporları dinliyordu. Raporlar arasında bir esirin ifadesinden iki gün sonra İngilizlerin taarruz edeceklerini sezdi. Derhal hasta yatağından kalktı ve karargâhını toplayarak düşmanın 19 Eylül 1918 akşamı genel taarruza geçeceğini belirten bir harekât emri yazdırdı. Emrin bir nüshasını da bilgi için Yıldırım Ordular Grup Komutanı Liman von Sanders'e gönderdi. Sanders, Mustafa Kemal Paşa'nın çıkardığı sonucu uzak gördü (doğruluğuna ihtimal vermedi), bununla beraber ihtiyattan bir zarar gelmez diyerek müdahale etmedi.

Ne yazık ki Liman von Sanders, Mustafa Kemal Paşa'nın çok hırpalanmış kuvvetlerin bir elden idaresi için ordular grubu yerine ivedi olarak tek bir ordu halinde tensik edilmesi önerisini dikkate almamış, İngilizlerin 19 Eylül akşamı taarruza geçeceği görüşünü tebessümle karşılamıştı. Nitekim 19 Eylül 1918 günü General Allenby komutasındaki İngiliz birlikleri sıklet merkeziyle 8'nci Ordu cephesine taarruza başladı. 8'nci Ordu cephesinde 30 kilometre genişliğinde yarma oluştu. Bu kesimden giren İngiliz süvarileri Liman von Sanders'in Nasıra'daki karargâhını bile bastı. Gelişmeler Mustafa Kemal Paşa'yı haklı çıkarmıştı. Türk savunma cephesi artık onarılmayacak hale geldi. 8'nci Ordunun çekilmesi bozguna dönüştü. Gerideki bir mevzide tutunma olanağı da kalmadı. Bu durumda 7'nci Ordu Komutanı olarak bir kez daha askeri dehasını göstererek sağ kanadını Nablus kuzeyine kırarak Şeria Nehrinin batısında savunmaya geçti. Ne var ki 8'nci Ordu bölgesinden ilerleyen İngiliz birlikleri 7'nci Ordunun geri çekilme yollarını kesecek ve kuşatacak şekilde ilerliyorlardı. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa çaresiz önce Şeria Nehrinin doğusuna geçti, sonra 4'ncü Ordu ile birlikte Şam istikametinde çekilmeye başladı. Padişah, ordusunu imhadan kurtardığı için Mustafa Kemal Paşa'ya "Fahri Yaverlik" unvanı verdi. Liman von Sanders gelinen aşamada Şam bölgesinde savunmaya geçilmesini istiyordu. Bu karar askeri olmaktan ziyade siyasi bir karardı. Mustafa Kemal gerçekçi bir komutan olduğu için bu düşüncede değildi.

29 Eylül 1918'de birlikleriyle Şam

güneyine gelen Mustafa Kemal Paşa Başkomutanlığa aynı gün gönderdiği raporda, o güne kadarki gelişmeleri özetleyip, burada Yıldırım Ordular Grup Komutanı'ndan aldığı talimat üzerine 7'nci Orduyu Şam'ı savunmakla görevlendirilen 4'ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya bıraktığını, Rayak'ta toplanan perakende erlerle savunmaya geçilmesini görevini aldığını bildirdi. Yine raporunda Şam'ın uzun süre savunulamayacağını, bu nedenle kuzeyden kaydırılacak kuvvetlerle birlikte Rayak kuzeyinde esaslı bir savunma hattı kurulmasını teklif etti.

Mustafa Kemal'in dediği çıktı, Şam 30 Eylül 1918'de düştü. Buradan kuzeye çıkamayan iki Türk tümeni de esir edildi. Bu esnada Mustafa Kemal Paşa Rayak'ta toplayabildiği 1500 kadar subay ve erle savunma hattı kurmaya çalışıyordu. Ancak bu kadar kuvvetle bu denli üstün düşmana karşı ciddi bir savunma yapılamazdı. O, Yıldırım Ordular Grubu'ndan kalanların düşmana ezdirilmeden daha geriye, Halep'e kadar çekilmesi ve burada birliklere çeki düzen verilerek savunmaya geçilmesi gerektiğini düşünüyordu. Hâlbuki Liman von Sanders birliklerin bulundukları mevkilerde savunmayı sürdürmelerini emretmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa Humus'a giderek Liman von Sanders'le yüz yüze görüşüp düşüncesini açıkladı. Liman von Sanders Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerine katıldığını, ancak neticede bir yabancı olduğunu ve çekilme kararını veremeyeceğini, böyle bir kararı ancak memleketin sahiplerinin verebileceğini belirtince Mustafa Kemal "O halde kararım uygulanacaktır" diyerek

görüşmeye noktayı koydu. Sonrasında Ordular Grubu Kurmay Başkanı Kazım Paşa'yı da birliklerin Halep bölgesine çekilmesi kararının zorunluluğuna inandırdı.

Şam'daki savunma hattını geçen İngiliz birlikleri Halep'e doğru ilerledi. İngilizlerin Arap isyancılarla birlikte 23 Ekim 1918'de başlattıkları taarruzları Mustafa Kemal Paşa Halep kuzeyinde durdurdu. Böylece Antakya savunma hattı içinde kaldı ve İngilizlerin Toros geçitlerine doğru ilerlemeleri önendi.

Mustafa Kemal Paşa burada mevcut kuvvetleri topladı. Kuvvetleri 7'nci ve 2'nci Ordu halinde teşkilatlandırarak Yıldırım Ordular Grubunu yeniden oluşturdu. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması gereği Türk ordusundaki Alman komutan ve subaylar Türkiye'den ayrılınca Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına atandı. Liman von Sanders 31 Ekim 1918'de görevi kendisine teslim ederken "Yenildik. Şimdi her şey bitti" diye üzüntüsünü dile getirdi. Mustafa Kemal de "Savaş, bağlaşıklarımız için bitmiş olabilir. Bizim bağımsızlığımızın savaşı şu anda başlıyor" diye cevap verdi.

Mustafa Kemal Paşa Filistin-Suriye Cephesindeki uygulamalarıyla; disiplinli, düzenli ve kuvvet kaptırmadan çekilmeyi başardı. Bu cephede İngiliz kuvvetleri ilk kez durdurulmuş oldu ve Hatay Misak-i Milli sınırları içinde kaldı.

Bu cephede örnek nitelikteki taktik ve stratejik uygulamaları;

-İngilizlerin taarruza geçeceği günü sezinlemesi,

-Ordu cephesinde, yarma oluşan komşu

ordu cephesine doğru sağa kanat kırdırması,

-Çekilme zorunlu hale geldiğinde tereddütsüz uygulamaya geçmesi,

-Çekilmenin duracağı hattı doğru belirlemesi,

-Üst komutanlığın karar vermede tereddüt gösterdiği anda sorumluluğu üstlenerek tüm cepheye emir vermesi,

-Kuvvet kaptırmadan çekilmeyi başarabilmesi,

-Kuvvetlerini korumasıdır.

Sonuçta Mustafa Kemal Paşa, bu cephede başarılı olmak için geçmişten itibaren önerdiği tedbirler dikkate alınmadığı için, gelecekte nasıl bir sonuçla karşı karşıya kalınacağını biliyordu. En büyük endişesi, yanlış kararlar ve manevralar sonucu kuvvetlerin kuşatılarak esir düşmesi sonucu İngilizlere kaptırılmasıydı. Bu nedenle harbin sonuna kadar mümkün olduğunca kuvvetleri korumayı amaçladı. Büyük Harp biter bitmez Milli Mücadeleyi başlatmayı öngördüğünden, kullanılacak kuvvetleri hesaplıyordu. Kalan birlikler eriyerek artık tükenme noktasına geldiğinden, her bir kuvvetin muhafazası hayati öneme haizdi. Nitekim Milli Mücadele başlarken Doğu cephesindeki kuvvetler dışında muharebe yeteneğine sahip en önemli güç, Güney cephesindeki bu birlikler oldu.

İstiklal Harbi

Kütahya Eskişehir Muharebeleri

Milli mücadelenin başlangıcında zayıf düzensiz birlikler karşısında çok üstün muharebe gücüyle Bursa-Uşak hattına kadar zorlanmadan ilerleyen Yunan ordusu, Türk birlikleri düzenli ordu teşkilatına geçtikten sonra 1921 yılı

başlarında İnönü muharebelerinde iki kez yenilgiye uğratıldı.

Yunanlılar bu yenilgilerin öcünü almak üzere dört aylık bir hazırlıktan sonra yeni bir taarruza karar verdiler. Genel seferberlikte kuvvetlerini 11 tümene çıkardılar. Yunan ordusu Türklerden insan ve top bakımından iki, makineli tüfek bakımından on kat üstün durumdaydı. Bu sırada Türk ordusu bütün çabalara rağmen seferberliğini ve teşkilatlanmasını tamamlayamamıştı. Mevcutları eksik 15 piyade, iki süvari tümeniyle bir süvari tugayından kurulu Batı Cephesi kuvvetleri İnönü-Kütahya-Döğer genel hattında savunma için tertiplendi. Yunanlılar kuvvet çoğunluğu ile güney kanattan Döğer-Seyitgazi yönünde olmak üzere 10 Temmuz 1921’de saldırıya geçtiler.

Üstün kuvvetlerle başlayan Yunan taarruzu, cephenin diğer kesimlerinde bir gelişme olmasa da güney kanatta hızla gelişti. Bu bölgede oluşan yarma, tüm kuvvetlerin güneyden kuşatılma tehlikesini yaratınca Türk kuvvetleri Eskişehir-Seyitgazi hattına çekildi. Ancak mevcut koşullarda bu hatta da uzun süre savunulamayacağı açıktı. Bu esnada Mustafa Kemal Paşa cepheye gelerek durumu değerlendirdi. Türk Ordusunun büyük çaplı bir harekât için geniş kapsamlı hazırlığa ve zamana ihtiyacı olduğunu gördü.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa’nın kamuoyu baskısı oluşacağı itirazına rağmen ordunun Sakarya Nehri doğusuna çekilmesi direktifini verdi. Gerekçesini de “Orduyu Eskişehir kuzey ve güneyinde topladıktan sonra, düşman ordusuyla araya büyük bir mesafe koymak gerekir ki ordunun düzenlenmesi,

toparlanması ve yeniden güç kazanması mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya doğusuna kadar çekilmek bile doğrudur. Düşman durmaksızın arkamızdan gelirse hareket üslerinden uzaklaşacak ve yeniden menzil hatları kurmaya mecbur olacak; herhalde beklemediği birçok güçlkle karşılaşacak, buna karşılık bizim ordumuz toplu bulunacak ve daha uygun şartlara sahip olacaktır. Bu türlü davranışımızın en büyük sakıncası, Eskişehir gibi önemli yerlerimizi ve çok araziye düşmana bırakmaktan dolayı halk üzerinde doğabilecek manevi sarsıntıdır. Fakat az zamanda elde edebileceğimiz başarılı sonuçlarla bu sakıncalar kendiliğinden giderilmiş olacaktır. Biz askerliğin gereklerini tereddütsüz uygulayalım, öteki türlü sakıncalara nasıl olsa karşı koyabiliriz” şeklinde izah etti.

Gerçekten de Kütahya ve Eskişehir muharebelerinin kaybedilmesi, Eskişehir gibi stratejik değeri yüksek bir bölgenin Yunanlıların eline geçmesi ve yaklaşık 130 kilometrelik bir bölgenin düşmana terk edilerek Sakarya nehri doğusuna çekilmeye başlanması Ankara’da büyük bir heyecan ve panik yarattı. Halkın ve ordunun morali çok olumsuz etkilendi. Ankara’nın boşaltılması ve Meclisin Kayseri’ye taşınması hazırlıklarına başlandı. Meclis’te muhalif sesler yükseldi. Mustafa Kemal durumun bu denli olumsuzluğuna karşı tüm milleti ordusu ile birlikte yeniden bir ülkü etrafında birleştirmeyi ve mücadele ruhunu canlı tutmayı başardı. Eskişehir-Seyitgazi hattından Sakarya Nehri doğusuna çekilme 22 Temmuz 1921’de başladı. Yaklaşık 130 kilometre mesafeyi birlikler üç günde yürüdü. 25 Temmuz

1921'den itibaren Sakarya Nehri doğusunda tertiplenmeye geçildi.

Sakarya Meydan Muharebesi

22 gün 22 gece süren, belki de dünya tarihinin en uzun meydan muharebesi olan bu yaşamsal savaş yakın askeri tarihimizin bir dönüm noktasıdır. Muharebe başlarken Türk Ordusunun gücü 6.855 subay, 22.186 er, 868 makineli tüfek, 181 top, bir miktar binek aracı ve otomobil ile iki uçak idi. Yunan Ordusunun gücü ise 3.780 subay, 120.000 er, 2.768 makineli tüfek, 286 top, 840 kamyon ve 18 uçak idi.

Türk Milli Mücadelesinin en belirgin vasıflarından birisi de, bu savaşın bir "topyekûn savaş" öğretisi içinde yapılmış olmasıdır. Topyekûn savaşın niteliğini 5 Ağustos 1921'de "Ordu ve Millete" başlığıyla yayımladığı bildiriden anlamak mümkündür. Kendisi bu bildiriyle; milletin bütün bireylerini savaşıma çağırması, "Düşman ordusunu, ana yurdumuzun kutsal bağrında boğarak bağımsızlığımıza kavuşacağız. Bu tek amacın sağlanması için gereken her şey yapılacaktır." direktifiyle topyekûn harbin gereğini ortaya koymuştur.

Sakarya Meydan Muharebesinde önce stratejik savunma, son safhada karşı taarruz yapılmıştır. Muharebe dört safhada cereyan etmiştir:

-Birinci Safha: Yunan Ordusunun ileri harekâtı (14-22 Ağustos 1921),

-İkinci Safha: Yunan Ordusunun taarruzu ve güneyden kuşatma teşebbüsü (23-30 Ağustos 1921),

-Üçüncü Safha: Yunan Ordusunun Çal Dağı- Haymana istikametinde yarma teşebbüsü (1-6 Eylül 1921),

-Dördüncü Safha: Yunan Ordusunun çekilmesi ve Türk Ordusunun karşı taarruz girişimi (7-22 Eylül 1921).

Yaklaşık 90 kilometre genişliğinde bir cephede gerçekleşen bu muharebede, önceki muharebelerden farklı olarak Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır, o satıh bütün vatandır" prensibi kapsamında bir savunma sistemi uygulandı. Kuvvet yönünden üstün ve modern silahlarla donatılmış büyük bir ordu, muharebe bölgesinin derinliği içerisinde eritilip yenilerek felakete sürüklendi. Azimle yürütülen savunma sonunda düşmanın taarruz gücü kırıldı, düşman geri atıldıktan sonra, ele geçirilen stratejik üstünlükle ordunun genel karşı taarruza hazırlanmasında zaman ve inisiyatif kazanıldı.

Başkomutan, Sakarya Zaferini 12 Eylül 1921 tarihli günlük emrinde şu satırlarla müjdeledi: "21 gün devam eden Sakarya Meydan Muharebesi ordumuzun tam bir zaferiyle son bulmuştur".

Gerçekten de Sakarya Zaferi Türk tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Avrupalılar karşısında 1683'de Viyana önlerinde başlayan çekilme, bu muharebe sonrası Sakarya Nehrinde son bulmuştur. Yunan ordusunun taarruzları burada doruk noktasına ulaşmış gerilemeye başlarken artık inisiyatif Türk ordusuna geçmiştir. Türk topraklarını Sevr ile parçalama projesi iflas ederken, Büyük Avrupa devletleri Misak-ı Milli'yi tanımaya başlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa bu muharebede "Memleketimizin yarısı değil, her tarafı yıkılsa, her tarafı ateşler içinde bırakılsa, biz bu toprakların üstünde bir tepeye çıkacağız ve orada

savunma ile uğracağız” diyerek Yunanlıların Ankara’yı ele geçirdiklerinde savaşın sona ereceği beklentisini başlangıçta boşa çıkarmıştır.

Mustafa Kemal’in Sakarya Meydan Muharebesindeki Örnek Uygulamaları

-Kütahya-Eskişehir muharebeleri sonrası birlikleri Sakarya nehri doğusunu çekme kararını vermesi,

-Çekilmeyi örtme kuvveti kullanarak emniyetle gerçekleştirmesi,

-Sakarya nehri doğusundaki tertiplenme şekli,

-Süvari birlikleri ile düşmanın yan ve gerisine derin taarruzlar icra etmesi,

-Bir hat boyunca savunma yapmak yerine alan/bölge savunma doktrinine geçmesi,

-Mevzi savunması ile oynak savunma doktrinini bir bütünlük içinde uygulaması,

-Düşmanı, taarruzlarında doruk noktasına ulaşmaya zorlaması,

-Muharebelerin başından sonuna değin, cephe hattındaki tüm komutan ve askerlerin savaşma azim ve iradelerini yüksek tutması, cephe hattı gerisinde milleti mutlaka zafere ulaşılacağına inandırması,

-Muharebe sahasının derinliklerinde, en kritik arazi arızası olan Çal Dağı’nın kaybedilmesine karşın, aldığı tedbirlerle savunma hattının bütünlüğünü muhafaza etmesi,

-Henüz muharebelerin başında elde ihtiyat birliği kalmamasına rağmen, cephe hattının neresinde muharebe hızı azaldıysa, o bölgeden geriye kuvvet kaydırarak sürekli yeni ihtiyatlar oluşturması ve bunları gereken zaman, yer ve usulde kullanması,

-Düşmanın çekilme anını sezinleyerek

karşı taarruza geçmesi,

-Takip harekâtını uygun yer ve zamanda durdurup muharebeyi kesmesidir.

Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi

Büyük Taarruz, Sakarya Meydan Muharebesinin ardından yaklaşık bir yıl sonra başlamıştır. Türk İstiklal Harbi’nin odak noktası olan Büyük Taarruz, Batı tekniğinin bütün imkânlarıyla silahlandırılıp donatılmış sayıca üstün bir düşmanın yok edildiği bir meydan muharebesi olmuştur. Beş safhada icra edilmiştir: Taarruz bölgelerine intikal, taarruz ve Yunan cephesinin yarılması, yarmanın genişletilmesi ve düşmanın çembere alınması, Başkomutan Meydan Muharebesi ve takip harekâtı.

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz öncesi taarruz hazırlıklarını gerçekçi bir yol izleyerek yürütmüş, taarruzun zamanını ve şeklini gizli tutmuştur. Hazırlıklar eldeki bütün imkânları kullanılarak, memleketin maddi ve manevi bütün güçleri seferber edilerek sürdürülmüştür. Taarruz hazırlıklarını Ankara’dan yönlendirmiş, zaman zaman cepheye gelerek müdahale etmiştir. Örneğin Yunan yumuşak karnına karşı asıl taarruz bölgesine, cephenin diğer kesimlerinden tasarruf ettiği bir kolorduyu eklemesi, imkânları ve seçenekleri büyük ölçüde genişletmiştir. Taarruz planını son olarak Akşehir’de cephe karargâhında 20-21 Ağustos 1922’de komutanlarla yapılan toplantıda gözden geçirmiştir. Taarruz planı; kuvvetin bir kısmı ile Yunan ordusunu Eskişehir-Afyonkarahisar cephesinde tutmak, kuvvetlerin çoğu ile

Afyonkarahisar güneybatısından düşmanın güney yanına taarruz ederek, onu İzmir ulaştırma hatlarından ayırmak suretiyle kuzeye doğru atmak düşüncesine göre oluşturulmuştur.

Taarruz taktik baskın halinde başlatılacağından birliklerin toplanma ve tertiplenmesi gizlilik içinde yapılmıştır. Gizliliği sağlamak için tüm birlik kaydirmaları gece icra edilmiş, birlikler gündüzleri ağaç gölgelerinde dinlendirilmiş, düşmanın dikkatini kaydırmak için başka bölgelerde sahte faaliyetlerde bulunulmuştur. Taarruz zamanı geldiğinde Mustafa Kemal Paşa cepheye gidişini büyük bir gizlilik içinde saklamış, gazeteler onun annesiyle çay içtiğini yazarken gece Ankara'dan ayrılarak cepheye gitmiştir. Taarruzu diplomatik hamlelerle de gizlemiştir. Ordunun büyük kısmını geceleyin kimse fark etmeden kuzeyden güneye naklederken, diplomatik cephede barış görüşmeleri konusunda yeni bir istek duyuyormuş gibi hamleler yapmıştır.

Hazırlıkların tamamlanmasını müteakip taarruz için önce 25/26 Ağustos 1922 gecesi 5'nci Süvari Kolordusu harekete geçmiş ve Ahır Dağı'nı aşmıştır. Ertesi sabah Sincanlı Ovası'na doğru ilerleyen 5'nci Süvari Kolordusu Yunan harekât derinliğine büyük zarar vermiştir. Yunan mevzilerine asıl taarruz 26 Ağustos 1922'de başlamıştır. Taarruzun muharebe sahasını Afyonkarahisar-Altıntaş-Dumlupınar geni oluşturmuştur. Planda, gelişmelere göre Yunan ordusuyla bir sıra meydan muharebeleri olasılığı da göz önünde tutulmakla birlikte, asıl amaç savaşı tek bir vuruşla bitirebilmektir. Gerçekten de Yunan mevzileri 27 Ağustos günü öğleye doğru yarılarak Yunan kuvvetleri Afyon ve

Sincanlı Ovası'nın kuzeyindeki dağlara atılmıştır. 30 Ağustos günü bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın 11'nci Tümen kararghından yönettiği Başkomutan Meydan Muharebesi sonunda beş Yunan tümeni esir ve imha edilmiştir. Bundan sonra Türk orduları, Atatürk'n "Ordular, İlk hedefiniz Akdeniz'dir, İleri!" emrine uyarak büyük bir hızla İzmir ve Bursa yönünde ileri atılmış ve 9 Eylül'de İzmir kurtarılmıştır. Bu muharebelerde Mustafa Kemal Paşa, stratejik taarruz kapsamında; kuşatma, yarma, taarruz, başarıdan faydalanma ve takip olmak üzere tüm taarruz harekât nevilerini başarıyla uygulamıştır.

Büyük Taarruz'daki planlama ve uygulamasıyla Mustafa Kemal, Birinci Dünya Harbi'nin açtığı "mevzi (siper) savaşı" sürecini Afyon'da kısa sürede yıkmış, modern stratejiyi görkemli yerine oturtmuştur. Afyon'da düşman mevzileri, modern tahkimatın tüm olanaklarıyla desteklenmişti. Burada, Birinci Dünya Harbi'nin deneylerinden de yararlanılmış, mevzileri güçlendirici her şey yapılmıştı. Ama nl askerlerin mevzi düzeyindeki savaşa bir türlü getiremedikleri stratejik hareketliliği Atatürk, zapt edilemez denilen mevzileri Afyon güneyinde birkaç saat içinde parçalayıp düşman derinliklerine hızla ilerlemek suretiyle, stratejide "hareket harbi" kavramına yeni boyut getirmiştir. O böylece motorlu güce dayanmadan da yıldırım harbi yapılabileceğini ve 400 kilometre derinlikteki hedeflerin bir şimşek çakması biçiminde ve manevra üstünlüğü içinde elde edilebileceğini askeri kuramcılara göstermiştir. Bu stn başarı, sadece belirli kesimde toplanan kuvvet ve malzemeye

kazanılmamış, sevk ve idaredeki üstün güçle elde edilmiştir. Çünkü kayıtsız ve şartsız sonuca ulaşmak için elde var olan tüm birlikler ve araçlar, muharebenin yüksek isteklerine uydurularak kullanılmıştır. Askeri zafer büyük ölçüde Mustafa Kemal'in taarruz öncesi ve sonrası liderliği sayesinde kazanılmıştır.

Sonuçta Mustafa Kemal Paşa İstiklal Harbi süresince, başlangıçta sınırlı sayıdaki askeri kuvvetleri ve yerel teşkilleri destekleyerek işgalci güçleri yıpratmış, zaman kazanmış, müteakiben düzenli orduya geçerek Yunan birliklerinin ilerleyişini Sakarya nehrinde durdurmuş, son safhada da taarruzla Yunan kuvvetlerinin imha etmiştir. İstiklal Harbinde askeri harekâtın yanı sıra harbi de yönetmiş, topyekûn harp stratejisini hayata geçirmiştir. Lozan Antlaşması İstiklal Harbi'nin taçlandığı son nokta olmuş ve Milli Mücadele tüm mazlum milletler için örnek teşkil etmiştir.

Mustafa Kemal'in Büyük Taarruz'daki Örnek Uygulamaları

-Büyük taarruz öncesi stratejik aldatma yapması,

-Güneye kuvvet kaydırmalarını tam bir gizlilik içinde yaptırması,

-Süvari Kolordusunu taarruzdan bir gün önce Ahır Dağından geçirip düşmanın çekilme istikametini kapatması,

-Asıl taarruz bölgesinde azami muharebe gücü toplaması,

-Taarruzu tam bir baskın şeklinde, düşmanın beklemediği istikametten başlatması,

-Taarruzu yıldırım harbi şeklinde çok hızlı sürdürmesi, düşmana hiçbir aşamada tedbir alma fırsatı vermemesi,

-Düşmanı ihtiyatlarını kullanmada kararsız bırakması,

-Düşmanı çekilmesine fırsat vermeden kesin yenilgiye uğratması,

-Muharebe alanından kaçan Yunan kuvvetlerinin daha geride mevzilenerek zaman kazanmalarına fırsat vermemek için takip harekâtını amansız bir şekilde ve sürekli taarruz halinde uygulaması,

-İngiltere'nin gelişmeleri öğrenip Yunanlıları kurtarmaya yönelik diplomatik girişimler başlatmadan Yunan ordusunu Anadolu'dan tümüyle söküp atmasıdır. (İngilizler durumu öğrendiğinde Yunan Ordusu çoktan imha edilmiş, Türk kuvvetleri İzmir'e doğru ilerliyordu.)

Savunma Hatları, Meydan Muharebeleri, Topyekûn Harp ve Mustafa Kemal

Ateşli silahlardaki gelişmeler muharebelere başlıca iki yönden etki etmiştir. Birincisi birlikler muharebe alanlarında toplu bulunmaktan kaçınmak zorunda kalmış, bunun sonucunda cephelerin genişliği ve derinliği artmıştır. İkincisi tahkimat ve siperin önemi artmıştır. Bu değişimi ilk kavrayan ve muharebe alanında uygulayan Gazi Osman Paşa'nın Plevne savunmasındaki başarısı örnek teşkil etmiş, İkinci Dünya Harbi'ne kadar muharebelerin genel seyri siper muharebeleri şeklinde geçmiştir. Muharebe meydanlarında büyük kıyım ve zayıata neden olan ve muharebelerin sürelerini uzatan hareket ve manevradan uzak bu ataletli savaş yöntemi İkinci Dünya Harbi'nin başlarında Almanların tankları muharebelerde kitle halinde kullanmalarıyla aşılmıştır. Özellikle Birinci

Dünya Harbi'nde zirve noktasına ulaşan mevzi/siper harpleri savaş süresince ve sonrasında tüm orduları savunma hatları ve beton koruganların inşası gibi devasa büyüklükte tahkimata yöneltmiştir.

Mustafa Kemal, tahkimli mevzilerin en fazla rağbette olduğu dönemde savunma hatlarının faydalı olacağına inanmadığını şöyle ifade etmiştir. “Geçen gün bana zırhlı müdafaa hatlarından bahsediyorlardı. Faraza Maginot’dan...Benim görüşüm belki biraz aykırı düşecek amma... ısrar ederim ki bu hatların faydasına inanmıyorum. Zira harbi insan yapar. Bunun için insanın toprak üstünde olması gerekir. Köstebek gibi toprak altında beton borularda veya zırhlı kalelerde oturacak bir kuvvet, evvelen harp dışı edilmiş bir kuvvet sayılmalıdır. Manevra kabiliyetini kendi kendisine yok eden bir ordu harpte mağlubiyetten başka ne kazanabilir bilmem” Atatürk bu görüşü ileri sürdüğü zaman Fransızlar bütün askerlerinin ve politikacılarının hemfikir olduğu görüşle Maginot hattına milyonlar yatırıyor, savunma planlarını Maginot hattına göre yapıyorlardı. Benzer şekilde Almanlar da büyük maliyetlerle Siegfried hattını inşa ediyorlardı. İkinci Dünya Harbi'nde büyük kuvvetlerin devamlı yaşayabildikleri, büyük çaplı silahların yeterli cephane ile birlikte bulunduğu, kilometrelerce uzunlukta türlü tank ve personel engeliyle desteklenmiş olan her iki hat da bir işe yaramamış ve yalnız Atatürk haklı çıkmıştır.

Birinci Dünya Harbi'nden önce, karşı tarafın silahlı kuvvetlerini meydan muharebeleri ile kesin yenilgiye uğrattıktan sonra arazi işgali

kolaylaşıyor ve meydan muharebeleri aranan askeri harekât şekli olma değerini koruyordu. Birinci Dünya Harbi mevzi muharebelerine dönüşünce meydan muharebeleri çok güçleşmiş ve askeri stratejide fazla yeri olmayan yıpratma harbi başlamıştı. Bu nedenle Birinci Dünya Harbi süresince Almanların Ruslara karşı kazandığı Tannenberg Meydan Muharebesi ve Fransızların Almanlara karşı kazandığı Marn Meydan Muharebesi dışında önemli bir meydan muharebesi yaşanmamıştır. Bununla birlikte Tannenberg Meydan Muharebesi'nde askeri açıdan kesin sonuç alınmasına rağmen geniş Rus cephesinin küçük bir bölümünde cereyan etmesi ve Rus ordularının çoğunluğunu imha eden bir muharebe olmaması sebebiyle ne harbin sonucunu, ne de cephenin bütününe etkilememiştir. Marn Meydan Muharebesi ise harbin kaderini bir ölçüde etkilemiş, fakat harbi sona erdirmemiştir. Dolayısıyla Birinci Dünya Harbi'nde kesin sonuç sağlamayı hedefleyen meydan muharebeleri harbin ilk yıllarında ve çok az sayıda yapılabilmiş, genellikle mevzi harbi, yıpratma harekâtı ile amaca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Meydan muharebeleri İkinci Dünya Harbi'nde de geniş şekilde uygulanamamıştır. Çünkü cephele genişlemiş, derinlikler çok artmış, bir veya birkaç meydan muharebesi ile harbi sonuçlandırmak veya harbin sonucunu etkilemek mümkün olamamaya başlamıştır. Mustafa Kemal İstiklal Harbi süresince iki büyük meydan muharebesi kazanmıştır. Bunlar Sakarya ve Başkomutan Meydan Muharebeleridir. Dolayısıyla tarihte meydan muharebelerine komuta eden son komutanlardan

biri olan Mustafa Kemal, Sakarya Meydan Muharebesi'nde harbin gidişatını ve kaderini değiştirmesi, Başkomutan Meydan Muharebesi'nde harbi sonuçlandırması bakımından, bu alanda yegâne örnektir.

Topyekûn harp konusunda da Mustafa Kemal, 5 Ağustos 1921'de TBMM Hükümeti tarafından başkomutanlık görevine getirilmesinin ardından 7-8 Ağustos 1921'de Tekalif-i Milliye (Milli Yükümlülükler) emirlerini çıkartarak ordunun eksikliklerini tamamlamaya çalışmıştır. O zaman en çok darlık çekilen maddeler; yiyecek, giyim ve teçhizat, silah, cephane ve araçlardır. Bu ihtiyaçlardan yurt içinde temini mümkün olanlar tespit edilerek toplanmış, böylece tarihte ilk sayılabilecek, bir ulusun topyekûn muharebesi uygulanmıştır. Topyekûn harp uygulamasını hayata geçirirken, uygulamanın gerekçe ve stratejisini de şu şekilde belirtmiştir: “Bilirsiniz ki savaş ve çarpışma demek, iki ulusun, yalnız iki ordunun değil, iki ulusun bütün varlıklarıyla, bütün maddesel ve ruhsal güçleriyle karşılaşması ve birbiriyle vuruşması demektir. Bunun için bütün Türk ulusunu, cephedeki ordu kadar düşüncesiyle, duygusuyla ve katılımcı olarak savaşla ilgilendirmeliydim. Ulus bireyleri, yalnız düşman karşısında olanlar değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silahla vuruşan savaşçı gibi kendini görevli bilerek, bütün varlığını savaşa verecektir. Gelecekteki savaşların başarı koşulu en çok bu kapsam içindedir.”

Sonuç

Mustafa Kemal'in muharebelerdeki taktik ve stratejik uygulamaları komutanlık sanatını en üst düzeyde uyguladığını ortaya koymaktadır. Uygulamalarına bakıldığında, örnek alınacak ve ders çıkarılacak pek çok nitelik görülmektedir. Günümüz harpleri, çatışmaları ve harekât ortamına da rehber olacak, ışık tutacak nitelikte ve halen ayrıntılı olarak tahlil ve analizine ihtiyaç olduğu değerlendirilen uygulamalarından bazıları şunlardır:

-Topyekûn Harp uygulaması,

-Birinci Dünya Harbinde klasik hale gelen ve İkinci Dünya Harbinde de yoğun olarak kullanılan mevzi/siper savaşlarındaki statiklik yerine harplere hareket kazandırması,

-Her iki savaşta da yoğun olarak kullanılan büyük çapta tahkim ve inşa edilmiş savunma hatları yerine birliklerin emniyetini, günümüzün oynak savunma doktrini çerçevesinde hareketli manevra ile sağlaması,

-Hat savunması yerine alan/bölge savunması yaptırması,

-Düşmanın kuvvetli ihtiyatları bulunduğu asıl taarruzun, baskın şeklinde ve kuşatma manevrası ile beraber hasmın kuvvetli tarafına yapılması,

-Manevra gücü yüksek birliklerin kitle halinde kullanılması,

-Derin harekât uygulamaları,

-Muharebelerdeki emir-komuta uygulamaları,

-Sivil-Asker işbirliği faaliyetleridir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Mustafa Kemal'in tüm muharebe uygulamaları çağının ötesindedir. Dolayısıyla

kendisini dâhi asker yapan özelliği sadece muharebe meydanlarında kazandığı zaferler değil, aynı zamanda çağının ötesindeki ilerici yaklaşımlarıdır.

Ne yazık ki Mustafa Kemal, askeri deha uygulamalarını ve askeri stratejiye ilişkin görüşlerini evrensel mahiyette kitaplaştırma ve geniş kitlelere duyurma fırsatını bulamamıştır. Milli mücadele aşamasında başlayan devlet adamı görev ve sorumluluğunun İstiklal Harbi sonrası, yeni Türk devletinin kurulması safhasında her alanda daha da artması ve tüm yaşamını Türk milletinin çağdaşlaşmasına, gelişmesine vakfetmesi sebebiyle, pek çok konuda olduğu gibi askeri strateji konusunda da düşünceleri uygulamadaki örnekleriyle sınırlı kalmıştır. Oysa karşılaştırıldığında, askeri strateji konusunda literatüre geçen Jomini, Clausewitz, Liddell Hart gibi başlıca düşünürlerden çok daha geniş, gelişmiş ve üstelik kalıcı askeri stratejik görüşlere sahip olduğu görülür. Ancak bu strateji uzmanları, uzun yıllar boyunca strateji kuramlarını kitaplara dökcek zaman ve fikirlerini aktaracak imkânlar bulabilmelerine rağmen, Mustafa Kemal'in bunlara ayıracak

zamanı hiç olmamıştır.

Sonuç olarak Mustafa Kemal'in askeri dehasının temelinde; doğuştan gelen kişisel özelliklerinin yanı sıra yetiştiği ortam ve aldığı eğitim ile mesleki yönden kazandığı tecrübelerin payı büyüktür. Hiçbir başarısı tesadüf sonucu oluşmamış, her uygulamasında bir sonraki gelişmeyi öngörerek hesaplı riskleri göze almış, akılcı, gerçekçi ve sabırlı kişiliği ile daima hedeflediği sonuca ulaşmıştır. Bununla birlikte, onu her muharebede zafere götüren iki temel askeri nitelik daima; cesareti ve inisiyatif gücü olmuştur.

-Cesareti, taarruz ruhunu hep önde tutmak ve atılgan hareket etmek suretiyle kararlarına yansımış,

-İnisiyatif gücü; ani karar gerektiren anlarda, tüm sorumluluğu üstlenerek emir beklemeden harekete geçmesini sağlamıştır.

Bugüne kadar pek çok yabancı üst düzey komutan “Yüzyılımızın en büyük askeri kuşkusuz Atatürk'tür” şeklinde beyanat vermiştir. Gerçekte Atatürk sadece yüzyılımızın değil, yüzyılların yetiştirdiği en büyük askerdir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Arşivi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi.

10 Kasım 1996 Atatürk'ü Anma Töreni Broşürü, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1996.

Akgül, Nilgün "Çanakkale Muharebeleri ve Etkileri", Askeri Tarih Bülteni, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1991, s. 70-71.

Akgün, Seçil, "Sakarya Meydan Savaşı Öncesi Bazı Hazırlıklar ve Gelişmeler", Birinci Askeri Tarih semineri Bildiriler Kitabı II, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1983.

Akyüz, Yahya, "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri", Atatürk Araştırma Dergisi, Cilt VIII, S. 23, Mart 1992, s. 235.

....., "Atatürk'ü Yetiştiren Öğretmenlerden Birkaçı", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 115.

Ali, Kılıç, Atatürk'ün Hususiyetleri, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

Altay, Fahrettin, İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu, İnsel Kitabevi, Ankara 1949.

Armaoğlu, Fahir "Çanakkale Muharebelerinin Rusya Üzerindeki Etkileri", Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 7-30.

Arslan, Süleyman, "Atatürk'ün Devlet Adamlığı Vasfı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 36, Kasım 1996, s. 933-952.

Artuç, İbrahim, 1915 Çanakkale Savaşı, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2015.

....., Yeniden Doğu-Türk Kurtuluş

Savaşı, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2001.

Askeri Yönüyle Atatürk, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Atabay, Mithat, "Çanakkale Savaşları Sırasında Mustafa Kemal Atatürk", Çanakkale Muharebelerinin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, (ed. Lokman Erdemir, Kürşat Solak), Çanakkale Valiliği Yayınları, Ankara 2015, s. 105, 118.

Atatürk, Askeri Mecmua, S. 114, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Askeri Matbaa, İstanbul 1939.

Atatürk ve Askerlik Sanatı, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt II, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999, s. 126-129.

Atatürk'ün Önderliği ve İleri Görüşlülüğü, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, MEB Yayınları, Ankara 1972.

Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Yayın No:1, T.C.Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam, Cilt I, Yükselen Matbaası, İstanbul 1969.

Barişta, Hatice Örcün, "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Balkan Tarihi Araştırmalarına Katkıda Bulunacak Birkaç Görsel Belge Üzerine", Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Cilt II, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 71.

Bay, Austin, Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu Dâhi Generalden Liderlik Üzerine Dersler, (çev. Fethi Aytuna), Pegasus Yayınları, İstanbul 2013.

Bilgin, İsmail, "Maydos Mıntıkı Komutanı: Kurmay

- Yarbay Mustafa Kemal ve Cephe'deki Görev Süresi Cephe'den Ayrılışı", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi, 100.Yıl Özel Sayısı, sayı: 18, Bahar 2015, s. 76.
- Bayur, Hikmet, Atatürk'ün Hayatı ve Eseri, Güven Basımevi, Ankara 1963.
-, Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957.
- Belen, Fahri, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964.
-, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1917 Yılı Hareketleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966.
-, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1967.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, Cilt V, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 1980.
- Cebesoy, Ali Fuat, Sınıf Arkadaşım Atatürk, Baha Matbaası, İstanbul 1967.
- Erendil, Muzaffer "Atatürk'ün Önder Kişiliğinden Örnekler", Atatürk Haftası Armağanı, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 21.
- Erickson, Edward, J., I.Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu, T.İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.
- Erikan, Celal, Komutan Atatürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1964
- Gavrych, George W., "Kemal Atatürk's Politico-Military Strategy in the Turkish War of Independence 1919-1923", Journal of Strategic Studies, Eylül 1988.
-, Genç Atatürk, (Çev. Gül Çağalı Güven), Doğan Kitap, İstanbul 2014.
- Görgülü, İsmet, Çanakkale İlk Günde Biterdi, Bilgi Yayınları, İstanbul 2008.
- İğdemir, Uluğ, Yılların İçinden (Makaleler, Anılar, İncelemeler), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1991.
-, Mustafa Kemal Arıburnu Muharebeleri Raporu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Seri XVI, Sayı 8, Ankara 1968.
- İlhan, Suat, Atatürk ve Askerlik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.
-, Harp Yönetimi ve Atatürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1970.
-, "Atatürk'ün Yetiştirdiği Ortam", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt II, Sayı 5, Mart 1986, s. 279-280.
- Kabasakal, Hüseyin, "Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Muharebeleri'nde Türk ve Alman Savunma Planları Konusunda Yorumlar", Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara 1990, s. 83-84.
- Kemal, Cemal, "Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal", Atatürk Yolu Dergisi, Ankara Üniversitesi TİTE Yayınları, S.51, Bahar 2013, s. 627.
- Kinross, Lord, Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu, (çev. Necdet Sander), Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul 1990.
- Kocatürk, Utkan, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Turhan Yayınevi, Ankara 1984.
- Meydan Larousse, Cilt III, Meydan Yayınevi, İstanbul 1969.
- Okyar, Fethi, Üç Devirde Bir Adam, Tercüman Yayını, İstanbul 1980.
- Omurtak, Salih Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir, Atatürk, Milli Eğitim Bakanlığı

- Yayınevi, İstanbul 1970.
- Onmuş, Nazım, "Deha Kavramı ve Anılarıyla Atatürk'ün Dehası", Jandarma Dergisi Eki, Sayı 101, Ankara 2003, s. 7.
- Ökse, Necati, "Çanakkale Muharebeleri, Bu Muharebelerde Atatürk'ün Oynadığı Rol", Atatürk Haftası Armağanı, S. 19, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 117.
- Özdemir, Hikmet, Atatürk'ün Liderlik Sırları, Remzi Kitapevi, İstanbul 2006.
- Özdeyişleriye Atatürk, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- Özkan, Yalçın, "Dürüst Mavi Gözler ve Cesur Adımlar", Atatürk Haftası Armağanı, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 133.
- Özlu, Hüsnü, "Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz Öncesi Sad Taarruz Planı ve Mustafa Kemal Paşa'nın Genel Taarruz Planının Analizi", Büyük Taarruzun 90.Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s. 940.
- Özsoy, Muzaffer, "Askerlik Bilimi ve Strateji Açısından Atatürk", Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1986, s. 106.
- Sanders, Liman von, Türkiye'de Beş Sene, Askeri Matbaa, İstanbul 1921.
- Sarınay, Yusuf, "Atatürk'ün Yetiştigi Dönemin Sosyokültürel Yapısı", Cumhuriyetin İlanının 90'ıncı Yılında Atatürk ve Cumhuriyet Sempozyumu Bildiri Kitabı, Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2014, s. 91, 282-285.
- Saral, İsmail Tosun, Emre Saral, Çanakkale ve Sina-Filistin Cephelelerinde Avusturya-Macaristan Ordusu Topçu Bataryaları, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara 2012.
- Söylev (Nutuk), Cilt I, TDK Yayınları, Ankara 1981.
- Smith, Michael Llewellyn, Ionian Vision: Greece in Asia Minor, 1919-1922, C. Hurst & Co. Publishers, New York 1973.
- Sumner, B.H., Russia and the Balkans 1870-1880, Oxford Clarendon Press, Oxford 1937.
- Şahin, Naci, "1800'lü Yıllar Sonrasında Balkanlar'dan Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyokültürel Etkileri", Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Cilt II, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 71.
- Şapolya, Enver Behnan, Mustafa Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul 1958.
- Şükrü, Eyüplü Mustafa, Çanakkale Şarkısı, Necm-i İstiklal Matbaası, İstanbul 1915.
- Turan, Şerafettin, Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik: Kemal Atatürk, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004.
-,"Atatürk'ün Eğitim Süreci ve Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar ve Düşünürler", Cumhuriyetin İlanının 90'ıncı Yılında Atatürk ve Cumhuriyet Sempozyumu Bildiri Kitabı, Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2014, s. 107-108.
- Türk'ün Altın Kitabı, Gazi'nin Hayatı, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1928.
- Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi Cilt II, 6/2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.
- Türk Tarihi İçinde Atatürk ve Cumhuriyet, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.
- Türk Tarihi Silahlı Kuvvetleri ve Atatürkçülük, Genelkurmay Başkanlığı 50.Yıl Yayını,

Ankara 1973.

Türkmen, Zekeriya, "Çanakkale Muharebelerinde 9. Piyade Tümen Komutanı Miralay (Albay) Halil Sami Bey", Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, (ed. Lokman Erdemir, Kürşat Solak), Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015, s. 88-89.

Ünal, Levent, "Çanakkale Savaşında Çıkarmalar ve Kara Muharebelerine Bütüncül Yaklaşımla Bakış ve Taktik Resmin Değerlendirilmesi", 100.Yılında Çanakkale Savaşları, (yay. haz. Aynur Yavuz Akengin, Orhan Neçare), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s. 453.

.....,"İstiklal Harbi, Sakarya Meydan Muharebesi", KHO Harp Tarihi II Ders Notları, KHO Matbaası, Ankara 2016, s. 271.

Ünal, Osman, "Sakarya Meydan Muharebesi ve Yunan Taarruzlarının Doruk Noktası", Stratejik Etütler Bülteni, S. 92, Genelkurmay

ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 8-16.

Ünalp, F.Rezzan,"Çanakkale Muharebeleri ve Mustafa Kemal", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi 100.Yıl Özel Sayısı, AÇASAM Yayınları, Sayı 18, Bahar 2015, s. 37.

.....,"Türk Milli Mücadelesi'nin Oluşumunda Kuvay-ı Milliye Düşüncesi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal", Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Sayı 18, Ankara 2011, s. 83-84.

Ürekli, Fatma, "Kıtalar Arası Zafer: Çanakkale 1915", Askeri Tarih Araştırmalar Dergisi, S.4, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2004, s. 126.

Üzen, İsmet, "İngilizlerin Kudüs'ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H.H.Allenby'nin Kudüs'e Törenle Girişi (9-11 Aralık 1917)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 2, Elazığ 2009, s. 330-331.

DİPNOTLAR

Nazım Onmuş, "Deha Kavramı ve Anılarıyla Atatürk'ün Dehası", Jandarma Dergisi Eki, Sayı 101, Ankara 2003, s. 7.

Meydan Larousse, Cilt III, Meydan Yayınevi, İstanbul 1969, s. 455.

Hikmet Özdemir, Atatürk'ün Liderlik Sırları, Remzi Kitapevi, İstanbul 2006, s. 12-13.

Atatürk ve Askerlik Sanatı, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 58.

Süleyman Arslan, "Atatürk'ün Devlet Adamlığı Vasfı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Kasım 1996, Sayı 36, s. 952.

Lord Kinross, Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu, (çev. Necdet Sander), Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul 1990, s. 576.

Süleyman Arslan, "Atatürk'ün Devlet Adamlığı Vasfı", s. 933.

Yalçın Özkan, "Dürüst Mavi Gözler ve Cesur Adımlar", Atatürk Haftası Armağanı, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 133.

Enver Behnan Şapolya, Mustafa Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul 1958, s. 508.

Kılıç Ali, Atatürk'ün Hususiyetleri, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s. 31.

Salih Omurtak, Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir, Atatürk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul 1970, s. 157.

Suat İlhan, "Atatürk'ün Yetiştirdiği Ortam", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt II, Sayı 5, Mart 1986, s. 279-280.

Atatürk'ün Önderliği ve İleri Görüşlülüğü, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 5.

Suat İlhan, Harp Yönetimi ve Atatürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1970, s. 2.

Yusuf Sarınoy, "Atatürk'ün Yetiştirdiği Dönemin Sosyokültürel Yapısı", Cumhuriyetin İlanının 90'ıncı Yılında Atatürk ve Cumhuriyet Sempozyumu Bildiri Kitabı, Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2014, s. 91.

İlhan, "Atatürk'ün Yetiştirdiği Ortam", s. 279-280.

Şerafettin Turan, "Atatürk'ün Eğitim Süreci ve Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar ve Düşünürler", Cumhuriyetin İlanının 90'ıncı Yılında Atatürk ve Cumhuriyet Sempozyumu Bildiri Kitabı, Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2014, s. 107.

İlhan, "Atatürk'ün Yetiştirdiği Ortam", s. 282-283, 285.

Yahya Akyüz, "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri", Atatürk Araştırma Dergisi, Cilt VIII, Sayı 23, Mart 1992, s. 235.

B.H. Sumner, Russia and the Balkans 1870-1880, Oxford Clarendon Press, Oxford 1937, s. 56-57.

Naci Şahin, "1800'lü Yıllar Sonrasında Balkanlar'dan Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyokültürel Etkileri", Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Cilt II, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 71.

Hatice Örcün Barışta, "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Balkan Tarihi Araştırmalarına Katkıda Bulunacak Birkaç Görsel Belge Üzerine", Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Cilt II, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 71.

Atatürk'ün Önderliği ve İleri Görüşlülüğü, s.6.

Yahya Akyüz, "Atatürk'ü Yetiştiren Öğretmenlerden Birkaçı", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim

- Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 115.
- Turan, "Atatürk'ün Eğitim Süreci ve Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar ve Düşünürler", s. 108.
- Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s. 42.
- Austin Bay, Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu Dahi Generalden Liderlik Üzerine Dersler, (çev. Fethi Aytuna), Pegasus Yayınları, İstanbul 2013, s. 37.
- Kinross, Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu, s. 321-29.
- Şerafettin Turan, Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik: Kemal Atatürk, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004, s. 51.
- Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 21, 43-45.
- Cemil Sönmez, Atatürk'ün Yetiştirmesi ve Öğretmenleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 127-138.
- 10 Kasım 1996 Atatürk'ü Anma Töreni Broşürü, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1996, s. 3.
- İlhan, "Atatürk'ün Yetiştirdiği Ortam", s. 279-280.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, MEB Yayınları, Ankara 1972, s. 75.
- Türk Tarihi İçinde Atatürk ve Cumhuriyet, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 31.
- İlber Ortaylı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kronik Yayınları, İstanbul, 2018, s.87
- Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 155.
- "Atatürk", Askeri Mecmua, Sayı 114, Askeri Matbaa, İstanbul, 1939, s. 8-9; Hikmet Bayur, Atatürk'ün Hayatı ve Eseri, Güven Basımevi, Ankara 1963, s. 58,
- Askeri Yönüyle Atatürk, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 20.
- Bayur, Atatürk'ün Hayatı ve Eseri, s. 58; Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Cilt I, Yükselen Matbaası, İstanbul 1969, s. 172; Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, Tercüman Yayını, İstanbul 1980, s. 190.
- Askeri Yönüyle Atatürk, s. 18-20.
- Mithat Atabay, "Çanakkale Savaşları Sırasında Mustafa Kemal Atatürk", Çanakkale Muharebelerinin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, (ed. Lokman Erdemir, Kürşat Solak), Çanakkale Valiliği Yayınları, Ankara 2015, s. 105.
- ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüt) Daire Başkanlığı Arşivi, K (Klasör): 3964, D (Dosya): 7, F (Fihrist): 1-15.
- Eyüplü Mustafa Şükrü, Çanakkale Şarkısı, Necm-i İstiklal Matbaası, İstanbul 1915.
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı, Birinci Kitap, Gnkur. Basımevi, Ankara 1993, s. 236; İsmail Bilgin, "Maydos Mıntika Komutanı: Kurmay Yarbay Mustafa Kemal ve Cephe'deki Görev Süresi Cephe'den Ayrılışı", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi, 100.Yıl Özel Sayısı, Sayı 18, Bahar 2015, s. 76.
- İbrahim Artuç, 1915 Çanakkale Savaşı, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2015, s. 110, 113.
- Mustafa Kemal Arıburnu Muharebeleri Raporu, (yay. haz. Uluğ İğdemir), Türk Tarih Kurumu Yayını, seri: XVI, sayı: 8, Ankara 1968, s. 12.
- İsmet Görgülü, Çanakkale İlk Günde Biterdi, Bilgi Yayınları, İstanbul 2008, s. 17; Zekeriya Türkmen, "Çanakkale Muharebelerinde 9. Piyade Tümen Komutanı Miralay (Albay) Halil Sami Bey", Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, (ed. Lokman Erdemir, Kürşat Solak), Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015, s. 89.
- Hüseyin Kabasakal, "Birinci Dünya Savaşı Çanakkale

Muharebeleri'nde Türk ve Alman Savunma Planları Konusunda Yorumlar", Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara 1990, s. 83-84; Türkmen, "Çanakkale Muharebelerinde 9. Piyade Tümen Komutanı Miralay (Albay) Halil Sami Bey", s. 88.

Liman von Sanders, Türkiye'de Beş Sene, Askeri Matbaa, İstanbul 1921, s. 30-31.

Artuç, 1915 Çanakkale Savaşı, s. 111.

Nilgün Akgül, "Çanakkale Muharebeleri ve Etkileri", Askeri Tarih Bülteni, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1991, s. 70-71.

Fahri Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964, s.152.

Levent Ünal, "Çanakkale Savaşında Çıkarmalar ve Kara Muharebelerine Bütüncül Yaklaşımla Bakış ve Taktik Resmin Değerlendirilmesi", 100.Yılında Çanakkale Savaşları, (yay. haz. Aynur Yavuz Akengin, Orhan Neçare), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s. 453.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, Cilt V, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 1980, s. 15-17.

Askeri Yönüyle Atatürk, s. 32.

Mustafa Kemal, 25 Nisan günü Conkbayırı taarruzunu müteakip Kocadere'ye hareket etmiştir. Saat 12.30'da Kocadere köyünün batı yönünde 77. Alay Komutanı Binbaşı Saip Bey'e rastlamış ve 9. Tümen'den gelen düşmanın Kumtepe'ye çıkarma yaptığına dair haber sebebiyle kendisine oraya asker sevk etmesini emretmiştir. Ancak öğleden sonra saat 13.00 sularında Maltepe'de 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa ile buluşup, durum değerlendirmesi yaptığında, 9. Tümenin raporundaki bilgilerin doğru olmadığını, düşmanın Kumtepe'ye

çıkarma haberinin yanlış olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara 2011, s. 26.

25 Nisan sabahı saat 06.10'dan evvel Maydos'tan 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey 19. Tümen Komutanlığına gönderdiği raporda, düşmanın Arıburnu sırtlarından Kabatepe'nin gerilerindeki sırtları sarmakta olduğunu bildirerek, 19. Tümene bağlı Maltepe'deki kuvvetlerden bir taburun Kabatepe'nin kuzeyindeki Arıburnu'na karşı olan sırtlara acele sevk edilerek sonucun bildirilmesini talep etmiştir. Ceride kayıtlarına göre Mustafa Kemal bu raporun kendisine saat 09.30'da ulaştığını belirtmiştir. Mustafa Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara 2011, s. 20; Türkmen, "Çanakkale Muharebelerinde 9. Piyade Tümen Komutanı Miralay (Albay) Halil Sami Bey", s. 91-92. 9. Tümen Komutanı'nın kuvvet talebi bir emir değil, istektir. Bu talep Mustafa Kemal'e hemen ulaşmış olsaydı bile, genel ihtiyat birliği komutanı olarak kendisinin, Ordu Komutanı'nın emri olmadan talebi karşılaması söz konusu olamazdı. Dolayısıyla Mustafa Kemal Süvari Bölüğünü Kocaçimen Tepe ve 57. Alayı Conkbayırı'na 19. Tümen Komuta'nın isteğini yerine getirmek için değil, cephe'deki durumun ivediliğine binaen sevk etmiştir.

Fatma Ürekli, "Kıtalar Arası Zafer: Çanakkale 1915", Askeri Tarih Araştırmalar Dergisi, Sayı 4, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2004, s.126.

Fahir Armaoğlu, "Çanakkale Muharebelerinin Rusya Üzerindeki Etkileri", Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 7-30.

Necati Ökse, "Çanakkale Muharebeleri, Bu Muharebelerde Atatürk'ün Oynadığı Rol",

Atatürk Haftası Armağanı, Sayı 19, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 117.

F.Rezzan Ünalp, "Çanakkale Muharebeleri ve Mustafa Kemal", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi 100.Yıl Özel Sayısı, AÇASAM Yayınları, Sayı 18, Bahar 2015, s. 37.

Celal Erikan, Komutan Atatürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1964, s. 2.

Mithat Atabay, "Çanakkale Savaşları Sırasında Mustafa Kemal Atatürk", s. 118.

Askeri Yönüyle Atatürk, s. 32.

ATASE Arşivi, K: 3407, D: 32, F: 6.

Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Yayın No:1, T.C.Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982, s.11.

10 Kasım 1996 Atatürk'ü Anma Töreni Broşürü, s. 10.

Fahri Belen, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1917 Yılı Hareketleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966, s. XIII.

ATASE Bşk.lığı Atatürk Arşivi; Kls. 33, Dos. 12-16/A, F. 19-38.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt II, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999, s. 126-129; Bayur, Atatürk, Hayatı ve Eseri, s. 129-133.

ATASE Bşk.lığı Atatürk Arşivi; Kls. 33, Dos. 13-16/A, F. 19-56.

Uluğ İğdemir, Yılların İçinden (Makaleler, Anılar, İncelemeler), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 44-47; Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957, s. 398.

Edward J. Erickson, I.Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu, T.İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. 179-182.

İsmail Tosun Saral, Emre Saral, Çanakkale ve Sina-

Filistin Cepheğinde Avusturya-Macaristan Ordusu Topçu Bataryaları, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara 2012, s. 88-89.

Erickson, I.Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu, s. 198.

İsmet Üzen, "İngilizlerin Kudüs'ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H.H.Allenby'nin Kudüs'e Törenle Girişi (9-11 Aralık 1917)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 2, Elazığ 2009, s. 330-331.

Erickson, I.Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu, s. 203-206.

Türk Tarihi İçinde Atatürk ve Cumhuriyet, s. 34.

Fahri Belen, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri, s. 63-64.

Cemal Kemal, "Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal", Atatürk Yolu Dergisi, Ankara Üniversitesi TİTE Yayınları, Sayı 51, Bahar 2013, s. 627.

Askeri Yönüyle Atatürk, s. 50.

Nablus muharebesine kadar olan süreçte, ağır kayıp ve zayıflar nedeniyle birlik mevcutları çok düşmüştü. Yıldırım Ordular Grubu'nun mevcudu aslında ordu bile değil, ancak kolordu seviyesine düşmüştü. Buna karşın ordulara güçleriyle denk olmayan cephe genişlikleri verilmişti. Dolayısıyla bu şartlar altında kuvvetlerin bir ordu yerine üç ordudan oluşan ordular grubu teşkili içinde bulunması, birliklerin geniş alanlara yayılarak manevra yeteneklerini kaybetmelerine, emir komutada karışıklığa ve uygulamada zaman kaybına sebebiyet veriyordu.

Türk'ün Altın Kitabı, Gazi'nin Hayatı, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1928, s. 61.

Fahri Yaver, maaş ve tahsisatı olmadığı halde padişah yaverliğini (askeri danışmanlığını) yapan subaya denir. Bu unvan Mustafa Kemal

Paşa'ya, ordusunu düşmana kaptırmadan (esir veya imha olmadan) emniyetle geri çekmeyi başardığı için takdir mahiyetinde verilmiştir. Yıldırım Ordular Grubundan gelen raporlar doğrultusunda Padişah'ın takdiri ve onayı ile gerçekleşmiştir.

Askeri Yönüyle Atatürk, s. 32.

Türk'ün Altın Kitabı, Gazi'nin Hayatı, s. 62-64.

Türk Tarihi Silahlı Kuvvetleri ve Atatürkçülük, Genelkurmay Başkanlığı 50.Yıl Yayını, Ankara 1973, s. 251-252.

Kinross, Atatürk: Bir Milletin Yeniden Doğuşu, s. 321-322.

İbrahim Artuç, Yeniden Doğuş-Türk Kurtuluş Savaşı, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2001, s.259.

Muzaffer Özsoy, "Askerlik Bilimi ve Strateji Açısından Atatürk", Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1986, s.106.

F.Rezzan Ünalp, "Türk Milli Mücadelesi'nin Oluşumunda Kuvayı Milliye Düşüncesi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal", Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Sayı 18, Ankara, Ağustos 2011, s. 83-84.

Levent Ünal, "İstiklal Harbi, Sakarya Meydan Muharebesi", KHO Harp Tarihi II Ders Notları, KHO Matbaası, Ankara 2016, s. 271.

Osman Ünal, "Sakarya Meydan Muharebesi ve Yunan Taarruzlarının Doruk Noktası", Stratejik Etütler Bülteni, Sayı 92, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 8.

Türk Tarihi Silahlı Kuvvetleri ve Atatürkçülük, s. 255.

Özdeyişleriye Atatürk, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 73.

Muzaffer Erendil, "Atatürk'ün Önder Kişiliğinden Örnekler", Atatürk Haftası Armağanı, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları,

Ankara 1981, s. 21.

George W. Gawrych, Genç Atatürk, (çev. Gül Çağalı Güven), Doğan Kitap, İstanbul 2014, s. 271.

Hüsni Özlü, "Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz Öncesi Sad Taarruz Planı ve Mustafa Kemal Paşa'nın Genel Taarruz Planının Analizi", Büyük Taarruzun 90.Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s. 940.

Michael Llewellyn Smith, Ionian Vision: Greece in Asia Minor, 1919-1922, C. Hurst & Co. Publishers, New York 1973, s. 287.

George W. Gavrych, "Kemal Ataturk's Politico-Military Strategy in the Turkish War of Independence 1919-1923", Journal of Strategic Studies, Eylül 1988, s. 325.

Gawrych, Genç Atatürk, s. 248; Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi Cilt II, 6/2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, s. 111-114; Fahrettin Altay, İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu, İnsel Kitabevi, Ankara 1949, s. 46-47.

Özsoy, "Askerlik Bilimi ve Strateji Açısından Atatürk", s.112-113.

Gawrych, Genç Atatürk, s. 271.

Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Turhan Yayınevi, Ankara 1984, s. 305-306.

Suat İlhan, Atatürk ve Askerlik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989, s. 88-93.

Ünal, "Sakarya Meydan Muharebesi ve Yunan Taarruzlarının Doruk Noktası", s. 16.

Söylev (Nutuk), Cilt I, TDK Yayınları, Ankara 1981, s. 454.

Atatürk Cumhuriyet ve Demokrasi*

*Kemal Arı***

Bugünkü konumuz “Cumhuriyet ve Demokrasi”. Yalnız önce, Mustafa Kemal Atatürk bizim için ne ifade ediyor? Müsaadenizle önce bu konuyu ele alıp incelemek istiyorum ve bugün hani gündelik hayatımıza baktığımızda televizyonlarda yer alan, gazetelerde yazılan çizilen şeylerde hep sorulan şey şudur ki: Kaç tane Mustafa Kemal vardır? Herkesin kendine göre Mustafa Kemal algısı var.

Böyle olması da belki doğru olabilir. Tarihe bakışımızda nasıl bir takım çeşitlilikler varsa, Mustafa Kemal’i anlamada da algı düzeyinde farklılıklar olabilir. İnsanın kendi bilgi düzeyi, yetkileri, sezgileri, tarihi birikimi tabii değişik algılar yaratabilir; ama değişmeyen bir öz var ki, bunun üzerinde özellikle durmak gerekir. Bir kere Mustafa Kemal antiemperyalisttir.

Emperyalizme karşı bütün ezilen, sömürülen uluslar yanında bir ulusal duruşu ve mücadeleyi simgeler.

O açıdan Mustafa Kemal Atatürk çok önemlidir. İkinci önemli yönü, bana göre Mustafa Kemal Atatürk’ün devrimciliğidir. Mustafa Kemal Atatürk’ün devrimciliği onu gerçekten var eden bir şey. Çünkü bu, sürekli gelişmeyi ve çağın gereklerine uygun bir şekilde toplumun gelişmesine inanan bir güç olarak tanımlanabilir. Bu yöntemde onun çok önemli olduğunu vurgulayalım. Her şeyden evvel, Mustafa Kemal Atatürk milli devletten yanadır ve ulus devlet kavramını çok çok önemser. Cumhuriyetçidir ve Cumhuriyetin demokratik bir şekilde olması gerektiğini savunur.

Birazdan bunların ayrıntılarına gireceğim

* PAÜ. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Tarafından 21 Ekim 2013 tarihinde PAÜ. Kongre ve Kültür Merkezi’nde yapılan konferansın metnidir.

** Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü (kemal.ari@deu.edu.tr)

ama Mustafa Kemali anlama noktasında bazı sorunlarımız olduğunun tabi ki de biliyorum. O nedenle Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatından bir kesiti alarak biz onu ne kadar eksik anlamışız ne kadar yanlış anlıyoruz bunun üzerine belki biraz düşünmeye zorlarsak beyinlerimizi... Konuşmamıza biraz zemin olsun istiyorum. 1926 yılı Haziran ayındayız Mustafa Kemal Atatürk, hani çok sık yaptığı gibi bir yurt gezisindedir ve Mustafa Kemal Atatürk önce Eskişehir, sonra Manisa üzerinden İzmir'e gelmektedir. Menemen ilçesine gelinir Menemen ilçesine gelince İzmir valisi Kazım Çelik ivedi olarak bir telgrafın derhal Mustafa Kemal Paşaya iletilmesini ister. Gelen telgrafta Mustafa Kemal'e -o tarihlerde Atatürk diyemiyorum. Atatürk adı sonradan gelecek biliyorsunuz- İzmir'de menfur bir suikast girişiminin tespit edildiğini elebaşlarının yakalandığını ama herhangi bir olumsuzluğa meydan vermemek için gaziye İzmir'e getiren trenin biraz geciktirilmesini ister. Vali Rasim Paşa Girik, -Girik soyadı Rıza Şahpehevi vermiştir dirik canlı bereketli anlamındadır ve o nedenle bu anıya dayanarak Mustafa Kemal Paşa ile Samsuna çıkan 19 kişiden biri olan vali Kazım Paşaya Dirik adını veriyor- diyor ki: "Mustafa Kemal Paşanın İzmir'e gelmesini biraz erteleyelim."

Tabi doğal olarak koskoca bir devletin Cumhur reisi ve aynı zamanda ulusal kurtuluş savaşını örgütleyen ve o zamanın literatüründe ifade edildiği gibi büyük kurtaran, ulu merci Mustafa Kemal Paşa'ya böyle bir ortamda, hem de doğduğu kent olan Selanik kadar sevdiği İzmir de böyle bir suikast girişimi çok şok etkisi

yaratmış. Bu tepkileri biz o dönem yakınında bulunan, bunları saati saatine Mustafa Kemal'in ruhanisini not eden Zekai Apaydın'dan öğreniyoruz. Sonradan Moskova sefiri olacaktır. Önemli bir kişilik o da tarihte. Mustafa Kemal Paşa, son derece gergin nasıl yaparlar? İzmir'de bana bunu niçin yaparlar? Diye düşünür Mustafa Kemal Paşa. Çünkü değerli arkadaşlarım, İzmir'i Mustafa Kemal çok sever; bir kere İzmir'i, doğduğu büyüdüğü kent olan, ama bir türlü tabi gerek öğrencilik gerek mesleki nedenlerle tam olarak yaşayamadığı yaşadığı, dönemlerde de yoksul yetim bir çocuk olarak gördüğü Selanik'e benzetir. Selanik kordonu, İzmir'in kordonuna benzer; İzmir'in canlılığı Selanik'te de vardır ve Avrupalı kent havası vardır ve kent dokusu şehre ayrı bir canlılık sağlar. Dolayısıyla bu yönden seviyor.

İkinci bir olgu daha var Kurtuluş Savaşı'nda sanki İzmir ulusal mücadele verenlerin savaşanların sanki bir kutsal yani "kızıl elma"sı olmuştur ve kutsal bir hedef haline gelmiştir. İzmir'e bir an önce ulaşmak... Niçin böyle? İşgal, İzmir'den başladı ve yayılarak devam etti. İzmir'in işgali çok kanlı oldu bir günde öldürülenlerin sayısı 15 Mayıs 1919 da 2000 kişiydi. Bir haftada 5 bin kişiyi aştı ve hani kimileri: "İşte işgal döneminde bu kadar acı yaşandı", diye eleştiriler getirir örnekler verelim: Hisar camisi basıldı, öldürülenleri anlatmıyorum, oradaki katliamları anlatmıyorum, dini yönden ne tür rezillikler yapıldı, ona örnek olsun diye söylüyorum. Caminin imamının kavuğu açıldı açıldı adamın eli kolu bez parçasıyla sarıldı sonra kaldırılıp caminin avlusuna atıldı. Kur'an'ı Kerim'in

sayfaları yırtıldı, parçalandı, ayaklar altında ezildi, tecavüze uğrayan Türk analarının kızlarının haddi hesabı yok.

Hemen arşiv belgelerinden bir örnek verelim. Örneğin, Menderes’de Deli Ömer diye bilinen bir yer. Orada tecavüze uğrayan kadınlar, terk edilmiş bir eve kendilerini kapattılar. Ve o lekeyle yaşamamak için diri diri kendilerini yaktılar; böyle bir mezalimden söz ediyoruz. 15 Mayıs’ta yaşanan mezalimin kemer altı sokaklarında, Sarıkışla önünde askere sivile karşı yapılan mezalimin haddi hesabı yok. Zaten bu olay bu denli kanlı olduğu için bakıyorsunuz. Olay, Kurtuluş Savaşı’nı da ister Mustafa Kemal Atatürk olsun, ister başka Müslüman ülkeler için büyük bir şok etkisi yaratmıştır. İzmir’e bir an önce ulaşmak ve onu emperyalist devletlerden kurtarmak hedef halini almıştır. Bu çok önemli.

Türkler arasında ve Müslümanlar arasında dayanışmanın simgesi olarak bu algı, o tarihlerde halen var. Ama 25’te Ruslar tarafından yıkıldı. Buhara Cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanı İbrahim Hocaoglu, o zamanlar hoca lakabıyla ulusuna öneyak olmasıyla birlikte hani bizim sonradan Rusya gibi gördüğümüz halk altınlar parala pullar var ya... Buhara Cumhuriyeti, varlığını yokluğunu ortaya koyup çok miktarda Anadolu’ya para gönderdi. Ve buraya dikkat aynı zamanda 14-15.yy’ın başlarından kalmış olan Timur’un kılıcını da Anadolu’ya gönderdi.

Niçin Timur’un kılıcını gönderiyor? Hani İzmir’in kurtuluşu ya da İzmir’in gene Türklerin eline geçişine baktığımız zaman, ilk olarak 1881’de işte Emir Çaka Bey’i görürsünüz. Ondan sonra Uğur Bey’i görürsünüz. Ama bunlar geçicidir. Asıl İzmir, Timur zamanında ele

geçirilmiştir. Gâvur İzmir ve gâvur olmayan İzmir, o dönemde ortaya çıkmıştır. Ve Yunan kalesi olarak bilinen kale, Timur orduları tarafından öyle bir şiddetle sarılmıştır ki, kale yerle bir edilmiştir. Ve Timur’un kılıcı o kaleyi ele geçirmiştir. Bu tarihi olaya anlam yükleyerekten Buhara’dan gelen üç kılıçtan bahsedilir. Mustafa Kemal birincisini Batı Cephesi komutanı İsmet İnönü’ye, Sakarya savaşından sonra olan bir olay nedeniyle vermiştir. Üçüncü kılıç da İzmir’e ilk giren “Fatih”e verilmek üzere Mustafa Kemal Paşa’ya verilmiştir. Mustafa Kemal, Buhara’dan gelen heyetten kılıcı alır. Ve bir de Kuranı Kerim gelmiştir onu da vurgulayalım. Kur’an’ı Kerim kutsal dayanışmayı simgeler, kılıçlar da mücadeleyi ve İzmir’in kurtuluşunu simgeler. Çünkü, inanışa göre Timur’un kılıcı İzmir’i yeniden kurtaracaktır ve Mustafa Kemal Atatürk’ün elinde bu üç kılıcın Türkiye Cumhuriyeti zabıtlarında bulunduğunu görebilirsiniz.

TBMM’de bir konuşma yapar: Kurtuluş sonrası zor günleri, kan revan olmuş Yunan orduları kapıya dayanmış ve şunu söylemiş: “Buhara’dan gelen bu kılı ve bir tane Kuran-ı Kerim’i TBMM kütüphanesine koyduk. Sonradan törenlere Ankara’da Hacı Bayram Cami’sine gönderilir. Bu kılıçlardan bir tanesi ben aldım, ikinci İsmet Paşa’da,” üçüncü kılıç yani Timur’un kılıcı bu muazzam seyf o zamanki ifadeyle “inşallah” diyor “Sakarya savaşında kazanan ordumuz İzmir’i de kurtaracaktır. Bu muazzez seyfi bu kutsal azizi kılıcı İzmir’e ilk girecek olan fatihe vererek bahtiyar olacağım”, ve hakikaten Dokuz Eylül

ertesinde İzmir'e ilk giren, saat on buçuk civarında yunan bayrağını indirip göndere kendi göğsünden çıkarttığı kanlı bayrağı çeken Yüzbaşı Şerafettin Bey'e Mustafa Kemal Paşa tarafından Timur'un kılıcı olarak verilmiştir.

O günün gazetelerini açıyorsunuz. İzmir'i kurtaran kahramanlarımız gazi Mustafa Kemal ulu öncü asker, onun yanında İsmet Paşa ve kara kavruk hâliyle gülümseyen bir teğmen, Yüzbaşı Şerafettin, gencecik bir insan ve tabi ki o ayrı bir hikâye onu vurgulayalım. Ve ne yazık ki bu kılıç tarihi eser kaçakçıları tarafından yamaya uğramış ve kayıptır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk için İzmir çok önemli bir sembol. Evlendiği kadın İzmir'deydi. Hayatında tek evliliği oldu Latife Hanım ve bir şey daha var annesi İzmir'de vefat etti ve annesi vefat ettiğinde gene kendisi böyle bir seyahatteydi. Tabi o bir resmi görevdeydi, kesip gelmesi istendiğinde, "vatan görevi daha önemlidir" dedi. Annesinin cenazesine bile katılmadı. On gün sonra annesinin na'sının başında bulundu, bir anıt yapalım burada diyenlere o ancak şu yanıtı verdi: "Ne kadar önemli bir şey ananın mezarı ama anıt istemem."

Eliyle Yamanlar dağı gösterdi, "Şu yalçın dağdan kayalıklardan bir kaya parçası getirip annemin mezarı başına getirin en kutsal anıt budur," ve o kaya parçası bugün halen orda durur mezarın başında. Şimdi bunun için anlatıyorum. Mustafa Kemal Atatürk'ün dünyasında İzmir, o kadar önemli, o kadar derin yer etmiş ki, şimdi böyle bir olay İzmir'de oluyor, olması onu derinden sarsmış ve Mustafa Kemal Paşa şaşkınlıklar içindeyken, tabi bu arada İzmir'de olayın ele başları yakalanmış,

artık bir tehlike kalmadığı anlaşıncaya kadar tren hareket emri verilmiş, tren tıkr tıkr yollara düşmüş Basmahane İstasyonu'nda büyük bir halk tarafından Mustafa Kemal Paşa karşılanır.

Tabi olay patlamış, insanlar Gazi'yi karşılamak için istasyona koşmuşlar. Gazi istasyona vardığında, trenden iniyor ve üstü açık bir arabaya biniyor. Halkın sevinç çılgınlıkları ve haykırıışları arasında, daha sonra Atatürk evi olarak müze haline getirilen ve halen restorasyonu süren eve geliyor o kalabalık halkın haykırışı, gösterileri arasında Mustafa Kemal gidiyor ,eve yerleşiyor. Ama o kadar ki halk sadece yüzünü görmek için kordonda kayıklarla denize açılıp tezahüratlar yapıyorlar ve Gazi Paşa balkona çıkar, balkonda halka bir konuşma yapar.

Yaptığı konuşmada aynen şunu söyler: "Beni görmek demek yüzümü görmek demek değildir. Mustafa Kemal'i görmek kesinkes yüzünü görmek demek değildir, beni anlıyor ve düşüncelerimi hissediyorsanız bu kâfidir." Ne diyelim burada? Demek ki Mustafa Kemal Atatürk, kendisinin anlaşılmasını, anlaşılardan bir adım daha sonra belki öğretim süreçlerinde önemli olan hissedilmeyi, duyumsamayı istiyor. Sadece bilmek, öğrenmek, anlamak yeterli değil, hissetmek, onu kanıksamak gerek. Ve konuşmanın devamında şunu söyler: "İki Mustafa Kemal vardır, biri ben etten ve kemikten yapılan Mustafa Kemal, onu geçiniz. Onun zaten maddi bir anlamı yok. Bir gün göçüp gidecek. Fakat düşünceleriyle bir Mustafa Kemal var. Onu anlayın."

Değerli arkadaşlarım, Mustafa Kemal'i biz ne kadar anladık? Bu konu üzerinde bir iki

düşüncemi söylemek istiyorum. İki sene kadar önce Andrew Mango, Amerikalı bir tarihçi Gewich ondan sonra bir de Fabio Grassi, Atatürk biyografileri üzerine konuşurken, tabi ki benimde bu konuda çalışmalarım makalelerim var. O vesileyle bu gün buraya çağırılmışım. Hemen şunu vurgulayalım: Bu gün buraya Atatürk hakkında bu zamana kadar aklı başında Atatürk'ü ele alan bir biyografi yazılmamıştır. Çok enteresan, kim yazmıştır?

Meckini, Bir Arjantinli yazar Vilanti. Az önce adı geçti Endila Menti. Yaza yaza Türkiye'de herkesin ağzında sakız haline gelen Şevket Süreyya Aydemir'in Üç Adam. O da yanlış bilgilerle ve eksikliklerle doludur. Niçin böyle dediğimi şu an anlatma imkanına sahip değilim. Zaman sınırlı olmasından dolayı tabi ki iyi bir iş yapmış, yapılan çok iyi, önemli bir çalışma; fakat bununla mı kalmalıydık? Bizim hani doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in bir meşhur sözü var: "Türk çocukları" diyor "kendi ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde güç bulacaktır" diyor.

Ama değerli arkadaşlarım Mustafa Kemal Atatürk'ün öz yaşam öyküsünü bile yazmamıştır bu toplum. Bir insanı nasıl tanırırsınız? Önce bir özgeçmişini okursunuz değil mi? Kim bu? Hangi tarihlerde bulundu? Ne iş yaptı? Neleri başardı, neleri başaramadı? Hangi konularda bir takım yenilgiler söz konusu oldu, düş kırıklıkları oldu? Hayatında nasıl bir takım evreler gerçekleşti? Bunları okumak istersiniz. Ve kalkın gidin, sonradan birkaç tane amatörce denenmiş, Erol Mütercimlerin yaptığı gibi -hiç bilimsel olmadığını rahatlıkla söyleyebilirim- aklı başında akademik anlamda literatüre geçmiş

akademik bir çalışmayı Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşam öyküsü üzerine bu toplum yazamamıştır.

İkinci bir örnekte ortaya koyamazsınız. Şerafettin Turan hocamın bir kitabı çıktı kültür bakanlığı yayını olarak. O bile şunu itiraf etti: "Çok yanlışlar yapmışım" dedi "bunları düzeltmeye çalışıyorum yeni yeni" dedi. Ama önemli olan nereye giderseniz gidin Atatürk ile ilgili bir takım kitapları tarıyorsunuz Atatürk, Cumhuriyet ve Demokrasi hemen Lord Kinross'un kitabıyla karşılaşırsınız Lord Kinross kimdir? İngiliz gizli servisi adına hareket eden bir İngiliz casusudur ve onun meşhur bir kitabı var: "Kutsal Topraklar Diyarı Anadolu" diye. Türkiye'de çevrildi bu kitap, bulabilirsiniz, belki de kitaplığınızda vardır. Kütüphaneler vardır, oradan okursunuz.

Bu gün yaşadığımız sorunlarla ilgili adam şu tespitte bulunmuş: "Türkiye üzerine" diyor "siyaset yapmak isterseniz Batılılar önce Türkiye'nin etnik ve dini yapısı üzerine siyaset uygulamalıdır. Öylesine" diyor "pamuk ipliğiyle bağlıdır ki bu, bunu" diyor "gerdiğinizde Türkiye bir anda bilyeler gibi dağılır." Bir kitapta anlatıyor bunu. Şimdi bu kitapta mı anlayacağız Mustafa Kemal Atatürk'ü biz? Aristokrat İngiliz emperyalist bir ülkenin okullarında yetişmiş bir İngiliz Mustafa Kemal Atatürk'ü nasıl anlar? Ve o tabi anlayabildiğini İngilizce olarak yazacak, yazdığı o kitabı İngilizceden Türkçeye çeviren kişi onu ne kadar Türkçeye çevirebilecek ve o çeviriye ben okuduğumda ne kadar şey anlayacağım da Mustafa Kemal'i anlamış olacağım. Böyle şey olur mu? Elekten eleğe, süzgeçten süzgece, geç!

Tavuğun suyunun suyunun suyu... Nasrettin Hoca'nın hikâyesi gibi, olabilir mi böyle şey? Ama biz Mustafa Kemal Atatürk biyografisi bile yazmadık doğru dürüst. Bir şey daha var.

Mustafa Kemal'in düşünceleri nereden öğrenilir?

Yazdığı kitaplardan.

Bu toplum bu konuda o kadar cahil ki, tabi ki genel anlamda konuşuyorum ben, o kadar cahildir ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün bir yazar olduğunu, hatta gazetesi olduğunu, köşe yazıları yazdığını, fikirlerini gazetelerde köşe yazılarında "Hatip" takma adıyla savunduğunu, örneğin İrade-i Milliye, Hakimiyeti Milliye'de köşe yazıları yazdığını ve ancak üsluba bakarak bazı yazıların Mustafa Kemal'e ait olduğu tespit edilir ve bu gün, isim isim saptanabilen basılmış elimizde somut on dört kitap yazdığını pek kimse bilmez. Atatürk bir şey yazdı mı? Kitap yazdı. Ne yazdı? Nutuk. Nutuk 'u da kimse okumadı, bunu da tarif edelim veya normal olarak kendimize itiraf edelim. Neden? Çünkü Nutuk okunması zor bir kitaptır. Niçin o zordur? Dönemin iç ve dış politikasını bilmeden, kültürel olaylarını dönemin çalkantılarını ayrıntılı bir biçimde bilmeden Mustafa Kemal Atatürk'ün yazdığı kitabı tam olarak algılama imkan yoktur. Tarihsel bilgileri son derece sığ öğrencilerimiz, öğretmenlerimiz, hocalarım geliyor: "Çocuğum Atatürk'ün büyük nutkunu oku orada Atatürkçülüğün ne olduğunu gör" diyor. Hayır! Nutuk'ta Atatürkçülüğün ne olduğu anlatılmaz.

Nutuk, 1927'ye kadar olan olayları anlatır. Dolayısıyla Atatürk'ün bakış açısına uygun olan bir savunmadır. Halkın karşısında hesap vermesidir. Nutuk ve dolayısıyla sanki

Atatürk'ün yazdığı tek kitap bu ve başka kitaplar yokmuş gibi, hiç kimse bu konulardan haberdar değil. Ondan sonra Atatürk'e dönüp: "Atam izindeyiz, seni çok iyi anlıyoruz seni çok iyi derinden kavırıyoruz" demeler... Bunlar bana göre samimiyet ifade etmiyor. Demek ki biz, Mustafa Kemal'i çok iyi tanıyacağız. Değerli arkadaşlarım şimdi, bu genel açılımı yaptıktan sonra, zamanın geçtiğinin tabi ki farkındayım ve sizleri çok fazla sıkmak niyetinden değilim, birazcık buradan hareketle Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce dünyasında ulusal egemenliğin ne anlama geldiğini, cumhuriyet kavramının onda ne çağrıştırdığını ve o cumhuriyet için neyi öngördüğünü, onun yaşadığı olaylarla, o dönemin bir takım koşullarında yazdığı kitaplardan bir takım alıntılar yaparak konferansa devam etmek istiyorum.

Atatürk'ün az önce Nutku'ndan söz ettik. Hiç kimse Mustafa Kemal Atatürk'ün alınına silah dayamadı. Çık millete hesap ver, demedi. Hiçbir yasal zorunluk yoktu. Hatta ve hatta ona yapma! diyenler oldu. Ama konuşmalarının hiçbir yerinde ister Nutuk'ta ister başka kitaplarında bunu kendisi de söyler, zaten Mustafa Kemal hiçbir yerde ben yaptım, ben başardım demez, benim eserim, ben ne önemli bir adamım, bakın bunu böyle ön gördüm demez millet gerçekleştirdi, millet başardı, bu milletin eseridir der. Her şeyi millete mal eder. Büyük devrimi bile Türk milletinin büyük bir eseri olarak görür.

Bu durum bile Mustafa Kemal Atatürk'ün ne kadar büyük bir demokratik eğilimde olduğunu bize gösteriyor. Hiçbir yasal

zorunluluk yokken günlerce uğraştı, belgeler topladı, bir takım yardımcılarını çalıştırdı, bazı belgelerin toplanması konusunda onlardan yardım rica etti ve çıktı, bazı arkadaşlarım bilmez ama, bilenlerin çok olduğundan tabi ki eminim, Cumhuriyet Halk Partisinin ikinci olağanüstü kurultayında 15 ila 20-21 Ekim 1927 tarihlerinde, günde altı saat konuşarak, son gün de altı buçuk saat konuştuğu için toplan otuz altı buçuk saat yaptığı uzun konuşmanın metnidir Nutuk. Bu memleket şöyle diyen siyasetçileri gördü: “Ben hiç kimseye hesap vermem, sadece Allah hesap veririm”. Gerçek bir demokrat önce millete hesap

vermelidir. Çünkü milletten aldığı güçle oradadır ve Mustafa Kemal Atatürk çıkıp “ulusun karşısında hesap vermek istiyorum ben” dedi. Ve olayı anlatırken bütünüyle millet eksenli gitti ve adım adım tabi ki kendi bakış tarzında, döneminin siyasi koşullarında düşünerek, -hani Nutuk’a eleştiriler de getirebilirsiniz bende eleştiri getirebilirim ama şuna anlatmaya çalışıyorum- hiçbir zorunluk yokken Mustafa Kemal milletin karşısına geçip: “Ben milletime hesap vermek istiyorum” dedi ve o uzun konuşmayı yaptı. 1919 yılının koşullarında, memleketin genel durum ve görünüşünden

hareket etti ve ardından 1923’de Cumhuriyet’in nasıl ilan edildiğini önce tabi ki ilk basım için söyleyelim, ilk kademe 23 Nisan 1920’de TBMM’nin kuruluşuna kadar geçen Kuvayı Milliye Dönemi dediğimiz o dönemin sonrasında düzenli orduya geçildi. Sonra olacak biliyorsunuz ama o dönemi ele aldı. Ardından 1927 yılına kadar geçen olayları, dünya olaylarını ve o dönemin çok tartışılan ulusal

siyaset mi, işte evrensel siyaset mi, bir dünya devleti kurulmalı mı, kurulabilir mi, kurulursa nasıl olur?

Bu noktaya kadar ayrıntılı noktalara gelerek Mustafa Kemal milletiyle düşüncelerini paylaştı. Tabi Nutuk’u uzun uzadıya anlatacak değilim, ama 19 Mayıs 1919 da Samsuna çıktı, vaziyeti manzara umumiye deyip, Anadolu’nun genel bir görüntüsünü çizdikten sonra kararını verir. O görüntü de şu var: Mondros imzalanmış Ege Bölgesinde işgaller başlamış tabi haksız işgaller, Bursa’ya doğru yayılıyor. Güneyde Kuşadası’ndan itibaren İtalya işgali söz konusu. Antalya’ya kadar Konya’ya kadar uzanan daha sonra, işgaller, ayaklanmalar, kışkırtmalar.

Daha doğuya gittiğinizde Fransız işgali ve Ermenilerle işbirliği yapmış olan Fransa ve daha da doğuya gittiğinizde Ermeni tehditçiler; ilk askeri hareket biliyorsunuz Ermenilere karşı olacaktır. Ve Gümrü Antlaşması ile sonuçlanacaktır ve de Karadeniz’de Pontus Rum Devleti kurma çabaları ve dolayısıyla Türkler Atatürk, Cumhuriyet ve Demokrasi Anadolu’da kuşatılmış vaziyette. Başkentlere baktığımız zaman, tabi ki antlaşma içinde antlaşmalar, hesaplar içinde hesaplar dönüyor ve örneğin Loyd George gibi o dönemin çok önde gelen siyasetçilerinden biri, Anadolu’nun bu görüntüsüne bakarak şunu söylüyor: “Türklerin Anadolu’da kalmasına izin verecek miyiz?” Gittiği her yerde düşmanı olan Fransa başkanı bas bas bağırıyor; “neden hâlâ küçük Asya’da Türklere yaşam hakkı tanıyoruz.” Bir Türk sultanlığının kurulmasına izin vermişler ben buna şöyle diyorum Konya, Kayseri ve Ankara üçgeni. Yani Haymana Ovası, o bölgede izin

verecekler güya.

Doğu Trakya Yunanistan'ın olacak ve İstanbul ve çevresi İngilizlerin kontrolü altında olacak ve sözüm ona bu sözünü ettiğim coğrafyada bu ortamda Türkler yaşayabilecekmiş gibi Fransız başkanı buna bile razı değil. Onları diyor “geldikleri yere Çin Seddi'nin gölgelerine kadar kovalamalıyız” diyor. Ve böyle bir ortamda aydınlar bürokratlar ne yapacağını şaşırmış halde. Büyük bir vahim, iç karışıklık, kargaşa. Bunları anlattıktan sonra Mustafa Kemal'in kesin olarak iradesini ortaya koyması, Amerikan mandacılığını reddedişi, bölgesel kurtuluş çareleri çok olumlu, milletin kendi iç dünyasında var olan ruhunu gösteriyor; ama yetersiz demesi ve ardından da tek bir kurtuluş yolu var: o da koşulsuz şartsız ulusal egemenliğe dayanan bağımsız yeni bir Türk devletidir. Değerli arkadaşlarım burada çok önemli bir nokta var ki iki kavramın öne çıktığını görüyoruz. Bunlardan bir tanesi tam bağımsızlık öteki de ulusal egemenliktir.

Tam bağımsız olacaksa bu sözünü ettiğimiz, Türk ulusu onu kendi bağımsızlığını ortadan kaldıran etkenlere güçlere karşı büyük bir savaş içerisine girmeliydi. Bir bağımsızlık savaşıdır bu, topyekûn bir savaş emperyalizme karşı. Onun karşısında başarılı olma ihtimali var mı? Belki de yok, ve belki o maddi güç her şeyi yok edecek, ama Atatürk'ün bir sözü çok meşhur General Harbord'a karşı söylediği: Generali Erzurum da ziyaret eder, Erzurum Kongresi'nin yapıldığı günlerde. “Ekselansları okudum çok önemli işler yapmışsınız devletler kurmuşsunuz ama bir de şimdiki halinize bakalım zaman zaman insanların intiharına şahit oluruz şimdi de

bir milletin intiharına mı şahit olacağız” der. Yani şunu demeye getiriyor adam: “Etrafına bir baksana”. Atatürk'ün orada söylediği söz çok manidar, çok anlamlı: “Bu ulus ölecekse emperyalistlerin kirli ayakları altında değil, kendi öz evladının ellerinde ölmek ister.”

Bu bir Anadolu analizidir. Anadolu geleneğidir bu ve Türk kültürünün çok önemli bir geleneğidir. Büyüklerinizden duyarsınız: İşte “ben öleceksem evlatlarımın kollarında öleyim, oğlumun, kızımın, her neyse. O da öyle söylüyor. Emperyalistlerin kirli ayakları altında ölecekse, bu millet onu yeğlemez, o kendi öz evladının kollarında ölmeyi yeğler, ama ben on öldürmeyeceğim. Onu yeniden birlik ve beraberlik için savaşa yönlendireceğim muhakkak olunca Ya İstiklal Ya Ölüm” der. Bu parola öylesine kendi kendine ortaya çıkmış değil; çok büyük bir tarihsel anlamı var. Şimdi emperyalizme karşı tam bağımsızlık hareketinin başarıya ulaşabilmesi için, Osmanlıdan arta kalan Türklerin ulusal kimliğine kavuşması, o ulusal kimlik milli kimlik etrafında kenetlenmişse bir milli mücadeleye yönelmeleri kaçınılmaz. Çünkü orada emperyalizme karşı hakları savunan bir kimlik ile durabilirsiniz, bu kadar açık.

O nedenle Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı içinde öyle etnik bir takım mezhepsel ayrılıklar falan yoktur. Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk milleti denir. Onu kaldırdığınız zaman altından etnik ve mezhebi yapılar çıkar. Onları da görüyoruz. Ortadoğu'da birbirlerini doğruyorlar değil mi? O nedenle bu ulusal savaşı, tam bağımsızlık savaşını emperyalizme karşı verecekti. İkinci önemli olgu Cumhuriyeti

algılayabilmek. Dönemin egemenlik erki ulusun olacak. O zamana kadar egemenlik erki kimindi?

Osmanlı tarihine baktığınızda bu kavramlar ışığında irdelediğinizde, şunu çok net olarak görürsünüz; Osmanlıda egemenlik kişinin elindeydi ve babadan oğula geçer. Sonra 1876-1908 yılları arasındaki anayasaları I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet hareketleriyle anayasal düzene geçme çabaları var. Şarta bağlanmış bir monarşi yeterli değil bu millet kesin egemenlik alacak diyor. Öyle olacak ise egemenlik kavramı üç tane gücün bir araya gelmesiyle oluşuyor ve bunlar yasama, yürütme, yargıdır. Yasaları yapma gücünü millet ancak kendi vekilleriyle yapabilir, ikinci olgu yürütme hükümetlerdedir milletten güç alarak yürütme ehlini yerine getirecek ve yargı yani mahkemeler genel ulustan aldığı güçle karar verecek. Şimdi o zaman var olan Osmanlı'daki monarşik yapıya baktığınızda, meclis monarşik yapıya ters bir olgudur; hiçbir kral veya sultan, ben artık bu yetkilerden sıkıldım, bunları millete devrediyorum demez.

Demek ki Mustafa Kemal Atatürk bunu bir güçle alacaktır, ulusa ön ayak olacak, ulusuna bunları anlatacak, ulus onun peşinden gidecek o zor zamanlarda. Aynı zamanda büyük dönüşümlerinde olduğu ortamlardır. Ve sonrasında o erk ulusa geçecek ve gerçekten de 23 Nisan 1923'te TBMM açıldığında meclisin arkasında milletvekillerinin aralarında şu ibareyi görürüz: “Hâkimiyet, yani egemenlik milletindir”. Bu zaten bir Cumhuriyetin işlemeye başladığını gösterir. Her şeye karşı millet egemen olmuştur ve o bütünüyle bu sözünü ettiği güce dayanarak artık kendi ulusal

bağımsızlığına yönelecektir. Ve nitekim bilinen olayların sonunda 1 Kasım 1922 de yani 9 Eylül 1922 de Türk ordusunun İzmir'e girişinin ardından Çanakkale'ye yönelişi İstanbul da bir takım olaylar ardından da halife Sultan Vahdettin'in kaçıışı, 1 Kasım da saltanat kaldırılmıştı Türkiye'de biliyorsunuz. 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edilecektir ve egemenlik kayıtsız koşulsuz milletin elindedir Şimdi bunu nasıl kullanacak tabi ki parlamento aracılığıyla. Dolayısıyla siyasal partiler ve Cumhuriyet Halk Fırkası Mustafa Kemal tarafından tek parti olarak kurulduğunda, ülke hiçbir zaman tek partili rejim olarak yönetilsin diye düşünülmedi. Bunun altını özellikle çiziyorum. Ve 1922 de kurulan Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Said olayları çıkınca o esnada kurulmasına izin verilmesi. Daha sonra 1930 yılında yakın arkadaşı Ali Fethi Okyar'a Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdurmasını bizzat Mustafa Kemal'in bunu çok partili olarak kabul edilmesi gerektiğine dair Mustafa Kemal'in netliğini görüyoruz.

Kısa bir ekle konferansı tamamlayacağım. Atatürk'ün 14 kitabından birinin adı Medeni Bilgiler. Mustafa Kemal Atatürk, 1930 yılında çok büyük bir ekonomik buhranı yaşamıştır ama vurgulayalım tarihin en büyük iflasları, intiharları o dönemde oluyor, dünyanın her tarafında Amerika da, Avrupa da, Türkiye içinde de yaşanıyor. O zor koşullar altında yakın arkadaşı Ali Fethi Okyar 'a bir siyasi parti kurdurarak Cumhuriyet Halk Fırkasının karşısında muhalefet yapmasını ister. Fakat ekonomik bunalım ve halkın bilinç düzeyi halen o tarihlerde o kadar geridir ki, ekonomik

bunalım o kadar yoğundur ki, Serbest Cumhuriyet Fırkası kendi kendine yok olur. O zaman Mustafa Kemal Atatürk 1931 yılında bir kitap yazmıştır. Bu kitaba bazı eklemeler yapıldı daha sonra ve Afet İnan tarafından yayına hazırlandı. Ama asıl bizi ilgilendiren kısımlar bizzat Mustafa Kemal tarafından kaleme alınmış olup, Mustafa Kemal'in Cumhuriyeti bu kitapta ne kadar zorluklarla kurduğunu anlattıktan sonra şu cümleyi kullanıyor.

“Demokrasi daima yükselen bir nehrandır” diyor, “demokrasi bir fazilet rejimidir çıkara dayalı bir mide rejimi değildir”. Ve değerli arkadaşlarım burada sadece düşünmeniz için çarpıcı bir karşılaştırma yaparak konferansı bitirmek istiyorum. Mustafa Kemal Atatürk'e ait bir demokrasi öğretimidir Bir kitap yazmıştır ve bu kitap ortak zorunlu ders kitabı olarak okutulmuştur ama o tarihlerde dünyada aydınlanmayı yaşamış olan coğrafyada yaşayan Almanya, İspanya, İtalya, Fransa ve bu ülkelere baktığımız zaman neyi görüyoruz biliyor musunuz? Faşizm ve Nazizm'in artık aydınlanma çağının üzerine bir çam gibi oturduğunu ve o dönemlerde kan içinde rejimler haline gelmeye çalışıldığını görüyorum.

Aydınlanma yaşamış olan bu toplumlar, bu canavarlara teslim olurken aydınlanmayı yaşayamamış bir topluma demokrasiyi getirmeye çalışıyorsunuz. Yani Hitlerlerin, Mussolilerin Stannislerin ve başka bir takım

diktatörlerin, kan içicilerin iş başına geldiği bir ortamda Mustafa Kemal Atatürk'ün, “tarihte demokrasi ruhuyla doğmuş insan Türk'tür”, düşüncesi ile ayrıca onuncu yıl Nutuk'unda: “Türklüğün unutulmuş medeni vasfı yeni bir güneş gibi doğacaktır”, diyerek milletine olan büyük güvenle kendi ülkesinde demokrasi denemeleri yapıyor. Ulusuna demokrasi ilkelerini gösteriyor. Bilmiyorum bu karşılıklı çelişkiyi ya da onun giriştiği işi görebiliyor muyuz? Kuldan birey yaratacaksınız o birey yurttaş olacak yurttaşlar bir araya gelip ulusu oluşturacaklar.

O ulus, kendi egemenliğine sahip çıkacak; çünkü kendi özgür düşüncesini istediği gibi ifade edebilecek egemenliğine sahip çıkacak ve onu daha çağdaş bir demokrasi rejime götürecektir ve bunun adı tam demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti olacak. Evet, Mustafa Kemal Atatürk, demokrasiyle bezenmiş bir Cumhuriyetten, ulus devletten yanadır. Ulus ayrı milli ayrı bunları geçin ve bunlar ortak şeyler. Milli devletten yanadır, iç politikanın da dış politikanın da dengeli olmasından yanadır. Dış politikanın, iç milli güçten uzaklaşmasının daima büyük hezeyanlara ve bir takım düş kırıklıklarına götüreceğini düşünür. O nedenle de, “Yurtta barış, dünyada barış!” der. Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim.

Atatürk'ün Doğumu ve Çocukluk Yılları (1881-1893) *

*Alaattin UCA***

Çok az insana nasip olur doğumunun 125. yılında anılmak, kalplerde yaşamak, gönüllerde taht kurmak, halkı tarafından sevilme, yani unutulmamak, hatta hiç unutulmayacak olmak, eserler bırakmak, eserleriyle anılmak. Bırakılan eser Devlet olunca, bırakılan eser Cumhuriyet olunca eserin sahibi daha bir farklı olur. Dolayısıyla, son büyük Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Atatürk, devlet kurucusu olarak, Türk Milleti'nin kalbinde, ilk devletimiz Büyük Hun İmparatorluğu'nu kuran Teoman,

Göktürk İmparatorluğu'nu kuran Bumin Han, Avar İmparatorluğu'nu kuran Bayar Kağan, Uygur Devleti'ni kuran Boyla Kağan, Karahanlılar Devleti'ni kuran Bilge Kül Kadir Han, Gazneliler Devleti'ni kuran Alp Tekin, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu

kuran Selçuk Bey, Anadolu Selçuklu Devleti'ni kuran Süleyman Şah, Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran Osman Bey ve fazla uzatmamak için daha adını saymadığımız pek çok Türk Devletlerinin kurucularıyla aynı değere hatta daha fazlasına sahiptir. Çünkü O, yeni bir devlet kurarken imkânsız gerçekleştirdi. Yokluklar, kıtlıklar, işgaller altında yepyeni bir devleti, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmayı başardı.

Bu büyük insan, bu büyük eserin sahibi köşklere, saraylarda doğmadı. Hanedan üyesi ya da bir tahtın varisi değildi. Sade bir evde, mütevazı bir ailede dünyaya geldi.²

Babası Ali Rıza Efendi, Anadolu'dan³ Rumeli'ye geçmiş olan Kocacık⁴ Yörüklerinden Hafız Ahmet Efendi isminde bir zatın oğludur.⁵ Yani Evlâd-ı Fatihandır.^{6, 7}

* A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 31 YAYINLANMIŞTIR

** Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi

Ali Rıza Efendi'nin annesinin adı ise Ayşe Hanımdır.⁸ Ali Rıza Efendi'nin Rukiye Hanım isminde bir kız kardeşi ve Salih Bey isminde bir de erkek kardeşi vardı.⁹ Ali Rıza Efendi, Katarin kazasında gümrük muhafaza memurluğunda, evkaf kâtipliğinde ve rüsumat memurluğunda bulundu.¹⁰

Ali Rıza Efendi'nin, Selanik'te kurulan ve gönüllülerden oluşan bir askeri taburda gönüllü birinci mülazım (üsteğmen) olarak yer aldığı ve hatta 1876 yılında Mithat Paşa'nın ilk Meşrutiyeti ilanı sırasında bu taburla birlikte İstanbul'a geldiği de ifade edilmektedir.¹¹ Ancak, Atatürk bu ifadeyi tasvip etmemiştir.¹²

Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım ise Vodina'dan Selanik'e gelmiş olan Hacı Sofu ailesinden Feyzullah Ağa'nın kızıdır.¹³ Zübeyde Hanım'ın annesinin ismi Ayşe Hanım'dır. Atatürk'ün bir teyzesi ve Hasan ve Hüseyin Ağa isminde iki dayısı ile birkaç da yeğeni vardı.¹⁴

Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım Selanik'te evlendiler. Bu evliliğin tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklarda 1870-1871 tarihleri arasında evlendikleri ifade edilirken¹⁵, bazı kaynaklarda da 1876'da evlendikleri söylenmektedir.¹⁶ Ali Rıza Efendi, evlendiği zaman, Gümrük idaresinde memur olarak çalışıyordu. Çalıştığı yer Selanik'ten epeyce uzakta Türk-Yunan sınırındaki Çayağzı yahut Papaz Köprüsü denilen bölgeydi. Daha önceleri Evkaf Dairesindeki kâtiplikten ve Asâkir-i Milliye taburundaki gönüllülükten önce Batı Trakya'da ve Makedonya'da da memurluk görevinde bulunmuştu. İlk evlendiklerinde Zübeyde Hanım, Ali Rıza Efendi'nin ailesinin yaşadığı Selanik'te Yenikapı mahallesindeki

evlerine yerleşti. Bir süre sonra Papaz Köprüsüne geldiler. Ancak burada şartlar çok kötüydü. Zorda olsa bu şartlara katlandılar. Hatta burada iki çocuklarını kaybettiler.¹⁷ Mevcut duruma daha fazla dayanamayan Ali Rıza Efendi istifa ederek kereste ticareti ile uğraşmaya başladı. Bu işle meşgul olurken o yöredeki Yunan eşkıyasının saldırıları yüzünden büyük zarar gördü. Bu yüzden tekrar Selanik'e nakletmek zorunda kaldı ve burada Atatürk'ün doğduğu o meşhur pembe boyalı ahşap evi yaptırdı.¹⁸

Atatürk, 1881 yılında¹⁹ Selanik'de Ahmet Subaşı Mahallesi'nde (Kasımiye Mahallesi) Islahane Caddesi'nde bu gün müze olan pembe boyalı bu ahşap evde doğdu.²⁰

Atatürk'ün doğduğu evin bulunduğu mahalle bazı kaynaklarda Koca Kasım Mahallesi olarak da geçmektedir.²¹ Bu ev bu gün Apostolu Pavlu veya Agiou Dimitriou Sokağındaki 71 No.lu binadır. Selanik'teki Konsoloslüğümüzün bahçe sınırları içindedir. Selanik Belediyesi 12 Şubat 1937'de aldığı bir kararla bu binayı sahibinden satın alarak Atatürk'e armağan etti.²²

O'nun doğumu şüphesiz ki Türk ve dünya tarihinin önemli olaylarından biri oldu. Çünkü O, askeri ve siyasi alandaki faaliyetleriyle hem dünya tarihini etkiledi hem de Türk Milletinin istikbâlini belirledi.

O gün²³ bu mütevazi evde bir bayram havası yaşandı. Babası Ali Rıza Efendi, Türk toplumundaki ad verme geleneklerinden birine uyarak, O'na daha önce ölen kendi kardeşi Mustafa'nın adını koydu.²⁴ Bu isim, aynı zamanda Hz.Muhammed'in ismiydi ve

“Seçilmiş Kişi” anlamına geliyordu.²⁵ Baba’nın ve Anne’nin mutluluğuna diyecek yoktu, çünkü önceleri yaşamamış olan üç çocuktan sonra (Fatma, Ömer ve Ahmet²⁶) yeni bir erkek evlada kavuşmuşlardı.²⁷ Atatürk’ün Makbule Hanım ve Naciye Hanım isimlerinde iki de kız kardeşi vardı. Ancak Naciye Hanım da küçük yaşta vefat etti.

Atatürk, kardeşi Makbule Hanım, annesi Zübeyde Hanım ve babası Ali Rıza Efendi ile birlikte Selanik’te mutlu bir çocukluk dönemi geçirdi.

Sonunda tahsil çağına geldi. Her çocuk gibi O’nun da okuması gerekiyordu. Annesi, eski geleneklere uyularak, ilahilerle mahalle mektebine başlamasını ve hafız olarak yetiştirilmesini istiyordu. Babası Ali Rıza Efendi ise, o zaman Selanik’te yeni bir eğitim sistemi uygulayan Şemsi Efendi Mektebi’ne devamını arzu ediyordu.²⁸ Atatürk önce geleneksel merasimle Hafız Mehmet Efendi’nin mahalle mektebine kaydedildi.²⁹ Bu suretle annesinin gönlü yapıldı ve arzusu yerine getirildi. Bir süre sonra Atatürk, buradan alınarak çağdaş eğitim yapan Şemsi Efendi Mektebi’ne kaydedildi. Böylece babasının da arzusu gerçekleşmiş oldu.³⁰

Aslında Atatürk’ün çocukluk yıllarında karşılaştığı bu durum, eski ile yeninin tartışmasıydı ve ileriki yaşantısını dahi etkileyecek bir olaydı.³¹ Annesi eskiyi, babası ise yeniye ya da geleceği temsil ediyordu ve bu olay ülkenin gelecekteki değişiminin habercisiydi.³²

Atatürk, bu konuyu, Ankara’da kendisiyle bir görüşme yapan Vakit Gazetesi yazarı Ahmet

Emin Yalman’a şöyle anlattı: “Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, okula gitmek meselesine aittir. Bundan dolayı anamla babam arasında şiddetli bir çatışma vardı. Annem, ilahilerle okula başlamamı ve mahalle okuluna gitmemi istiyordu. Gümrükte memur olan babam, o zaman yeni açılan, Şemsi Efendi’nin okuluna gitmemi ve yeni yöntemlere göre okumamı yeğ tutuyordu. Nihayet babam işi ustaca çözdü. İlk önce bilinen törenle mahalle okuluna başladım. Böylece annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle okulundan çıktım; Şemsi Efendi’nin okuluna yazıldım.”³³

Bu olay, Atatürk’ün kişiliğinde etkili olmuş, ilginç bir olaydır. Atatürk bu vesileyle, kadının Türk toplumundaki yeri hakkında ilk dersi de babasından almış oldu.³⁴

Atatürk’ün Şemsi Efendi Okulunda öğrenime başlaması bir şanstı. Çünkü o okulda günün şartlarına göre, çok yetenekli öğretmenler vardı. Onların da katkısıyla Atatürk, okulu ve derslerini sevdi ve ne olursa olsun okumaya burada karar verdi. Buradaki öğretmenler O’nun ufkunu açtı.³⁵

Atatürk’ün çocukluğundaki mutluluğu ve ilk tahsil hayatı fazla uzun sürmedi. Çünkü O yedi-sekiz yaşında iken babası Ali Rıza Efendi vefat etti.³⁶ O’nun ölümü, Zübeyde Hanım’ı tabî ki olumsuz yönde etkiledi ve çok sarstı.

Aslında bu olay en çok Atatürk’ün hayatını değiştirdi ve O’nun kişiliği üzerinde önemli rol oynadı. Çocuk yaşta yetim kalması O’nda “güçlenme içgüdüsü” ve kendi kendine karar verme yeteneğini ve çocuk sevgisini geliştirdi.³⁷

Ekonomik açıdan da sıkıntıya düşen

Zübeyde Hanım, o sırada yedi yaşında olan Atatürk'ün tahsilini durdurmaya ve kızı Makbule Hanımı da yanına alarak, kardeşi Hüseyin Efendi'nin yanına gitmeye mecbur kaldı.³⁸ Atatürk'ün dayısı Hüseyin Efendi, Langaza civarında Rapla köyünde yaşıyordu. Atatürk buraya geldiğinde, köy hayatını hiç yadırgamadı.

Bu durumu da şöyle anlatırdı: “Babam öldükten sonra annem ile birlikte dayımın köyüne gittik ve oraya yerleştik. Dayım tam manasıyla bir köy hayatı geçiriyordu. Çocukluk bu ya, ben de o hayata derhal karıştım ve çok da hoşuma gitti. Dayım çiftlikte kâhyalık ediyordu. Bana da vazife verdi. Benim başlıca işim tarla bekçiliği idi. Kardeşim Makbule ile beraber bakla tarlasının kulübesinde oturur, tarladan kargaları kovmakla meşgul olurduk. Hatta bir gün, hiç unutmam, Makbule ile yoğurt yiyorduk. Aramızda kavga çıktı. Makbule'nin başını tuttum, yoğurt çanağının içine soktum. Yüzü gözü yoğurt olmuştu!”³⁹

Atatürk çocukluğuna ait bu hatırayı anlatırken hep gülerdi ve bu durumu Makbule Hanıma da zaman zaman tekrar ettirirdi.

Atatürk'ün çocukluğunda yaşadığı bu köy hayatı onda toprak ve vatan sevgisini ve ilerde yurdu saldırılara karşı koruyacak Büyük Adam'ın ilk sahip olma, koruma duygularını,⁴⁰ bitki ve hayvan sevgisini geliştirdi ve cesaretini artırdı.⁴¹ O gün tarlayı bekleyen, kargaları kovan Atatürk, gün geldi, yurdun başını bekledi; Türk Milletini tarih sahnesinden silmeye çalışan düşmanları kovup, Cumhuriyeti kurmayı başardı.⁴²

Kişisel özellikleri o günlerde şekillenmeye

başlayan Atatürk, Makbule Hanım'ın ifade ettiği gibi, çiftlikte hiç boş durmuyor, kendi oyuncağını kendi yapıyor ve devamlı meşgul olacak bir şeyler buluyordu. Ancak birkaç deneme yapılmasına rağmen, eğitimi konusunda olumlu gelişme sağlanamıyordu. Bir ara civardaki Rum okullarından birine verilmek istendiyse de sonradan bundan vazgeçildi. Çiftliğin yazıcısının verdiği derslerden de pek hoşlanmadı. Zira kendisine ders verecek kişileri yetersiz buluyor, beğenmiyordu.⁴³ Bazen de çocukça yaramazlıklar yapıyor ve çoğu zaman yalnız kalmayı tercih ediyordu.⁴⁴

Atatürk'ün köy hayatı bir süre devam ettikten sonra, Zübeyde Hanım, oğlunun okulsuz kalmasından müteessir olarak endişelenmeye başladı.⁴⁵ O'nun tahsiline çok önem veriyordu ama asker olmasını istemiyordu. Bu yüzden Atatürk'ü, Selanik'e götürerek Hacı Şükrü Efendi Mülkiye Rüştîyesi'ne kaydedilmesini sağladı. Ancak bu okuldaki bir dayak olayı ve okulda giyilen kıyafetler Atatürk'ü rahatsız etti ve büyük annesi Ayşe Hanım⁴⁶, O'nu bu okuldan çıkardı.

Atatürk, çocukluk hayatının bu bölümünü ise şöyle ifade ederdi: “...Annem okulsuz kaldığım için kaygılanmaya başladı. Nihayet Selanik'te bulunan teyzemin yanına gitmeme ve okula devam etmeme karar verildi. Selanik'te Mülkiye Rüştîyesi'ne yazıldım. Okulda Kaymak Hafız adında bir öğretmen vardı. Bir gün sınıfımızda ders verirken ben bir çocukla kavga ettim. Çok gürültü oldu. Öğretmen beni yakaladı, çok dövdü. Bütün vücudum kan içinde kaldı. Büyük annem zaten okulda okumamı istemiyordu. Beni derhal okuldan çıkardı.”⁴⁷

Atatürk'ün çocukluk yıllarında mahalle mektebinde ve de Mülkiye Rüştiyesi'nde yaşadığı olumsuzluklar ve Şemsi Efendi'nin modern usuldeki öğretim metotları ülkemizin eğitim sistemini buna göre değiştirmesinde etkili oldu.

Atatürk, asker olmak istiyordu ama annesi bunu kabul etmiyordu.⁴⁸ Bu nedenle Atatürk annesine söylemeden, komşuları Binbaşı Kadri Bey'in de teşvikiyle sınava girdi ve başarılı olarak 1893'de Selanik Askeri Rüştiye'sine kayıt oldu.⁴⁹ Bazı kaynaklarda bu tarih 1894 olarak da ifade edilmektedir.^{50,51} Böylece hayatında yeni bir dönem başladı.

Atatürk, bu dönemin başlamasını ise sonradan şöyle anlatırdı: "Karşımızda Binbaşı Kadri Bey adında bir kişi oturuyordu. Oğlu Ahmet Bey Askeri Rüştiye'ye gidiyordu ve okul elbisesi giyiyordu. Onu gördükçe ben de böyle elbise giymeye hevesleniyordum. Sonra sokaklarda subaylar görüyordum. Bu dereceye ulaşmak için izlenmesi gereken yolun, Askeri Rüştiye'ye girmek olduğunu anlıyordum. O sırada annem de Selanik'e gelmişti. Askeri Rüştiye'ye girmek istediğimi söyledim. Annem askerlikten korkardı. Asker olmama şiddetle karşı çıktı. Giriş sınavı zamanı ona sezdirmeden kendi kendime Askeri Rüştiye'ye giderek sınav verdim. Böylece anneme karşı bir oldu bitti yapmış oldum."⁵²

Annesi Zübeyde Hanım'ın o günlerde rüyasında, oğlunun elinde altın tepsi ile bir minareye çıktığını görmesi, O'nun istikbali için bir hayır alameti, parlak bir istikbalin müjdecisi olarak tabir edildi. Gerçekten de öyle oldu ve Milletin istikbali de onunla parladı.

Atatürk'ün çocukluğu hakkında şüphesiz ki en önemli kaynak olan Annesi Zübeyde Hanım, O'nun çocukluğunu şöyle anlatırdı: "Mustafam küçücük çocukken bile gayet temiz giyinirdi. Adeta büyük bir adam gibi tavırlar alır, herkesle büyükmüş gibi konuşurdu. Mahalle çocukları sokakta oynarlarken onların taş, sapan gibi sokak oyunlarına, ayak atlamalarına, koşmacalarına iltifat etmez, onlara bir nevi istihfafla (önem vermeme) bakardı. O'nun kendisine mahsus bir benliği vardı. Ellerini pantolonunun cebine koyarak ve başını yukarıya dikerek konuşması daima hepimizin nazarı dikkatini celb ederdi. Ne kadar nazik, ne kadar sıkılgan bir ocuktı, size tarif edemem. Konu komşu her kes O'nu çok severdi. Çok zeki bir ocuktı."⁵³

Evet O bir ocuktı, annesinin tabiriyle zeki bir ocuktı. Fakat önceki mutluluğu bozulmuştu, babasını kaybetmişti, yani yetim büyüyordu. Ülkenin durumu da pek farklı değildi. Büyük bir hızla çöküşe doğru gidiyordu. O, Selanik'te dayısının kâhyalık yaptığı çiftlikte tarlalarda toprakla haşır neşir oldu ve çocukluk yıllarının zorluklarıyla vatan idealini perçinledi ve kendini askerî eğitiminin ilk aşaması olan Selanik Askeri Rüştiyesi'nde buldu.⁵⁴

Zübeyde Hanım, "Tanrının bana bu oğlu vatani kurtarmak için gönderdiğine inanıyorum" diyordu.⁵⁵

Öyle de oldu, askerî eğitimini tamamlayan Atatürk zorluklarla dolu bir yola girdi. Zorlu bir mücadele ve başarılı bir liderlik süreci sonunda yeni bir devlet kurdu. Böylesine üstün vasıflı ve liderlik yeteneğine sahip insanların yetişmesinde yaşadığı evre ve çocukluk yılları önemli rol oynamaktadır. Ayrıca ocukluk dönemlerinde

yaşanan olayların liderlerin kişiliği üzerinde etkili olduğu da bilinmektedir.⁵⁶ Bu nedenle Atatürk'ün doğumu ve çocukluk yılları tabii ki büyük önem arz etmektedir.

Bu vesileyle Devletimizin Kurucusu Atatürk'ü doğumunun 125. yılında milletçe bir kere daha minnet ve şükranla anıyoruz. Çünkü, Türk Milleti, O'nun önderliğinde vatanına sahip çıktı. Üzerine oynanan oyunları, hayalleri

O'nunla beraber bozdu. Önündeki engelleri O'nunla aştı. Ümitsizliği O'nunla yendi, öz benliğine kavuştu. Dünya milletleri arasında saygın yerini aldı ve çağdaş medeniyet seviyesine ulaştı. O'ndan aldığı ilham ve güçle geleceğe güvenle bakmaya başladı. İşte bu yüzdendir ki Atatürk'ün doğumu, Türk Milleti için, Türk tarihi için bir dönüm noktası oldu.

KAYNAKLAR

AFETİNAN, Ayşe; Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Nisan 1999.

ANDREW MANGO, Atatürk, (çev: Füsün Doruker), İstanbul, 2000.

Atatürk 1880-1938, Ankara, 1939, Ulus Basımevi.

Atatürk Diyor ki Atatürk'ün Direktifleri Düşünceleri ve Kısaca Hayatı,

İstanbul, 1966, Altıncı Baskı, Varlık Yayınevi.

ATAY, Falih Rıfkı; Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir, Atatürk Ne İdi, İstanbul, 1980.

ATAY, Falih Rıfkı; Çankaya, İstanbul, 1969.

ATEŞ, Sami; Atatürk Anadolu'ya Geçince, Ankara, Ocak 1991, 2.Baskı.

AYDEMİR, Şevket Süreyya; Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919), Üçüncü Baskı, İstanbul, 1966.

AYGÜN, Tahsin; Fotoğraflarla Atatürk, Ankara, 1963.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet; Yayınlanmamış Belgelerle Atatürk Siyasi ve Özel Hayatı İlkeleri, İstanbul, 1981.

BAYUR, Hikmet; Atatürk Hayatı ve Eseri, Ankara, 1990.

BESLEYİCİ, Hadi; Atamız Atatürk, Dilek Yayınevi, 1980.

BENOİST MECHIN, Mustafa Kemal Bir İmparatorluğun Ölümü, (çev: Zeki Çelikkol), Ankara, 1997.

BİRCAN, Osman; Belge ve Fotoğraflarla Atatürk'ün Hayatı, İstanbul, 1993.

CEBESÖY, Ali Fuat; Sınıf Arkadaşım Atatürk, İstanbul, 1967.

DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, (Yayına Hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal), Ankara, 1993.

ERGİN, Feridun; Kemal Atatürk, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1978.

ERİKAN, Celâl; Komutan Atatürk, Ankara, 1972.

EROĞLU, Hamza; Atatürk'ün Hayatı, Ankara, 1986.

FEYZİOĞLU, Turhan; "The Life And Achievements Of Mustafa Kemal Atatürk", Atatürk's Way, İstanbul, 1982.

GÖKSEL, Burhan; Atatürk'ün Soykütüğü Üzerine Bir Çalışma, Ankara, 1994.

GÖKTÜRK, Halil İbrahim; Atatürk ve Çağlarını Aşanlar, Sena Matbaası, 1981.

GÜLER, Ali; "Mustafa Kemal'i Atatürk Yapan Süreçte Aile Çevresi İle İlk Ve Orta Öğrenim Yaşantısının Rolü", Atatürk ve Manastır Sempozyumu 12-13 Ekim 1998, Ankara, 1999.

GÜLER, Ali; Atatürk Soyu Ailesi ve Öğrenim Hayatı, Ankara, 1999.

GÜNEY, Eflâtun Cem; Atatürk Hayatı ve Eserleri, İstanbul, 1963. GÜNGÖR, Selâhaddin; Öz Dilimizle Atatürk, Maarif Matbaası, 1935. Her Yönüyle Atatürk, (Editör: Avni Altınar), İstanbul, 1974, 2.Baskı. İĞDEMİR, Uluğ; Atatürk'ün Yaşamı 1881-1918, I. Cilt, Ankara, 1988. İslâm Ansiklopedisi, Eskişehir, 1997, C.I.

JORGE BLANCO VİLLALTA, Atatürk, Ankara, 1979.

KARTAL, Numan; Atatürk ve Kocacık Türkleri, Ankara, 2002.

KILIÇ ALİ, Atatürk'ün Hususiyetleri, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., 1998.

KOCATÜRK, Utkan; Atatürk, Ankara, 1987.

KUMRAL, A. Muhtar; Atatürk Diktatör müdür ?,

İstanbul, 1949.

KUTAY, Cemal; Atatürk Olmasaydı?, İstanbul, 1993.

LORD KINROSS, Atatürk Bir Milletın Yeniden Doğuşu, (çev: Ayhan Tezel), İstanbul, 1978.

LORD KINROSS, Atatürk The Rebirth Of A Nation, , London, , 1966.

OMURTAK, Salih vd.; Atatürk, İstanbul, 1970.

ÖZEL, Mehmet; Atatürk, T.C. Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, (albüm).

PERRONE DI SAN MARTINO, Ön Asya Diktatörü Mustafa Kemal ve Zaferleri, İstanbul, 1998.

SERTOĞLU, Midhat; Osmanlı Tarih Lûgati, İstanbul, 1986.

SÖNMEZ, Cemil; Atatürk ve Çocuklar, UNICEF Türkiye Temsilciliği, 1991.

ŞAPOLYO, Enver Behnan; Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, Ankara, 1944.

ŞEHİSUVAROĞLU, Halûk; Tarihçi Gözüyle Atatürk, Ankara, 1963.

ŞEKERCİOĞLU, Hüseyin; “Atatürk’ün Soy ve Sülalesi Hakkında Anadolu’da Yaptığım Araştırmalar”, Türk Kültürü, Kasım 1974, S.145.

THOMAS A VAİDİS, Kemal Atatürk Yeni Türkiye’nin Kurucusu -Yunanlı gözüyle Atatürk-, (çev; Ahmet Angın), İstanbul, 1967.

TÜNAY, Bekir, Gazi’nin Doğuş Destanı I, Ankara, 1981.

Türk Tarihi Silahlı Kuvvetleri ve Atatürkçülük, Genel Kurmay Başkanlığı 50 nci Yıl Yayını.

UCA, Alaattin; “Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği”, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 2004, S.23.

DİPNOTLAR

1 Falih R. Atay, Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir, Atatürk Ne İdi, İstanbul, 1980, s.8.

2 Celâl Erikan, Komutan Atatürk, Ankara, 1972, C.I, s.1.

3 A. Muhtar Kumral, Atatürk Diktatör müdür ?, İstanbul, 1949, s.9.

4 Kocacık, Manastır ilinin Debrei Bâlâ (Yukarı Debre) sancağına bağlı bir nahiyedir ve halkı Anadolu’dan gitme ve tamamıyla Türk, Müslüman Oğuzların Türkmen boylarındandır. Bk. Numan Kartal, Atatürk ve Kocacık Türkleri, Ankara, 2002, s.41.

5 Ş. Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919), Üçüncü Baskı, İstanbul, 1966, s.47.

6 Ali Güler, Atatürk Soyu Ailesi ve Öğrenim Hayatı, Ankara, 1999, s.26.

7 Anadolu’dan Rumeli’ye geçen ve Rumeli’nin Manastır, Pirlepe, Florina, Radovişte, Usturumca, İştîp, Cuma, Dovran, Avratpazarı, Tikveş, Demirhisar, Serez, Zihne, Vodina (Zübeyde Hanım’ın babası, buradan Selanik’e gelmiştir.), Yenice, Langaza (Atatürk’ün dayısı burada yaşıyordu.), Drama şehir ve kasabalarında ve bunların civarında oturan Rumeli fatihlerinin evlatları ile bu kıta fetholundukça Anadolu’nun muhtelif yerlerinden getirilip iskân edilmiş olanlara Evlâd-ı Fatihan denilir.(bk.:Midhat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lûgati, İst., 1986, s.105.)

8 Burhan Göksel, Atatürk’ün Soykütüğü Üzerine Bir Çalışma, Ankara, 1994, s.9.

9 Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919), s.47.

10 Salih Omurtak, vd., Atatürk, İstanbul, 1970, s.1.

11 İslâm Ansiklopedisi, Eskişehir, 1997, C.I,

- s.719. 12 Falih Rıfkı Atay, Çankaya, İstanbul, 1969, s.17.
- 13 Atatürk Diyor ki Atatürk'ün Direktifleri Düşünceleri ve Kısaca Hayatı, İstanbul, 1966, Altıncı Baskı, Varlık Yayınevi, s.9.
- 14 Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919), s.47.
- 15 Ali Güler, "Mustafa Kemal'i Atatürk Yapan Süreçte Aile Çevresi İle İlk Ve Orta Öğrenim Yaşantısının Rolü", Atatürk ve Manastır Sempozyumu 12-13 Ekim 1998, Ank., 1999, s.83.
- 16 Feridun Ergin, Kemal Atatürk, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1978, s.22
- 17 Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919), s.40-42.
- 18 Kılıç Ali, Atatürk'ün Hususiyetleri, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., 1998, s.13-14.
- 19 Atatürk'ün doğum tarihi bazı eserlerde 1880 olarak ifade edilmektedir. Hatta bu tarihten birkaç yıl daha evvel olduğunu söyleyenler de vardır. (Hüseyin Şekercioğlu; "Atatürk'ün Soy ve Sülalesi Hakkında Anadolu'da Yaptığım Araştırmalar", Türk Kültürü, Kasım 1974, S.145, s.6; Sadi Borak, "Atatürk Hangi Yılda Doğdu"; Asım Arar, "Ata'nın Doğumu Hakkında", Her Yönüyle Atatürk, (Editör: Avni Altın), İstanbul, 1974, 2.Baskı, s.26, 27. Hatta bir kitabın içinde dahi farklı tarihlere rastlamak mümkündür. (bk. F. Perrone Di San Martino; Ön Asya Diktatörü Mustafa Kemal ve Zaferleri, Yayına Hazırlayan: Enver Sedat Akaltın, İstanbul, 1998, s.XI, 23.)
- 20 Halil İbrahim Göktürk, Atatürk ve Çağlarını Aşanlar, Sena Matbaası, 1981, s.X.
- 21 Mehmet Özel, Atatürk, T.C. Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, (albüm), s.4.
- 22 Cemal Kutay, Atatürk Olmasaydı?, İstanbul, 1993, s.2; Mehmet Rado, "Bu Evde Bir Tarih Doğdu", Her Yönüyle Atatürk, (Editör: Avni Altın), İstanbul, 1974, s.30.
- 23 Doğum günü kesin olarak bilinmemekle beraber, Atatürk, doğum gününü soranlara, "neden 19 Mayıs olmasın" cevabını verirdi. (Bk.Hamza Eroğlu, Atatürk'ün Hayatı, Ankara, 1986, s.9.); Ayrıca, 19 Mayıs 1932'de Reşit Saffet Atabinen'in kendisine "Doğum gününüzü kutlarım." şeklinde bir telgraf çekmesi de Atatürk'ün hoşuna gitmişti. (Hikmet Bayur, Atatürk Hayatı ve Eseri, Ankara, 1990, s.7.); Bazı yazarlara göre, aşırı kutlamalar yapılmasın diye Atatürk, doğum gününün bilinmesini istemiyordu. (Niyazi Ahmet Banoğlu, Yayınlanmamış Belgelerle Atatürk Siyasi ve Özel Hayatı İlkeleri, İstanbul, 1981, s.11.); Atatürk'ün doğum günü olarak, çeşitli kaynaklarda 13 Mart 1881, 23 Aralık 1880, 4 Ocak 1881, 19 Mayıs 1881 tarihleri telaffuz edilmektedir. (Muhtar Kumral, "Atatürk'ün Doğum Günü Nasıl Tespit Edildi?"; Mustafa Baydar, "Atatürk Ne Zaman Doğdu", Her Yönüyle Atatürk, (Editör: Avni Altın), İstanbul, 1974, 2.Baskı. s.27, 24.
- 24 Alaattin Uca, "Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği", Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 2004, S. 23, s. 146.
- 25 Andrew Mango, Atatürk, (çev: Füsün Doruker), İstanbul, 2000, s.29; Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, (Yayına hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal), Ankara, 1993, s.688.
- 26 Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919), s.40.
- 27 Göktürk; Atatürk ve Çağlarını Aşanlar, s.X.
- 28 Halûk Şehsuvaroğlu, Tarihçi Gözüyle Atatürk, Ankara, 1963, s.4.
- 29 Utkan Kocatürk, Atatürk, Ankara, 1987, s.3.

- 30 Lord Kinross, Atatürk Bir Milletın Yeniden Doğuşu, (çev: Ayhan Tezel), İstanbul, 1978, s.27- 28.
- 31 Ayşe Afetinan, Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları,Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Nisan 1999, s.35.
- 32 Jorge Blanco Villalta, Atatürk, Ankara, 1979, s.6.
- 33 Uluğ İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı 1881-1918, I. Cilt, Ankara, 1988, s.3.
- 34 Eroğlu, Atatürk'ün Hayatı, s.11.
- 35 Osman Bircan, Belge ve Fotoğraflarla Atatürk'ün Hayatı, İstanbul, 1993, s.8.
- 36 Enver Behnan Şapolyo, Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, Ankara, 1944, s.22.
- 37 Güler, "Mustafa Kemal'i Atatürk Yapan Süreçte Aile Çevresi...", s.87. 38 Lord Kinross, Atatürk The Rebirth Of A Nation, , London, , 1966, s.7. 39 Kılıç Ali, Atatürk'ün Hususiyetleri, s.15-16.
- 40 Atatürk 1880-1938, Ankara, 1939, Ulus Basımevi, s.14.
- 41 Cemil Sönmez, Atatürk ve Çocuklar, UNICEF Türkiye Temsilciliği, 1991, s.32, 35.
- 42 Eflâtun Cem Güney, Atatürk Hayatı ve Eserleri, İstanbul, 1963, s.4.
- 43 Hadi Besleyici, Atamız Atatürk, Dilek Yayınevi, 1980, s.14; Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, İstanbul, 1967, s.5.
- 44 Thomas A Vaidis, Kemal Atatürk Yeni Türkiye'nin Kurucusu -Yunanlı gözüyle Atatürk-, (çev; Ahmet Angın), İstanbul, 1967, s.57.
- 45 Bekir Tünay, Gazi'nin Doğuş Destanı I, Ankara, 1981, s.24.
- 46 Atatürk'ün babaannesi ve anneannesi aynı adı taşımaktadır. Bk. Göksel, Atatürk'ün Soykütüğü Üzerine Bir Çalışma, s.9,10.
- 47 İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı 1881-1918, s.4.
- 48 Benoist Mechin, Mustafa Kemal Bir İmparatorluğun Ölümü, (Çeviren: Zeki Çelikkol), Ankara, 1997, s.67, 68.
- 49 Turhan Feyzioğlu, "The Life And Achievements Of Mustafa Kemal Atatürk", Atatürk's Way, İstanbul, 1982, s.329.
- 50 Atay, Çankaya, s.18-19; Güler, "Mustafa Kemal'i Atatürk Yapan Süreçte Aile Çevresi...", s.85.
- 51 Atatürk'ün biyografisinde görülen tarih farklılığın sebeplerinden biri, belki de en önemlisi, hicrî ve rumî tarihleri, milâdî tarihe çevirirken yapılan hatalardır.
- 52 İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı 1881-1918, s.4.
- 53 Kılıç Ali, Atatürk'ün Hususiyetleri, s.25-26.
- 54 Sami Ateş, Atatürk Anadolu'ya Geçince, Ankara, Ocak 1991, 2.Baskı, s.70-71.
- 55 Türk Tarihi Silahlı Kuvvetleri ve Atatürkçülük, Genel Kurmay Başkanlığı 50 nci Yıl Yayını, s.220; Tahsin Aygün, Fotoğraflarla Atatürk, Ankara, 1963, s.7.
- 56 Güler, "Mustafa Kemal'i Atatürk Yapan Süreçte Aile Çevresi...", s.80.

SINIRLARI KALDIRAN TEKNOLOJİLER YAPI KREDİ MOBİL'DE.

Nerede olursanız olun tüm bankacılık işlemlerinizi rahatlıkla yapın diye sınırları kaldıran teknolojiler Yapı Kredi Mobil'de.
Siz de hemen Yapı Kredi Mobil'i indirin, işlemlerinizi kolayca gerçekleştirin.

HEMEN İNDİRİN!

App Store

Google Play

YapıKredi

Hizmette sınır yoktur.